

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliserings-projekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

MORTEN THING

INTET ER UMULIGT FOR VORHERRE OG EN BLIKKENSLAGER

Blikkenslager Fagforeningen af 1873

Enighed gør stærk

TRÆK AF RØR- OG BLIKKENSLAGERNES
FAGFORENINGES HISTORIE 1873-1998

Blikkenslagerets

18

73

Fag Forening.

MORTEN THING

INTET ER UMULIGT
FOR VORHERRE OG
EN BLIKKENSLAGER

Træk af Rør- og Blikkenslagernes Fagforenings historie 1873-1998

Morten Thing: *Intet er umuligt for Vorherre og en blikkenslager*
Træk af Rør- og Blikkenslagernes Fagforenings historie 1873-1998
Udgivet august 1998 af Rør- og Blikkenslagernes Fagforening af 1873
© 1998 Morten Thing
Grafisk tilrettelæggelse: Anne Houe
Tryk: Eks-skolens trykkeri
ISBN 87-986856-0-0

Vi har prøvet at opspore rettighedsindehavere til de billeder, som er anvendt i bogen. En eventuel krænkelse af ophavsretten er derfor ikke tilsigtet. Eventuelle honorarkrav bedes rettet til fagforeningen.

INDHOLD

Forord	5
Lygtemager og bliksmed	8
Kapitalismen kommer!	16
Lythjohans epoke	45
Mellemløstid og krise	61
Besættelsen	87
Socialdemokrater og kommunister	110
Traditioner	115
De nye tider	123
Rørlæggernes historie – lidt kort	133
Faglig fornyelse	140
Intern kamp	149
Krise, arbejdsløshed og miljøkamp	167
Rør og Blik i det 21. århundrede?	189
Statistik	216
Formænd i fagforeningen 1873-1998	221
Litteratur	222

FORORD

Den 15. august 1998 kan Rør- og Blikkenslagernes Fagforening af 1873 fejre 125 års jubilæum. Det har været 125 bevægede år. Denne bog udsendes i anledning af jubilæet som et forsøg på at holde sammen på vigtige træk af disse mange års kampe for bedre forhold.

Blikkenslagernes historie er blevet skrevet flere gange. Synsvinklen har ændret sig en del fra gang til gang. Jeg har bestræbt mig på at fortælle om fagforeningen uden at gøre det til en formandshistorie. Jeg har forsøgt at fortælle fagets og medlemmernes historie som et stykke industri- og arbejderhistorie.

Undervejs har jeg talt med mange og fået mange gode råd. Men jeg har fra starten betinget mig, at jeg selv ville bestemme, hvad der skulle stå på siderne. Jeg hæfter derfor selv for ansvaret.

Jeg har undervejs citeret fra protokoller, breve og andre skriftlige kilder. Sådanne citater er overalt skrevet som de oprindeligt var skrevet uden ændringer. Citaterne bringes i “anførselstegn”.

Morten Thing

LYGTEMAGER OG BLIKSMED

Ca. 1550-1850. Lidt forhistorie

Det er lidt usikkert, hvornår ordet *blikkenslager* er kommet ind i dansk. Men ordet er af tysk eller hollandsk oprindelse. Tidligere kunne man også træffe på betegnelser som *blikslager*, *bliksmed* og *blikmager*. Hvad han nu end hed, så fremstillede han *bliktøj*.

Den første del af sammensætningen, *blik*, er et ord, som stammer fra

Tegneren P. Klustrups tegning af en mesterprøve på Råd- og Domhuset er tydeligvis en blikkenslagerprøve. (Det forsvundne Kjøbenhavn, 1877)

tyisk, hvor det hedder *bleck*. Det betød oprindeligt noget, som blinker eller skinner og var det ord, man hæftede på 'tyndt udhamret (drevet) eller udvalset metal'. I begyndelsen blev det brugt om enhver slags metal, men efterhånden især om jernblik. Blikkenslagerne selv skelnede mellem sortblik, som var ubehandlet og hvidblik, som var fortinnet eller forblyet ved simpelthen at dyppe pladerne i disse letsmeltelige metaller. Sidenhen blev blikket forzinket i en elektrisk proces og kaldt *galvaniseret*.

At støbe og smede i metal hører til blandt de ældste håndværk. Og mange specialiserede håndværk skilte sig efterhånden ud fra smedefaget så som grov-, klein og beslagsmede, men også guld-, sølv- og kobbersmede. De tre sidstnævnte lærte sig at drive metal, dvs. hamre det ud i tynde plader. Og netop metalpladerne gav anledning til nye fag som plattenslagere, som lavede rustninger, og blikkenslagere.

I begyndelsen var det formentlig især lygter, både lanterner til skibe og mindre lygter til brug i land, som blikkenslagerne forarbejdede. Men de tynde metalplader var også velegnede til tagdækning, og taget blev tidligt en fast arbejdsplads for blikkenslagerne, der dækkede tag i zink- eller kobberplade. Blydækning hørte derimod under blytækkernes laug, og de fik laugsartikler i 1739.

Blikkenslageren fik forskellige navne på de europæiske sprog med udgangspunkt i hvilket erhverv, som tilegnede sig det moderne arbejdsområde gas og vand. På engelsk hedder han *plumber* og på fransk *plom-bier*, fordi de oprindeligt var blyarbejdere. Bly hedder på latin *plumbum*. Havde blytækning ikke været et særligt arbejde i Danmark, havde en blikkenslager måske også idag heddet blytækker. I Italien hedder en blikkenslager *stagnino*, hvilket kommer af *stagno*, som betyder tin. Her var det tinarbejderne, der blev blikkenslagere.

En særlig betydning er idag knyttet til ordet *plattenslager*. Men det er noget ret nyt. Oprindeligt betød det som sagt harniskmager, men brugtes også sammenfattende om kobbersmede, blikkenslagere, harniskmagere og kleinsmede. Efterhånden som harniskmagerne uddøde af mangel på arbejde, gik det dem som kandestøberne og andre hensygnende bestillinger: der kom til at klæbe en komisk betydning til ordet. Og i midten af forrige århundrede blev en plattenslager en person, som ved opdigtede historier forsøgte at skaffe sig fordele, ikke mindst penge. Heraf kommer

udtrykkene *plat*, svindel, *platugle*, svindler og *platte*, svindle. På svensk har man bevaret en del af den oprindelige betydning. Her hedder en blikkenslager *bleck- och plåtslagere*.

I 1547 finder man den først omtalte lygtemager i København. Det er i en jordskyldsansættelse, altså en slags skatteliste. Det var "Hans Løchtemagere". I 1645 bor der en "David Lygtemager" i Sct. Gertrudsstræde og en "Christian Leuchtemager" i Virkegade (dvs. Holmensgade). Og den 27. november 1678 blev der oprettet et laug for faget. Der blev skrevet laugsartikler for "Blechslagere eller Løchtemagere her udi Byen". Men der eksisterer en lærlingeprotokol for laugene, som er ni år ældre, fra 1669. Lauget er altså ældre og går sikkert tilbage til midten af 1600-tallet.

Laugartiklerne fra 1678 foreskrev blikkenslagerfagets organisering. Hvem der bestemte hvad, og hvem der måtte hvad. I laugene var der mestre og svende. Lærlinge og udlærlinge var ikke medlemmer. Først når en svend var blevet indviet eller behøvet, kunne han blive optaget i laugene. Såvel svende som læredrenge havde kost og logi hos mester. Frem til 1681 måtte en mester have to svende og en læredreng. I 1681 gav kongen tallet frit, hvilket gav store forskelle mellem store og små mestre.

Svendene ikke blot boede hos mester. De var underkastet hans overhøjhed. Der var et udarbejdet bødesystem for at komme for sent hjem om aftenen, for at drikke sig fuld, for at holde fri osv. I værre tilfælde kunne de få nogle dage på vand og brød i rådhusets kælder som straf. På værkstedet var arbejdstiden fra 5 til 21. Udendørs var den fra solopgang til solnedgang.

Løgtemager Laugs-ARTICLER.

Hafniæ die 6. Martii Anno 1686.

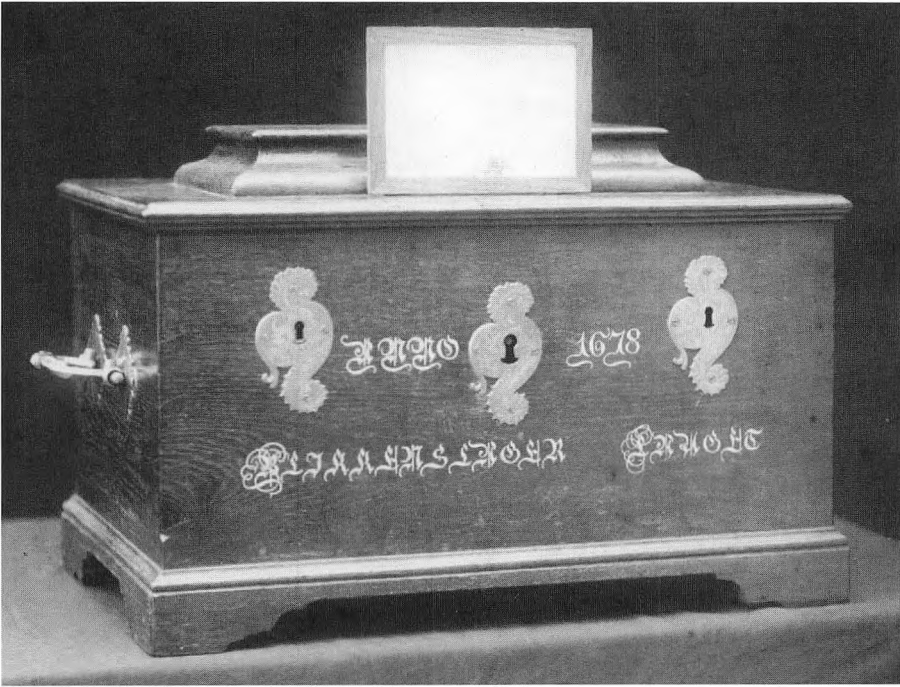
W E Christian dend
 Femte/af Guds Naade/ Kon-
 ngetil Danmark oc Norge/ de Wen-
 ders oc Gothers ; Hertug udi Sles-
 vig/ Holsten/ Stormarn oc Dytmer-
 Liffen / Grefve udi Oldenborg oc Del-
 menhorst/ Giøre alle vitterligt/ At efter som Vi allerna-
 digst for got hafver befunden/ adskilligt udi Laugene/ Saa
 vel her udi Bore Kongelig Residentz-Stad Kiøben-
 hafn/ som ofver alt udi begge Bore Riger Danmark oc
 Norge/ som til Misbrug oc adskillige Inconuenientzier
 kunde gifve anledning/ at affkaffe/ Oc til den ende for hoert
 Laug i sær ny Articler at lade forfatte ; Saa hafver Vi
 allernaadigst forundt oc gifvet / Saa som Vi oc her med
 forunder oc gifver Løgtemagerne efterskrefne Articler ;
 Hvor efter de sig allerunderdanigst skal rette oc forholde/
 de ey efter denne Dag understaae sig nogen ny Vedtegt
 eller anden Anordning imellem sig self at giøre / Saa
 fremt de icke derved vil stande til rette oc straffis som ved-
 bor. I. M.

denter/Borgemestere oc Raad/samt Byefogderne i alle
 Bore Kiøbsteder/ som disse Articler under Bore Can-
 celli-Seigl tilfficket vorder / at de dennem paa behørige
 steder til allis efterretning strax lader læse oc forkynde/ oc
 siden der ofver alvorligen holder. Gifvet paa Bort
 Slot Kiøbenhafn dend 6. Martii Anno 1686.

Under Vor Kongel. Haand
 oc Signet

Christian.

Christian Vs "Løgtemager Laugs-Articler" for hele Danmark fra 1686.

Blikkenslagerlaugets lade (kasse), lavet i 1753. Laden har 3 låse, hvortil oldemanden, aldste mester og oldgesellen havde nøgler. Oldgesellen var leder af svendelaugget, laugets svendeafdeling, oprettet 12. oktober 1711. Laden står idag hos laugget.

Mestrenes antal begrænsedes dels af laugget og dels af besværet med at blive mester. Ingen i laugget havde interesse i, at der kom flere, end at alle svende principielt kunne blive mestre, når der blev en plads ledig.

For at blive svend, skulle lærlingen udføre svendestykke. Og blev det anerkendt skulle han for at blive "gemacht" igennem et ulideligt ritual, hvor laugets medlemmer ydmygede ham på forskellig vis ved en fest, han selv betalte.

1)	Johann Andreas Schmidt .	1 Rd: 48
2)	Madam Sprinæ	28
3)	Orbon Berg	1 Rd: 28
4)	Samuell Matthias Benfeldt .	36
5)	Matthias Sebotot	36
6)	Johann George Schmidt	1 Rd
7)	Johann Christian Schöne	36
8)	Friederick Rober son	36
9)	Hennig Herman Hakne	36
Medlemmernes 1750		
		Summa 6 Rd: 58

Kjøbenhavns
Blikkenslager-Laug.

Liste over mestre i København 1750 (Blikkenslagerlauget).

Vandrebog for blikkenslager-svend fra 1830 (Laugget).

Frem til begyndelsen af 1800-tallet voksede antallet af blikkenslagere kun langsomt. Efter politiets optællinger var der i 1761 10 mestre, 12 svende og 12 lærlinge i København. Det var i 1801 vokset til 13 mestre, 22 svende og 22 lærlinge. Og så var det endda sådan, at det først var efter den store brand i 1796, at antallet begyndte at vokse. Og bombardementet i 1807 gav sikkert også en del arbejde. Antallet af svende i 1800-tallet ved vi noget om fra blikkenslagerlaugets "Protocol for Svendenes Tidepenge". Heraf fremgår det, at der omkring 1831-32 var fra 33 til 41 svende i København. I 1848 var der 104, og at der året efter kun var 84 hænger vel sammen med krigen 1848-50. I 1851 var der 100 svende og i løbet af 50erne steg tallet til 139. I 1860 var der 62 mestre, 96 svende og 50 læredrenge. Men da var faget også igang med sin første større ændring – til et bygningsfag.

BLIKKENSLAGERENS ARBEJDE

Som sagt ved vi, at lygter udgjorde en vigtig del af de tidligste blikkenslageres arbejde. Den vigtigste del af arbejdet foregik på værkstedet. Der var også en del tagarbejde, som jo foregik i det fri.

Den første udvidelse af arbejdsfeltet foregik på husgeråd-området. Meget af dette blev tidligere lavet i ler, men blikgenstandene udkonkurrerede leret, da det var mere holdbart. Blikvaser, kedler, gryder, køkkenredskaber, kaffè- og temaskiner. Efterhånden også udvidet med legetøj i blik.

På hele dette område have blikkenslagerne en del grænsekonflikter med kobbersmedene. Da den store laugskommission undersøgte mulige reformer omkring 1800, foreslog den at lægge de to laug sammen. Men det ville blikkenslagerne ikke høre tale om: En kobbersmed arbejder ved esse og lodder med hårde lodninger (i messing), mens en blikkenslager ikke bruger esse og lodder med bløde lodninger (i tin). Og der var rivninger omkring brugen af messinget. I 1834 kom der en kendelse om, at begge faggrupper måtte bruge blandingsmetallet. I øvrigt holdt modsætningsforholdet til kobbersmedene sig langt op i tiden – og svendene endte ikke i samme forbund heller.

Hvor kobbersmedene altså forbejdede kobber, så var blikkenslagerne

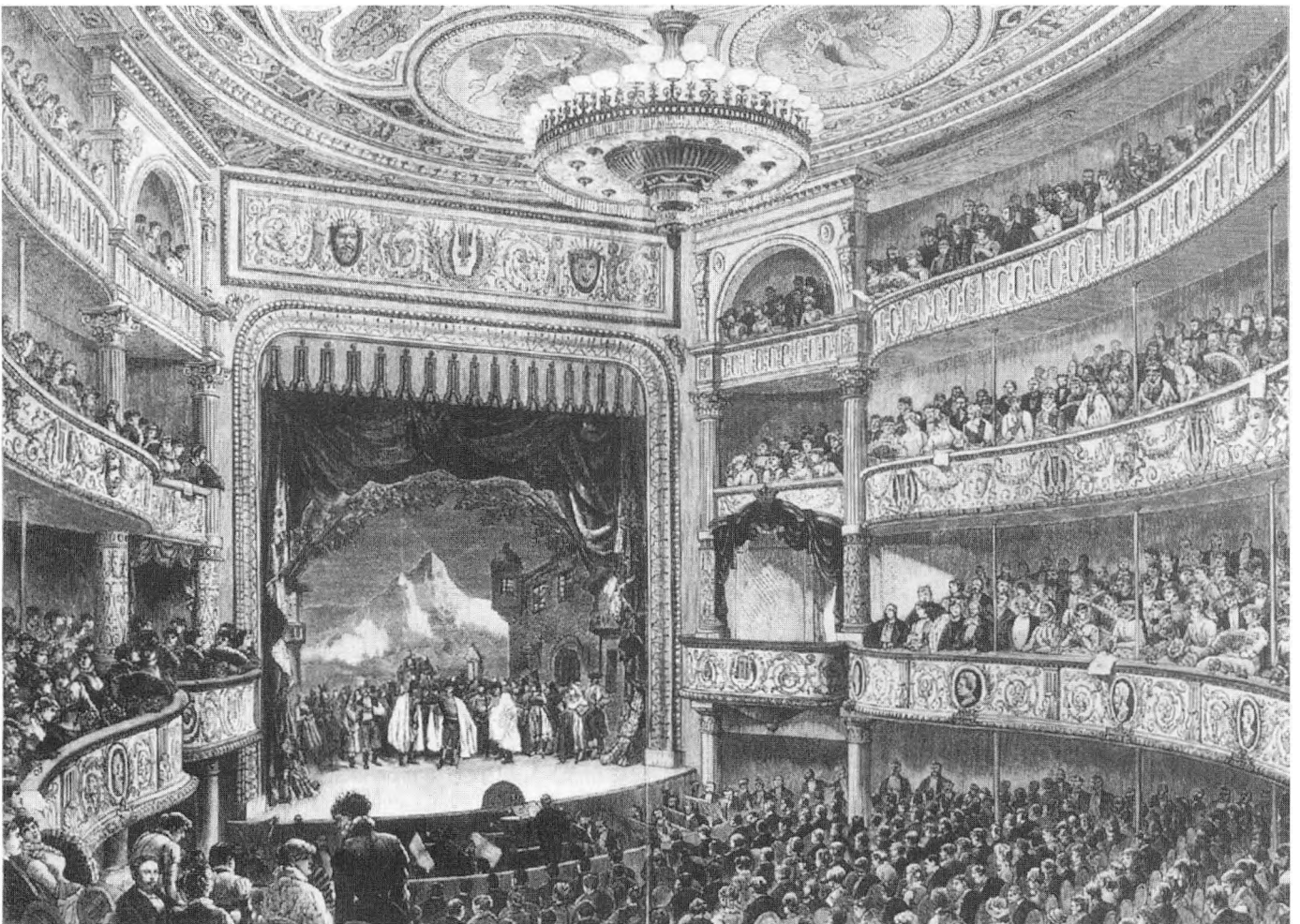
Blikkenslagerlaugets velkomst af sølv fra 1788. Den blev bekostet af mestre og svende og udført af søvsmed H.C. Winther på Amagerstorv 10. Den kostede dengang 178 rigsdaler, 2 mark og 8 skilling, en formue! Står idag på oldermændens kontor.

netop bliksmøde, dvs. de arbejdede med plademetal, som allerede var forarbejdet til plade af andre. Disse plader kunne de bukke, false, klippe og lodde til former af alle mulige slags.

Som sagt var tagarbejdet også 'blik'-arbejde. Til den egentlige dækning kom også beklædning af karnapper og kviste med zink, kobber eller blik. Og efterhånden begyndte tagrender og nedløbsrør at slå an blandt de rigere. Sidst i 1700-tallet blev det påbudt på husene i København. Først blev de lavet i zink, siden i forblyet eller galvaniseret jern. Hermed havde *røret* gjort sin entré i blikkenslagerfaget.

Det fik en vis betydning ved den næste større udvidelse af faget, da *gassen* blev indført. I 1818 installerede blikkenslagermester John Irgens

Fra teatret Thalia i 1818 fik indlagt gaslys gik denne belysningsform sin sejrsgang. Den 7. marts 1883 åbnede Dagmar-teatret med denne kæmpe gaslysekrone (Illustreret Tidende).

det første gasanlæg i Danmark. Det var hos teaterselskabet Thalia. Men da havde han allerede haft gaslys foran sin butik i Købmagergade i 5 år. De næste 40 år blev der installeret flere sådanne private lysgasanlæg i offentlige forlystelser. Først i 1857 kom der offentlig gasbeslysning på gaderne i København. Ved den lejlighed fik fire blikkenslagermestre den store ordre på 2.000 lygter af den type, man endnu kan se nogle steder (men nu med el).

Skiferen blev også blikkenslagerarbejde. Skifer var et godt og billigt materiale. Men her fik blikkenslagerne konkurrence fra skiferdækkerne. Også de ikke særligt udbredte vingetegl lagde blikkenslagere – i konkurrence med murerne, som vandt striden og dermed fik adgang til tagene, som blikkenslagerne ellers betragtede som deres suveræne område.

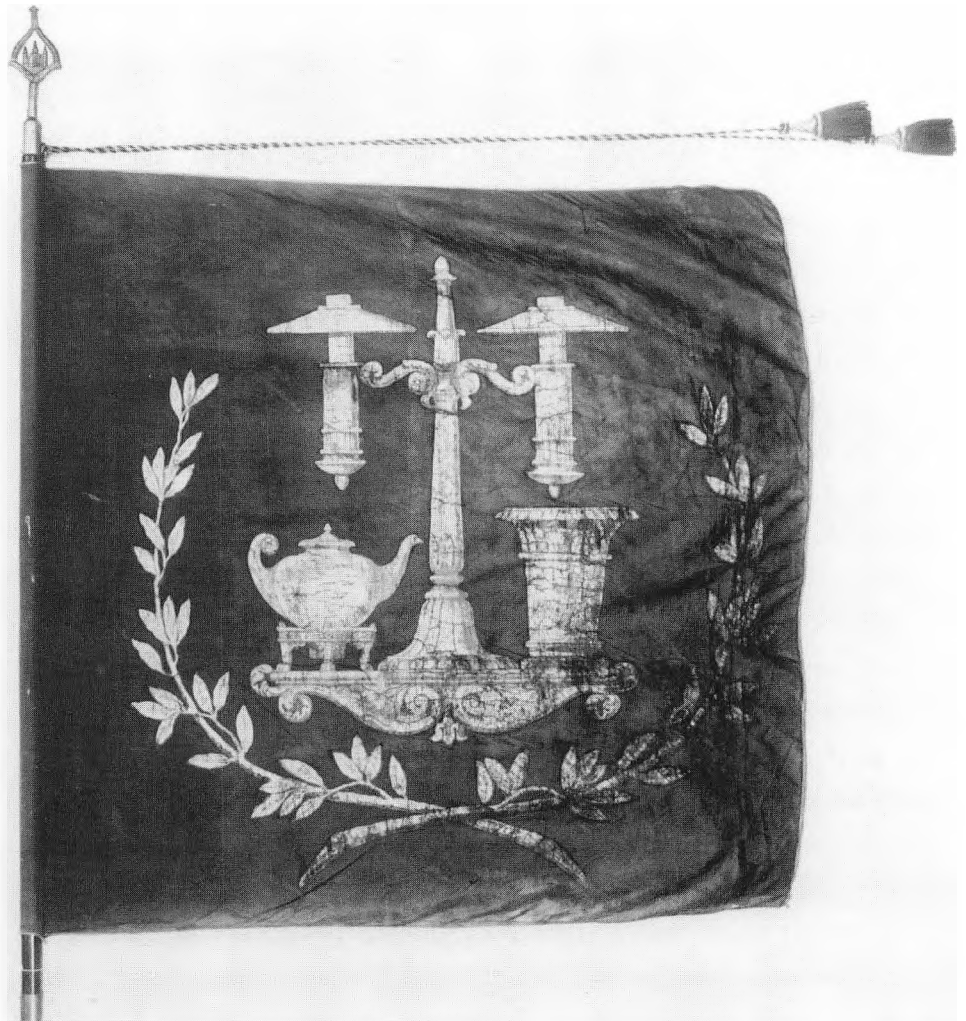
Vandet, som tidligere blev hentet i brønde i byen, blev i stigende grad

På gaderne kom der gaslys med lygter fremstillet af blikkenslagere. Fotografiet er formentlig fra 1920'erne og er fra Ndr. Frihavnsgade. Belysningsvæsnet's motorcyklende reparatør er i funktion (KB).

lagt i rør. De rige fik sågar lagt vand ind i husene. Da kloakeringen af København gjorde det muligt, begyndte vandklosetter at erstatte de gamle latriner, der skulle tømme. Installation af rør det kunne blikkenslagerne, og flere og flere mestre fik autorisation som gas- og vandmestre i 1860erne. Der skulle imidlertid gå lang tid, før vand og lokummer flyttede fra gårdene og op i etageejendommene og udstyrede disse med de store faldrør i støbejern.

Men generelt opfattede blikkenslagerne deres fag, som det var udformet i 1700-tallet. Det ses ikke mindst af kravene til svendepøverne. Der gik længe, før gas- og vandmesterkunsten fandt plads her.

Blikkenslagerlaugets fane i grønt silke med gulddekorationer af olielampe, tekande og blomstervase. Hvor gammel den er, vides ikke. Men det afbillede laugsemler er fra 1832, så formentlig er den fra 1840erne. Fanen som var felleseje mellem laug og svendeforening, hænger idag på oldermændens kontor (Bymuseet).

KAPITALISMEN KOMMER!

1850erne-1890erne. De moderne tider kommer til Danmark. Blikkerslagernes fagforening grundlægges i 1873 og taber en strejke i 1875. Men fagforeningen konsolideres og forbundet grundlægges.

De nye tider med 'frie' arbejdere, kapital, fabrikker og fri konkurrence, det var noget man hørte om i Danmark. Det var noget, som skete i England og måske debatteredes hér. Også i Danmark kom det til, strejker i slutningen af 1700-tallet. Kendtest er 'tømrerskruen' i 1794. Men blikkenslagerne var gemytlige folk. De var ikke med i skruen.

De nye tider kom imidlertid også til Danmark. Først med afskaffelsen af enevælden og indførelse af en parlamentarisk forfatning og sidenhen med *næringsfrihed*. Rigsdagen vedtog i 1857 en lov om næringsfrihed, som den 1. januar 1862 skulle ophæve laugene og give næringen fri. 15.000 håndværkere protesterede til Rigsdagen. Men ikke blikkenslagerne. De skulle ikke deltage i nogen demonstrationer. Bortset fra en enkelt strejke i 1860erne, som omfattede syv svende, virker det ikke som om, modsætningerne mellem mestre og svende udviklede sig specielt hurtigt i blikkenslagerfaget.

Næringsfriheden blev ikke mindst indført, fordi den nye tids løsen var, at konkurrencen ville skaffe billigere og bedre produkter. Det sagde tilhængerne i hvert fald. Når blikkenslagermestrene skulle konkurrere, kunne de imidlertid i første række konkurrere ved at sænke kvaliteten. Den var ikke længere bundet til laugets vedtagelser. Udover at sænke kvaliteten kunne man lettest gå til angreb på svendenes løn. Ved at sænke udgifterne til lønninger kunne produkterne nemlig gøres billigere.

Det er præcis denne mulighed, der gjorde det nødvendigt for svendene at samle sig til forsvar for deres liv og overskride deres faglige bevidst-

Efter laugstvangen blev ophævet i 1862, fortsatte lauget som en mesterforening, mens svendelauget omdannedes til Blikkenslagersvendeforeningen af 1862.

Efter fagforeningens dannelse i 1873 fortsatte svendeforeningen som sygekasse helt frem til 1953.

Fanen, som idag hænger i fagforeningen, har på den ene side dette symbol på solidaritet. På den anden side er velkomsten fra 1788 afbilledet. Hvor gammel fanen er vides ikke, men muligvis fra begyndelsen af dette århundrede (ABA).

hed som blikkenslagere. Konkurrencen angreb lønnen, men dermed skabte den også betingelserne for, at svendene satte sig til modværge. Men det tog endnu nogle år, inden det blev til en fagforening.

Da blikkenslagerlauget blev opløst ved udgangen af 1861, var der 62 mestre og 96 svende i det. Mestre dannede et mesterlaug (selvom de fastholdt, at det var en fortsættelse af det gamle laug), som siden blev til en arbejdsgiverforening. Og svendene dannede *Foreningen af Blikkenslagersvende i København*. Det ser ud til af foreningens protokol, at 92 indmeldte sig, men kun 46 betalte kontingent for januar 1862. Foreningen skulle fungere som sygekasse, men det har nok været svært, for i 1863 var der kun 23 medlemmer og i 1864 13 medlemmer. Men faktisk fik den en genfødsel som sygekasse for blikkenslagere efter, fagforeningen var dannet. I 1892 havde den 100 medlemmer, og året efter blev den statsanerkendt. Den blev først nedlagt i 1953.

“Atter en ny Fagforening.

Det er os en Glæde igen i Dag at kunne meddele vore Læsere Oprettelsen af en Fagforening, og vi tager med det samme Anledning til alvorlig at lægge Arbejderne i de andre Fag paa Sinde at efterligne de givne, allerede nu ikke faa, Eksempler. Hvad der vil hænde i den nærmeste Fremtid, er ikke godt at forudsige, men det har den højeste Betydning, at Arbejderne slutter sig sammen, ti kun Enighed gør stærk.”

Herefter fulgte så en beskrivelse af mødet.

Den 29. august var der igen møde i Tømrerkroen, Adelgade 27. Her blev det besluttet at samle ind, så foreningen kunne få sin egen fane. På samme møde besluttedes det, at optage de fængslede ledere Pio, Brix og Geleff som æresmedlemmer. Og det besluttedes at meddele Mesterforeningen om fagforeningens dannelse.

Den 17. september 1873 blev der afholdt hvervemøde med emnet: “Hvilken Betydning har Fagforeningen for alle Blikkenslagersvende”. Ifølge referatet drejede det sig om at “tilveiebringe Enighed mellem samtlige Svende som ikke kunne rokkes; men immer blive stærkere og broderligere jo tiere vi kom sammen og lærte hinanden at kjende”. C. Olsen henviste her til “de engelske Trades Unions og Bygningssnedkernes Strike heri Byen som Beviis paa hvad Enighed og Broderlighed kan udrette”. Hvervningen kunne også antage den form, at man holdt møde, som man gjorde den 27. september, med 11 svende, som ikke var medlemmer. De fik så besked om, hvad meningen med foreningen var, hvorefter de 10 indmeldte sig.

Som det ses, var det de engelske fagforeninger, man havde til forbillede. Og herfra stammede også navnet på det vigtigste våben: *strike*. Man skulle slå til! I begyndelsen konkurrerer ordet *strike* med det danske ord *skrue*, men ret hurtigt hedder det kun

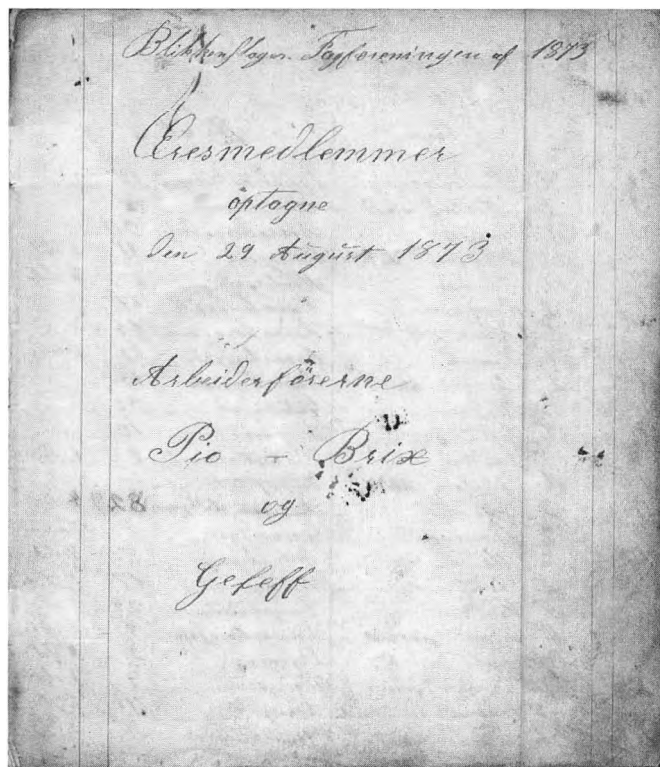
Blikkenslager-Fagforeningen af 1873.

Medlemmernes Opmærksomhed henlebes paa, at Bestyrelsen hurtigst muligt faaer opgivet Antallet af Svendene paa alle Værksteder. Skrivelser desangaaende bedes sendt til Formanden, Kompagni-stræde 24, 4de Sal, hvor ogsaa Anmeldelser af nye Medlemmer modtages hver Onsdag Aften fra 7—9, samt hver Søndag Formiddag til Kl. 2.

Bestyrelsen.

I denne annonce fra Socialisten fra 7. september 1873 opfordres medlemmerne til hurtigst muligt at opgive antallet af svende på de enkelte værksteder.

På første side i medlemsbogen står: “Æresmedlemmer optagne den 29. August 1873 Arbejderførerne Pio - Brix og Geleff” (ABA).

Septembris

Indtægter

Inskud af 130 Medlemmer a	4	21	4	.
Kontingent af 102 Medlemmer a	16	25	3	.
	Tilsvarende		44	1
			16	14
			31	26
			26	.
			5	2

Leaf indset i Sparakassen paa 10 31 275

Regnskabet revideret og sat paa sigt i offentligt

C. Hauger

Revisor

På regnskabsbogens første side kan vi se, at indskuddet for 130 medlemmer udgjorde 21 rigsdaler og 4 mark. Forhandlingsprotokollen kostede 1 rigsdaler, 3 mark og 12 skilling, fremgår det af næste side (ABA).

1875 gik man over til, at en krone var 100 øre.

En dagløn for en blikkenslager var dengang ca. 8 mark for 10-12 timers arbejde. De 1½ mark i kontingent svarede altså til mellem 1/5 og 1/6 af en dagløn.

Forhandlingsprotokollen kostede 1 rigsdaler 2 mark og 12 skilling, en ren formue. Og trykningen af 200 medlemskort kostede 2 rigsdaler. Men regnskabet holdt.

Foreningen nåede meget hurtigt en forbløffende stor tilslutning. Da man startede regnede man med, at der var 200 svende i København. Allerede året efter nåede man 142 medlemmer. Og to år efter nåede man over 200 medlemmer. Hvor stor en organisationsprocent det var, er svært at sige. Folketællingen for 1870 siger, at der var 216 blikkenslagersvende i København og 400 i 1880. Det skulle betyde, at der var rundt regnet 300 i 1875. Igen i runde tal betyder det en organisationsprocent på 67. Det er helt utroligt højt.

Helt let har det næppe været at få de foreningsuvante til at tilpasse sig.

strejke. Arbejdsgivernes tilsvarende våben: *lockout*, udelukkelsen, kom også fra engelsk, men blev aldrig fordansket. Og det kostede de stakkels referenter mange hovedbrud om den rette stavemåde.

Men det var ikke kun nye ord de skulle lære. Det var en hel foreningskultur de famlede sig frem til. Mange af tingene kunne de lære af de andre fagforeninger. F.eks. det svære problem med at skrive love. Her skævede man til malernes love. Man skulle også have en forhandlingsprotokol, hvor møderne skulle refereres. Uden disse mange tusinde sider, skrevet i hånden, ville det være umuligt i dag at skrive fagforeningens historie. Man skulle have en regnskabsbog og en medlemsbog. Og det kostede alt sammen penge.

Penge skaffede man på den måde, at det kostede 1 mark at blive medlem. Derefter kostede den 1 mark 8 skilling om måneden. Indtil 1875 gik der 16 skilling på en mark og 96 skilling (= 6 mark) på en rigsdaler. Kompliceret var det at føre kassebogen. Fra 1. januar

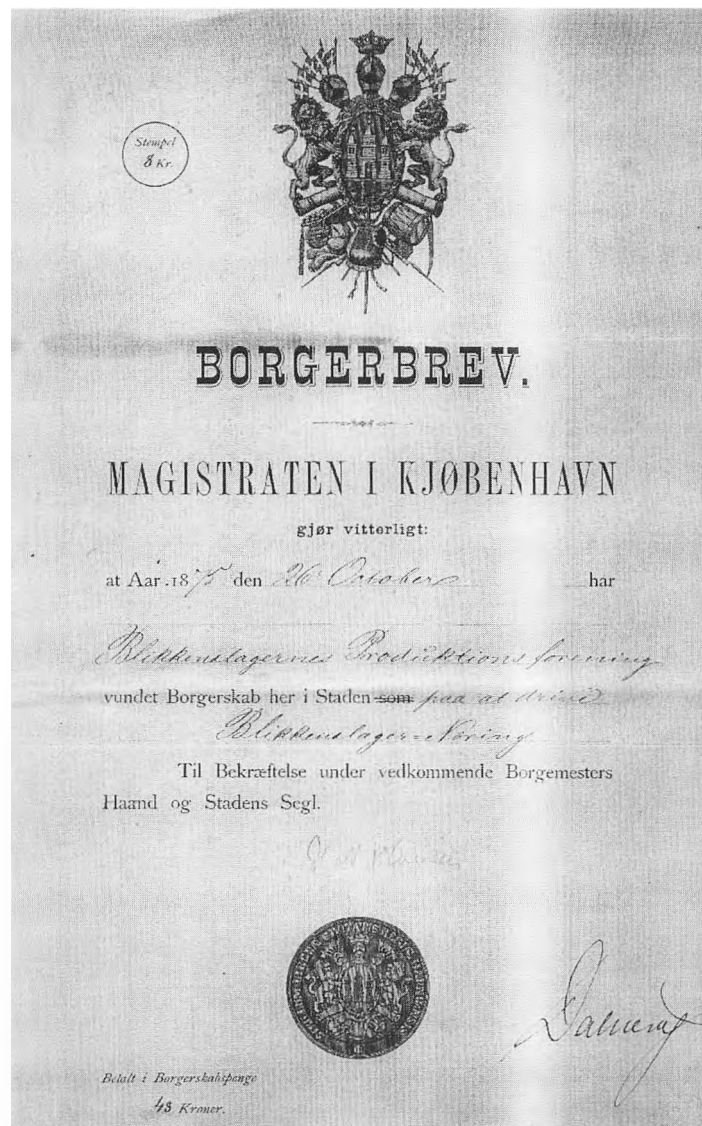
Mødekultur, forretningsorden, referent osv. – det er altsammen noget, man må lære sig. Af og til har en kollega måske også haft rigeligt “Blus” på, som der står i et referat og har generet mødet. Af og til måtte et møde suspenderes for at skaffe ro.

Ellers blev der taget hul på snart sagt alle de væsentlige problemer. På første ordinære generalforsamling den 3. november 1873 besluttedes det, at ingen efter 1. december måtte gå under 8 mark i dagløn. På et bestyrelsesmøde den 7. november blev der taget initiativ til at udarbejde en “Priiskurant for alt Arbeide”. På et medlemsmøde den 25. november vedtoges det at indskrænke fyraftensarbejde, som overarbejdet kaldtes. På generalforsamlingen den 9. februar 1874 besluttedes det, at senest den 1. april skulle 10-timers dagen være indført. I forvejen arbejdede $\frac{2}{3}$ ‘kun’ 10 timer.

I marts 1874 kastede fagforeningen sig ud i omgangsskruen eller den “partielle Strike” for 10-timers dagen. Dette våben bestod i, at udtage et par værksteder og presse dem gennem strejke, mens flertallet kunne understøtte de strejkende. Indtil arbejdsgiverne fandt ud af at bruge lockouten som modvåben, var omgangsskruen uhyre effektiv. Og det gik strygende for fagforeningen. Mestrene gav sig på tur, bortset fra en enkelt, der holdt ud helt til juli måned.

Strejkeunderstøttelsen var på 3 rigsdaler/uge for ugifte og 4 rigsdaler for gifte. For mere end to børn fik man 3 mark ekstra. Denne understøttelse blev betalt af fagforeningens kasse, da man ikke ville tilslutte sig den centrale, dvs. Internationales understøttelseskasse. Det var næppe af mangel på solidaritet, for man støttede også de andres strejker, men af mangel på penge. Således frarådede formanden også at gå ind som medudgiver af *Social-Demokraten* (som *Socialisten* kom til at hedde) på grund af økonomien.

*Borgerbrev for Blikkenslagernes
Produktionsforening fra 1875
(ABA).*

Til gengæld besluttede man i tidens ånd at oprette en *produktionsforening*. En produktionsforening var et kooperativ, som skulle lave blikkenslagerarbejde. Hermed blev fagforeningen sin egen arbejdsgiver. Foreningen blev stiftet den 28. august 1874, men først den 28. december 1875 åbnede værkstedet. Det gik imidlertid dårligt, og det måtte lukke i 1876.

STREJKEN 1875

Omgangsskruen om 10-timers dagen blev i foråret 1875 fulgt op af nok en omgangsskrue på spørgsmålet om en minimumsdagløn på 3 kr. Da seks mestre ud af otte umiddelbart gav sig, blev det besluttet at strejke overfor de to sidste. Efter denne sejr besluttede man sig for at tage fat på priskuranten.

Fagforeningen udarbejdede i sommeren 1875 én priskurant for bygningsarbejde og én for fabriksarbejde. De blev forelagt for mestrene, som dog kneb udenom forhandling. Fagforeningen besluttede nu igen at gribe til omgangsskruen, hvorefter mestrene foreslog forhandling. På en generalforsamling den 29. september 1875 blev det vedtaget, at "Hvis Mestrene ikke indgaar paa Priskuranten til Lørdag da at nedlægge, hvilket Forslag eenstemmig vedtoges". Samtidig diskuterede man, om mestrene ville bruge "*Contra-striken*" også kaldet lockouten.

Det ville mestrene. De store mestre pressede de små og lovede dem understøttelse eller lån. Blikkenslagerne svarede igen ved at udvide strejken til fabrikkerne. Men selv om der kom støtte fra kollegerne i Stockholm, så var det dyrt at udbetale understøttelse til de mange strejkende. Og selvom man sendte svende til udlandet, og selvom man nedsatte understøttelserne til rene sultesatser, så var der for få penge i kassen. Det anslås, at strejken kostede 2.500 kr. Et formidabelt beløb.

På generalforsamlingerne undervejs blev kravet om forhandling stadig stærkere. Efter to måneder, den 30. oktober 1875 talte flere for at slutte strejken. Det vedtoges dog med 68 mod 29 at fortsætte. Den 2. november foreslog formanden Chr. Peter Hansen forhandling, og det vedtoges med 130 mod 13.

Under forhandlingerne var mestrene ikke til at flytte. De havde fået strejkebrydere (smede og kobbersmede) ind på fabrikkerne, og de vidste,

at strejken var ved at smuldre. Man fik en overenskomst om fabriksarbejdet, men på bygningsområdet blev priskuranten et diktat. Den 14. november besluttedes det at slutte strejken. Det var et nederlag, så det kunne mærkes.

For formanden Chr. Peter Hansen var det også et nederlag, og ved den følgende generalforsamling blev Carl Olsen valgt. Han sad dog kun et år, hvorefter C. P. Hansen kom tilbage.

Nederlaget førte til en nedgangsperiode i fagforeningens historie. Medlemstallet faldt fra ca. 200 til næsten det halve, og først i 1883 var fagforeningen igen nået op på 200 medlemmer. Der var stor bitterhed mod kobbersmedene for det skruebrækkeri, der havde fundet sted. Man ville ikke have kobbersmede som medlemmer p.g.a. deres "slette Opførsel under Skruen". Og faktisk ændredes lovene for at forhindre kobbersmede i at komme ind i foreningen. I de første love stod der, at enhver som arbejder som blikkenslager kunne optages. Efter ændringen stod der, at enhver blikkenslager kunne optages.

Det blev svært at rekruttere ny medlemmer. På et agitationsmøde i 1878 var argumenterne imod foreningen fra de uorganiserede dels den tabte strejke og dels en sag, hvor kassereren havde taget af kassen. I februar 1879 skrev fagforeningen i et opråb i *Social-Demokraten*: "I sidder heller Lørdag Aften og spiller Sjavs i en Beværtning og bruger herved et Par Kroner, end I afser 50 Øre til Fagforeningen for at sikre Eder selv og Eders Familje".

Men også i nedgangsperioden blev der truffet vigtige beslutninger. Således besluttede fagforeningen i 1876 at støtte bygningen af arbejdernes Forsamlingsbygning i Rømersgade "da de fleste Værter vare leiede og underkjøbte af Politiet, og rettede sig efter Politiets Forgodtbefindende om at leie os lokale eller ei".

Året efter besluttede fagforeningen at udtræde af partiet, altså Socialdemokratiet, som den havde været kollektivt medlem af. Tre måneder senere, i oktober 1877, besluttedes det i øvrigt at opgive den gamle struktur, hvor fagforeningerne var medlemmer af partiet. Nu dannedes Socialdemokratisk Forbund som et politisk parti, organisatorisk uafhængigt af fagforeningerne. Den gamle centralbestyrelse for hele bevægelsen blev nedlagt.

C. P. Hansen, formand 1874-78.

Carl Olsen, formand 1878-80.

*Fire nybagte svende, ca. 1900
(ABA) (s. 25)*

Endelig vedtog fagforeningen den 22. januar 1878 at oprette en understøttelseskasse for arbejdsløse, en første a-kasse. Tidligere havde man indsamlet frivillige bidrag på værkstederne. Den nye kasse skulle yde understøttelse i månederne februar, marts og april. Det ændredes senere til januar, februar og marts.

BLIKKENSLAGERNE KONSOLIDERER SIG 1883-1899

Firserne er årtiet, hvor fagforeningerne vælder op. I 1882 blev blikkenslagerne medlemmer af Fællesudvalget for fagforeninger i København, som siden blev til De samvirkende Fagforeninger. I midten af 1880'erne begyndte de første landsdækkende fagforbund at dukke op. Blikkenslagerne fik deres i 1890. Og i 1898 rundedes hele denne organiseringsbølge af med, at De samvirkende Fagforbund (DsF) blev dannet, det som i dag hedder LO.

I randområderne af blikkenslagernes arbejde dukkede også nye organisationer op. Den første var *Gas- og Vandarbejdernes Fagforening*, som blev oprettet i 1875 med kun 19 medlemmer. Den organiserede arbejdere, der kun lavede gas- og vandarbejde. Ved århundredskiftet havde foreningen 96 medlemmer, men det ser ud til at være højdepunktet. Den eksisterede til 1944, hvor den delte sig mellem Smedenes afd. 9 og Blikkenslagernes Fagforening af 1873. Blikkenslagerne betragtede den tilsyneladende ikke som nogen konkurrent i begyndelsen, fordi gas- og vandarbejde kun var en nebengeschæft for dem.

I 1884 dannede de faglærte skiferdækkere deres egen fagforening med 28 medlemmer. Der eksisterede et vist fjendskab mellem de to fag. Flere gange klagede blikkenslagere over skiferdækkerne, som sagde, at blikkenslagerne lavede dårligt arbejde. Og der blev udfoldet meget arbejde for at få skiferdækkernes og blikkenslagernes priskurant til at stemme overens på skiferområdet. Men også i at holde skiferdækkerne fra at lave skotrender og inddækning med zink eller bly, et område blikkenslagerne betragtede som deres. Skiferdækkernes Fagforening havde ved århundredskiftet kun 13 medlemmer. Det skyldtes slet og ret, at blikkenslagerne havde overtaget deres arbejdsområde.

Kobbersmedene havde ikke som blikkenslagerne kunnet udvide deres

Kobberdækning af Ny Rosenborg i 1894. Nr. 5 fra venstre er Otto Grundtvig, som en overgang var formand for fagforeningen (ABA).

arbejdsområde under industrialiseringen. Kun takket være et par områder, de havde monopol på, overlevede de som fag. I sidste del af forrige århundrede var det næsten kun samling og opsætning af kobberledninger til dampanlæg og på brænderier, bryggerier og ved visse skibsbygninger. Havde der været ønske om at komme i fagforening med blikkenslagerne blev det umuligt efter strejken i 1875. I 1884 dannede kobbersmedene deres egen fagforening med 40 medlemmer. Takket være deres særlige arbejdsområder overlevede fagforeningen, indtil den efter 2. verdenskrig gik ind i Smedeforbundet.

Med udgangspunkt i Blikkenslagernes fagforening i København spredtes organisationen. Det første skridt var, da C. P. Hansen flyttede til Århus og oprettede en afdeling dér. Mere initiativ var der med, da fagforeningen i oktober 1883 indkaldte svenske blikkenslagere til møde i Malmø. Der kom 60 og den første svenske blikkenslagerfagforening blev dannet. Interessen udsprang af, at det sydsvenske arbejdsmarked hang sammen med det sjællandske.

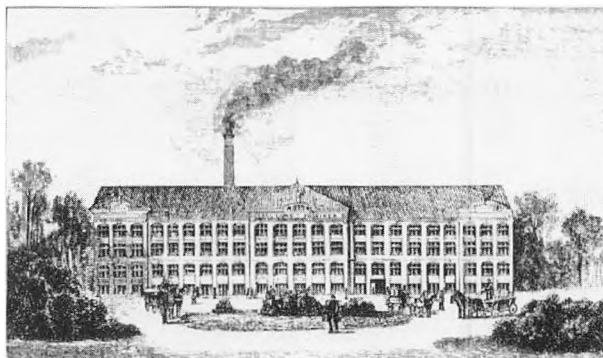
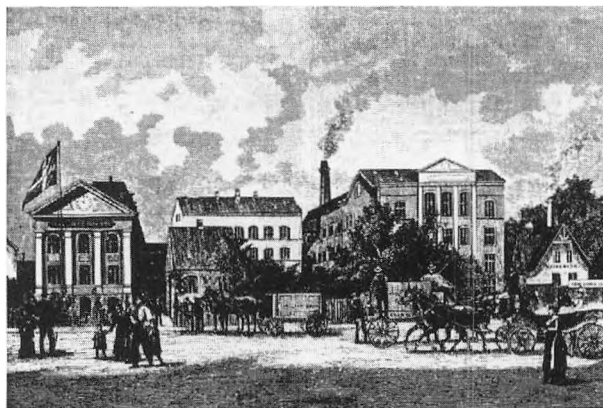
Og da den svenske fagforening lavede sin første strejke, da var det mod en dansk-ejet fabrik, nemlig Carl Lunds i Malmø. Strejken blev støttet fra København.

I den anledning vedtog arbejderne på Carl Lunds fabrik i København en resolution mod arbejdsgiveren. Men seks blikkenslagere ville ikke skrive under. De blev ekskluderet i ét år af fagforeningen og deres navne blev offentliggjort i *Social-Demokraten*. De fik dog lov at komme tilbage efter syv måneder.

I marts 1884 mente fagforeningen sig stærk nok til at indlede en strejke mod Glud & Marstrand, byens anden store fabrik. Årsagen var, at priserne på fabriksarbejde var blevet sat ned. Fabriksblikkenslagerne lavede næsten alt det, som tidligere lavedes på værkstederne: kulsplande, vandspande, husgeråd og legetøj. Meget af det lavedes helt eller delvist på maskine. I det sidste tilfælde overtog kvinder tit arbejdet.

Efter en måneds strejke afskedigede Glud & Marstrand de seks fagforeningsmedlemmer, som strejkede. Strejken

Carl Lunds blikvarefabrik på Bernstorffsvej udenfor København og hans fabrik i Malmø, begge efter xylografer i Illustreret Tidende 1883.

blev nu til en blokade. I november 1884 tilbød fagforeningen forhandling, men firmaet ville ikke forhandle, da dets medarbejdere ikke var i fagforening. Blokaden løb til begyndelsen af april, hvor fagforeningen måtte indse sit nederlag og hæve blokaden.

I 1885 oprettedes Alderdoms- og Understøttelseskassen til at understøtte ældre og svagelige medlemmer i den stadige udbygning af fagforeningens organisation.

Tanken om at danne et blikkenslagerforbund kom med provinsafdelingerne, som opstod i løbet af 1880'erne. På en ekstraordinær generalforsamling den 3. september 1887 foreslog formanden for den københavnske afdeling, at man skulle danne et forbund. Formanden hed Carl Jacobsen og havde tilnavnet 'den fine'. Han læste et brev op fra Viborg afdeling, som synes at have lanceret idéen. På samme møde blev det foreslået at danne ét skandinavisk forbund, men det var der modstand mod. Formanden frygtede, at det ville medføre indvandring af fremmed arbejdskraft.

Det blev C. P. Hansen, der blev den ledende kraft i oprettelsen af jyske afdelinger. Og ud af denne proces voksede forbundet frem. Den 24. august 1890 blev det grundlagt på et møde i Horsens. I begyndelsen var provinsen blot et vedhæng til København. Det var bestyrelsen for Københavns afdeling, som skulle udpege forbundsledelsen. Den første formand blev kassereren fra København, Vilhelm Lindemann. I 1890 omfattede forbundet 12 afdelinger med 500 medlemmer. Heraf var de 400 nok fra København.

Udover det store organisatoriske arbejde, der udfoldede sig i disse år, kom også en række vigtige faglige spørgsmål op. I 1887 vedtog fagforeningen en resolution mod søndagsarbejdet. Det vedtoges, at ekspres-, søndags- og overarbejde skulle betales med 50% ekstra. Men mestrene mente kun, at det kunne ske ved private aftaler. Forhandlingerne om at få optaget søndags- og overarbejde i priskuranten løb helt frem til 1. januar 1897, inden mestrene gav sig. Samtidig med denne nye blikkenslagerpriskurant vedtoges det, at laugets mestre kun måtte ansætte organiserede svende, og at de organiserede svende kun måtte arbejde for laugets mestre. Men aftalen blev aldrig virkelig overholdt.

I 1889 vedtog man at danne en "Faglig Voldgift for Blikkenslagerar-

bejde”. Den blev en realitet i 1890 og spillede siden en vigtig rolle til afgørelse af uenigheder mellem laugene og fagforeningen.

Sikkerhedsproblemet blev også taget op for første gang på et medlemsmøde i august 1888, som handlede om forebyggelse “af de hyppige Ulykkestilfælde i Faget”. Det handlede om tagarbejdet. Den almindelige metode var jo at kravle ud på taget med et reb bundet om livet. Rebet blev så bundet inde på loftet. Men ofte var rebene møre og rådne eller knuderne ikke bundet godt nok. Så i januar 1889 lovede mestrene at afprøve sikkerhedsbælter.

KVINDERNE OG BLIKKENSLAGERARBEJDET

Carl Lythjohan rejste på en generalforsamling i december 1888 et for blikkenslagerne centralt spørgsmål, nemlig kvindernes fabriksarbejde på blikkenslagerens område. Efterhånden som maskiner i stigende grad kunne lave husgeråd, blev det ufaglærte kvinder, der kom til at passe maskinerne. Lythjohan gjorde opmærksom på, at kvindearbejdet “i den senere Tid havde grebet om sig i foruroligende Grad, navnlig paa Glud & Marstrands Fabriker; og man maatte frygte, at Carl Lunds Fabriker snart fulgte efter”.

Lythjohan viste sin evne til at læse udviklingen, da han samtidig foreslog, at fagforeningen skulle organisere kvinderne. Men han blev modsagt af en anden, som foreslog, at fagforeningen skulle kæmpe for, at kvinderne kom helt bort. Han troede ikke, der kunne være tale om organisation mellem kvinder. Bestyrelsen lovede at overveje sagen.

Men inden bestyrelsen nåede et resultat, fik man en konkret sag at tage stilling til. På Glud & Marstrand havde en blikkenslager, Vilh. Møller, vist sig særlig ivrig i at oplære kvinder ikke kun til at lave legetøj, men også til det såkaldte 50 øres-arbejde. Da han herved “skadede de mandlige Arbejdere i uhyre Grad ønskede man Møllers Fjernelse fra Fabriken samt Qvindearbejdets Indskrænkelse til Legetøj alene”.

Som følge af brugen af kvinder var 11 mand blevet “fyrige”, som det hed. Og det betød slet og ret, at de var blevet fyret. Lythjohan foreslog igen, at kvinderne blev organiseret.

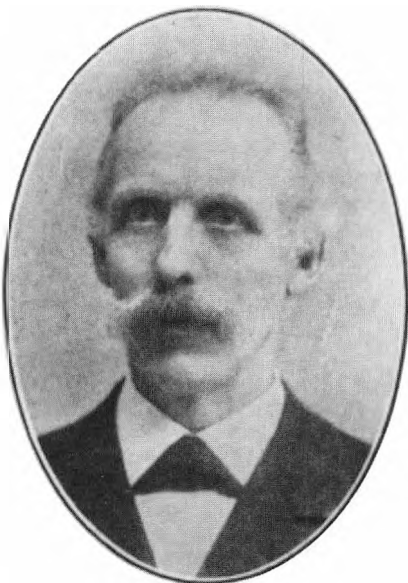
Fabrikant Glud ville ikke høre på fagforeningen, så i slutningen af

januar 1889 erklærede fagforeningen strejke. Samtidig valgtes Lythjohan ind i bestyrelsen. Men det skyldtes ikke hans holdning til kvinderne, for på en generalforsamling i februar 1889 præciseredes det, at det ikke handlede om, at kvinder skulle have lige så meget for arbejdet som mænd, men om "at Manden skal have Arbejde frem for Kvinden". Det handlede simpelthen om "Kvindens fuldstændige Fjernelse fra vort Territorium". Samtidig blev det besluttet at ekskludere to medlemmer, som stadig arbejdede "som uhæderlige Kammerater". Dvs. som strejkebrydere.

Normalt annoncerede man sådanne "Hædersmænd" i *Social-Demokraten*, men faktisk lykkedes det Glud at få nedlagt forbud mod en sådan offentliggørelse. Ligesom han ansatte skruebrækkere. I maj 1889 var bestyrelsen parat til at stoppe strejken, men med 30 mod 16 besluttedes det at køre videre. Og det kørte videre lige til september 1890, hvor det blev besluttet med 37 mod 22 at hæve strejken uden indrømmelser.

Undervejs foreslog Det kvindelige Forbund (KAD)s bestyrelse oprettet en kvindelig fagforening for de kvinder, som var beskæftiget i blikkenslagerfaget. Formanden frygtede, det ville blive en vanskelig sag, men Lythjohan støttede endnu engang sit eget forslag. Det forkastedes med stor majoritet.

Resten af historien er jo så den, at KAD gjorde det selv. Kvindeligt Arbejder Forbunds afd. 5 er netop startet som afdeling for kvinder i metalvarebranchen.

*Oskar Thomsen,
formand 1880-84.*

BLIKKENSLAGERNE OG SOCIAL-DEMOKRATEN

Det socialdemokratiske dagblad, som kom efter Pios *Socialisten*, hed *Social-Demokraten*. Navneskiftet kom i 1874. Men efter nyorganiseringen, hvor parti og fagbevægelse blev skilt ad, blev avisen organiseret som fagforeningernes ejendom. Fagforeningerne købte andele i bladet og fik herefter repræsentanter i ledelsen, kaldet *kontrahentforsamlingen*. Blikkenslagerne i København købte i 1883 to andele og de to kontrahentpladser blev besat på generalforsamlingen parallelt med bestyrelsesvalget.

På generalforsamlingerne gav kontrahenterne referater af diskussionerne i kontrahentforsamlingen. Derved blev bladets anliggender et

nærliggende problem at diskutere på generalforsamlinger. Og det var ikke altid, man var lige glad for avisen. Således diskuterede man i 1889 forholdet til den revolutionære opposition omkring bladet *Arbejderen*, som samme år blev ekskluderet af Socialdemokratiet.

Det blev diskuteret på et par møder. Først i april 1889. Der var tilsyneladende ingen i forsamlingen, der støttede de revolutionære, som Chr. Mejer udtrykte det: "det var vi ikke modne nok til endnu, men Soc. Demokraten var for mat og vakkelvorent", det trængte til at blive vækket. Og Scheibelein, den senere forbundsformand, mente ikke *Arbejderen*, kunne skade fagforeningerne, "vi trængte netop til at faa noget Liv i det. Soc. Demokraten blev jo snart ikke andet end en Adresseavis". En adresseavis er, hvad vi i dag kalder et annonceblad.

Sagen kom op igen på et møde i januar 1891, hvor kontrahenterne blev bebredt, at de revolutionære ikke måtte annoncere i *Social-Demokraten*. Kontrahenten Gustavsens forsvarede sig og såvel forbudet mod annoncer som eksklusionen af de revolutionære med deres opfattelse af socialismen. Igen var Scheibelein og flere andre mod annonceforbudet. På et senere møde stillede V. Mathiesen resolution om, at ændre beslutningen om annoncering i *Social-Demokraten*. Det førte til en lang diskussion, og formanden ramte sikkert flertallets mening, da han udtalte, at "man burde gaa frem med Lempe. Vi kom nok frem uden altfor radikale Midler". Og på et følgende møde forkastedes Mathiesens resolution.

FAGFORENING, FORBUND OG DE SAMVIRKENDE

De første år af fagforeningens historie skiftede man formand ret tit. På de første 20 år havde man brugt ni formænd op. Den sidste, Otto Grundtvig, måtte gå, fordi der manglede penge i kassen. Den uheldige hændelse førte til, at han i årevis måtte betale af på en gæld til fagforeningen, som dog til sidst blev ham eftergivet. Ved den lejlighed udtalte bestyrelsen, at der ikke var tale om underslæb. Dengang holdt man tit møder på værtshuse, og det kunne være svært ikke at bruge lidt for meget af foreningens penge.

Denne sidste indrømmelse var at lette låget for et pinligt problem, som

*Carl Jacobsen, formand
1885-91 og 1901-5.*

*Otto Grundtvig, formnåd
1891-93*

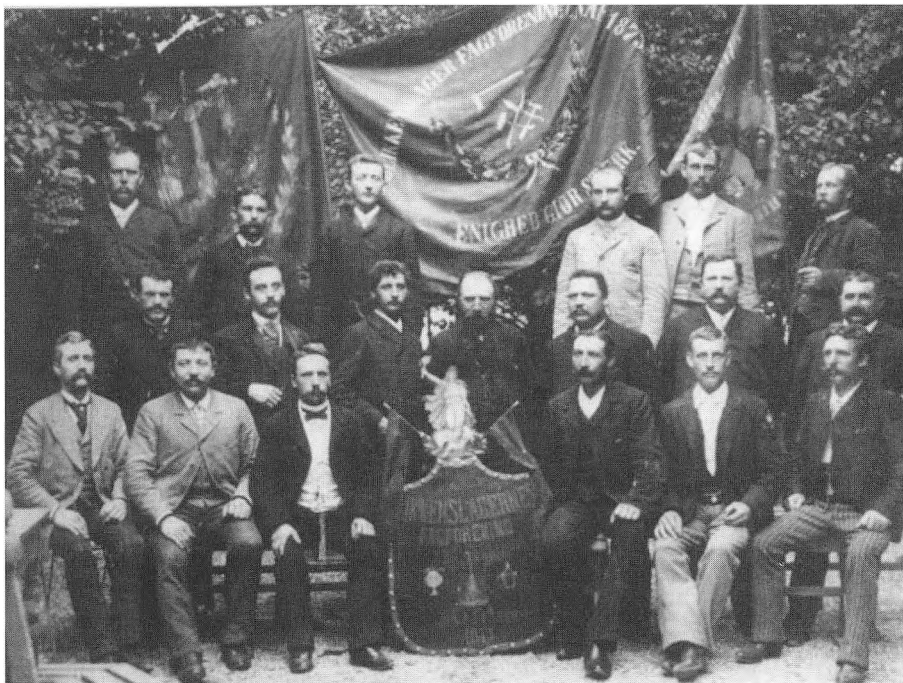

*Martin Hansen, formand
1893-99*

jævnligt kom op til overfladen: omgangen med betroede midler kunne være svært for fattige mennesker. En måde at imødegå problemet kunne være at betale sine funktionærer en ordentlig løn. Men helt kunne man ikke undgå problemet, som vi siden skal se.

Otto Grundtvig blev efterfulgt af Martin Hansen, som var formand fra 1893-99. Det var den længste periode, nogen havde siddet. Han blev afløst af Carl Lythjohan, som først var formand 1899-1901, og så igen 1905-14, 1915-19 og 1920-24. De længere perioder afspejler en stabilitet i foreningsarbejdet. Den indvarsler også en æra, hvor de store fagforeningsledere blev 'fagforeningsejere' eller 'forbundsejere', for Lythjohan og hans efterfølger L. C. Andersen blev både formænd i København og i forbundet.

Blikkenslagerforbundet var blevet grundlagt i 1890 med Vilh. Lindemann som formand. Han havde en svær periode indtil han i 1897 nedlagde sit hverv, vistnok i irritation over forbundsbestyrelsens københavnske medlemmer. På kongressen i Horsens i 1897 blev Ludvig Scheibelein valgt til formand. I hans periode kom der mere samling på arbejdet.

*Forbundets anden kongres,
København 1893. Bagved de
delegerede ses laugsfanen, fanen
fra 1888 og den første fra 1875.*

Scheibelein begyndte bl.a. at udsende *Medlemsblad for Blikkenslagerforbundet i Danmark*, det første blad for blikkenslagere herhjemme. Første nummer udkom i november 1897.

I december 1897 kom forslaget om dannelse af "et samvirkende Forbund over hele Landet", altså et LO, op til diskussion på en generalforsamling. Der var mange kritiske røster. Bl.a. ville det sikkert koste for meget, og man var utilfreds med, at Socialdemokratiet skulle repræsenteres i bestyrelsen.

Man besluttede at sende en repræsentant og se tiden an. Men De samvirkende Fagforbund blev dannet i januar 1898 uden blikkenslagerne. Men i maj 1899 besluttede en generalforsamling alligevel enstemmigt at søge optagelse.

Også mestrene organiserede sig. I 1898 meldte laudet sig ind i Dansk Arbejdsgiver- og Mesterforening, som Arbejdsgiverforeningen hed dengang. Provinsens mestre blev i juli 1899 samlet i to centralforeninger, én for Sjælland og Fyn og én for Jylland.

SANG OG SYMBOLER

Noget af det første, fagforeningen satte i værk, var en sangforening og indsamlingen til en fane. Sangforeningen blev dannet allerede i 1873 og underholdt ved fagforeningens fester. Den døde en stille død efter nogle år og genoprettedes så i 1877. Sangforeningens problem var imidlertid, at den måtte tjene penge for at overleve. Kontingent var for lidt. En oplagt og meget populær måde at tjene penge på var *maskerade*. Men her stødte sangforeningen ind i fagforeningens interesser. På en ekstraordinær generalforsamling i 1879 besluttede fagforeningen, at kun den måtte afholde maskerade, mens sangforeningen måtte holde baller og aftenunderholdning.

Denne beslutning førte til voldsomme skænderier på et medlemsmøde nogle måneder efter. Men sangforeningen ser ud til at overleve frem gennem 80erne og 90erne, selvom fagforeningen måtte dække dens underskud med jævne mellemrum. I 1899 besluttedes det kun at dække underskuddet et halvt år endnu. Sangforeningen overlevede ind i det nye århundrede, men døde formentlig herefter ud.

Medlemsblad for Blikkenslagerforbundet i Danmark.

Etikette og Subscription November 1897. C. Adolphsen, Skovbo.

Vort Blad!

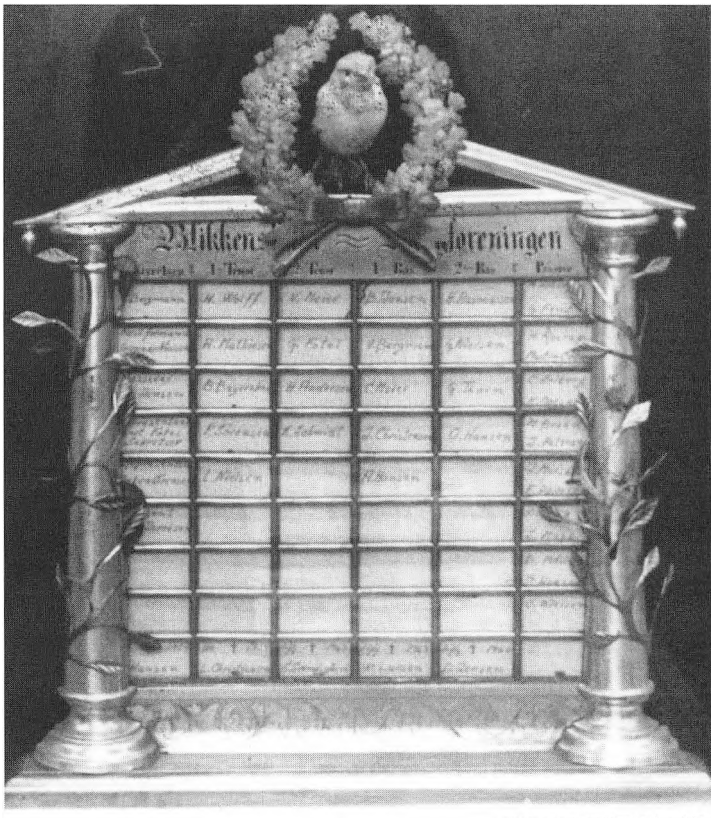
Som Medlemmer af Blikkenslagerforbundet i Danmark, som det første af sin Art i Danmark, har vi det store Held at kunne bringe det første Nummer af vort Medlemsblad i Danmark. Bladet er udgivet af den danske Blikkenslagerforening, og det er det første af sin Art i Danmark. Bladet er udgivet af den danske Blikkenslagerforening, og det er det første af sin Art i Danmark. Bladet er udgivet af den danske Blikkenslagerforening, og det er det første af sin Art i Danmark.

Look-out.

Som Medlemmer af den danske Blikkenslagerforening, som det første af sin Art i Danmark, har vi det store Held at kunne bringe det første Nummer af vort Medlemsblad i Danmark. Bladet er udgivet af den danske Blikkenslagerforening, og det er det første af sin Art i Danmark. Bladet er udgivet af den danske Blikkenslagerforening, og det er det første af sin Art i Danmark.

Første nummer af Medlemsblad for Blikkenslagerforbundet i Danmark fra november 1897.

Announce for sangforeningens 9 års stiftelsesfest i 1949 og foto af sangkoret ved 25. års jubilæet den 12. januar 1963 (s. 35 n.).

Blikkenslagerne Sangforenings sangertavle. Fuglen foroven er udstoppet.

I 1938 genoprettedes Blikkenslagerne Sangkor under ledelse af Svend Svendsgaard. Det overtog det gamle sangkors smukke sangertavle og sangkoret overlevede til 1970. Efter 21 års pause genopstod koret i vinteren 1991-92. En sej tradition.

Indsamlingen til en fagforeningsfane var et andet tidligt initiativ. Indsamlingen gik så rimelig godt, særlig efter man fik sat lås på fanebøssen, at man i februar 1874 kunne stemme om dekorati- onen. Ud af 62 afgivne stemmer faldt de 57 på en tegning af blikkenslagerne Ekendahl og Jensen. Fanen blev indviet den 11. maj 1875 ved en fest, hvor det kom til afstemning, om festen skulle være med eller uden damer. Uden damer fik fler- tal. Denne første fane var rød med et billede af en kvinde med frygisk hue (et frihedssymbol fra den franske revolution), en fane og et skjold med for-

BLIKKENSLAGERNE SANGFORENING
afholder

9 Aars Stiftelsesfest
Lørdag d. 18. Januar 1947, Kl. 19
i Ny Ravnsborgs Selskabslokaler,
Vester Fælledvej, hvor

Sangerrevyen 1947
opføres – og bagefter er der saa

Bal
til Tonerne af »PERRY'S SWING BAND«

Billetprisen er **Kr. 1,00** og Baltegnet, der løses i Salen, koster **Kr. 1,25**.

Billetsalget finder Sted hver Mandag og Fredag Aften i Fagforeningens Lokale mellem Kl. 16 og 19 fra og med Fredag d. 13. Decbr. d. A. til og med Fredag d. 17. Januar 1947. Se ivoirigt Plakaten paa Sangertavlen.

Reservér dig denne Aften! Festudvalget

Fagforeningens første fane fra 1875. Resterne af den findes idag i fagforeningen.

eningens initialer midt på. Hun holdt en fane med ordene 'Frihed og Ret*'. Det var tegnet af Ekendahl, som var medlem af foreningen. På toppen af stangen var et spyd, fremstillet naturligvis af en blikkenslager.

I 1887 var den fane slidt ned og en ny skulle fremstilles. Der var flere diskussionsmøder om dens udseende. Den senere formand, "Lythjohan foreslog ubetinget den røde Farve som den bedste, den blaa passede til en Sangforening. A. Gustavsen stemte ogsaa paa den røde, da den var et Symbol paa Solidaritet og Samdrægtighed". Det blev så vedtaget at den skulle være af dobbelt, højrodt silke i størrelsen 54" x 72". Den skulle broderes og tegninger skulle indleveres senest den 18. marts 1888. Den 26. maj 1888 kunne fanen indvies ved en fest i Rømersgade.

Også et emblem får fagforeningen sig. Det var i 1875, og det forestilte blikkenslagerens mest brugte værktøjer.

Fagforeningens logo fra 1929 med loddebolt, saks, hammer, passer og vinkel omkranset af egeløv.

Fagforeningens anden fane fra 1888. Fanen bruger logoet fra 1875 (ABA).

BLIKKENSLAGERENS ARBEJDE

Det var i løbet af 1890erne, at blikkenslager-arbejdet virkelig ændrede sig. Vi kan følge denne udvikling gennem nogle af de håndværker-erindringer, som Nationalmuseet indsamlede i 1951. Tre af dem (født 1874, 1878 og 1882) var blikkenslagere fra København. De lærte alle tre i 1890erne.

Man kom i lære, når man var konfirmeret. Læretiden var fem år, men ikke nødvendigvis med kontrakt. Teknisk Skole skulle man selv betale, så det var frivilligt. Det var heller ikke alle steder, man lavede svendestykke.

Arbejdstiden var om sommeren fra 6-18 og om vinteren fra 7-19. Heri var inkluderet 2 timers spising: 1/2 times frokost (om morgenen) og 1 1/2 times middag midt på dagen. Flere steder var der tre måltider. Her var der så 1 times middag og 1/2 times vesperkost sidst på dagen. Som

I 1895-97 blev Vor Frelser Kirkes spir repareret og forgyldt (som igen 100 år senere). Kobberarbejdet blev udført af (bagest fra venstre): Oluf Lillievall og Harald Hansen jun. og (forrest fra venstre): H. Kindermann og Orla, som ikke anføres med efternavn (Medlemsbladet apr. 1943).

regel måtte yngste lærling møde et kvarter før om morgenen for at tænde op og gå hjem en time senere om aftenen for at kunne rydde op. Der til kom halv arbejdsdag om søndagen, hvor hamre, værktøj og ambolte skulle pudses med wienerkalk og smøres med fedt, så de skinnede.

Lærlingelønnen var 2 kr. om ugen det første år og de følgende år: 3, 4, 5 og 7 kr. det sidste år.

Mestrene var meget forskellige både af temperament og af firma-

størrelse. Det var bl.a. læredrengens opgave at slæbe for svenden. Når de skulle ud på reparation, slæbte han værktøj, tin, salmiak, saltsyre, sæk med trækul, et bukkeetræ, en zinkplade og zink-lapper. Det var også læredrengen, der slæbte det hjem igen. Én af dem fortæller: “Men den anden Uge, da Mester talte Værktøjet op som jeg havde slæbt hjem fra Bygningen, manglede der en Stump Tin, der maatte i det mindste være en stump Tin tilbage, jeg fik en bagvendt Øretæve og paa Lønningsdagen blev der trukket en Kr. fra de sølle 5 Kr. jeg skulde have og jeg fik kun 4. Det kunde jeg ikke ta. Han saa mig ikke mere”.

Nogle mestre havde en svend og en læredreng. Andre var regulære firmaer. Firmaet Hanibals lønningsbog for 1897-1900 viser et sådant stort firma. En augustdag i 1897 var der 29 svende og en arbejdsmand ansat. Arbejdsugen var på 60 timer, fremgår det. Den almindelige timeløn var 40 øre, men der var nogle enkelte på 45 øre og også nogle (sikkert udlærninge) på 35 øre. Lythjohan var bl.a. ansat hos

Hanibal. I vintermånederne faldt antallet af ansatte til 16. Men samtidig har man noteret 15 for snekastning, hvem der så betalte det. I maj nåede man op på 20 og i juli 1898 på 33 ansatte. Under lockouten i 1899 var kun to à 35 øre i timen ansat. De omtales ved fornavn og var altså formentlig udlærninge, som ikke var medlemmer af fagforeningen. Og efter lockoutens ophør kom man hurtigt op på fuld styrke igen. Ja, mere end det. Midt i vinteren, den 2. februar 1900, var der 44 ansatte.

Nu vi har Hanibals lønningsbog fremme, skulle vi måske lige omtale sidste side. Her har bogholderen ført en liste over de dårlige ansatte. Andersen og Wilhelmsen er f.eks. gået i utide, hvilket de har fået karakteren ‘tg’ for. Værre er det med Rasmussen, der er blevet “kasseret for Drik” og fik karakteren ‘mdl’. Richter har forskåret noget materiale og spiller en vigtig rolle som klikefører. Hansen gav Davidsen et blåt øje og skylder 20 kr. Der var check på de uartige drenge.

Sidste side i firmaet Hanibals lønningsbog 1897-1900, hvor der gives karakterer til de ansatte.

28	Frisk Andersen og Wilhelmsen gaaet i utide	tg
29	A. Rasmussen kasseret for drik	mdl
30	M. Richter forskåret Material og spiller en vigtig Rolle som klikefører	tg
31	Byggesaand arbejdet her i 1 dag	forfisket
32	Nordmannen spaserede naar han havde Lyst, og gik i utide	mdl
33	P. Rasmussen, H. Larsen og J. Jacobsen kasseret for drik paa Arbejdet	mdl
34	Morch kasseret for Dovenskat og Drik med Hjt Theaters Maskinstolk	mdl
35	J. Jensen optaaet paa en høit igforakommeh og Jættfeldt Maade	mdl
36	H. Jensen fjoet for at spadsere	hvoeganden
37	C. Frederiksen bortgaaet fra Faldvørsarbejdet paa den Kivstelige	mdl
38	A. Hansen for sløi til Arbejdet og utidde Forøinger om Formaler	mdl
39	Lauge Olsen fjoet for Dovenskat	mdl
40	M. Richter gik til Brøder Larsen efter at have været her i Vinterarbejdet	mdl
41	han lod mig vide at det passede ham bedre	mdl
42	M. Rasmussen og J. Jensen fjoet for Balade og daarligt Arbejde her	mdl
43	L. Petersen, Nordberg og Frisk fjoet for at gaa paa Uroffnitie i Arbejdet	mdl
44	J. Hansen gav Davidsen et blåt Øje og skylder 20kr	mdl
45	B. Lund og Rasmussen fjoet for Hvoegsvind	mdl
46	Jens Rasmussen kasseret for drik	mdl
47	Jens Rasmussen kasseret for drik	mdl
48	Jens Rasmussen kasseret for drik	mdl
49	Jens Rasmussen kasseret for drik	mdl
50	Jens Rasmussen kasseret for drik	mdl

Blikkenslagere på Dansk Maa-lerfabrik i 1898. Forrest ses, hvad fabrikken fremstillede: gasmålere og gaslygter (ABA).

Dengang var det almindeligt, at der til et blikkenslagerværksted hørte en butik, hvor der solgtes husgeråd. En af erindringskriverne husker, at det var lærlingenes opgave at forsyne butikken. Man startede med at lave et kaffebønnemål, så fik man lov at lave et $1/2$ pægl-mål, så en tragt, så en flødespand, så mælkespand og kedel. Til slut kunne man få lov at lave en firkantet pengekasse med indsats.

Man arbejdede i blik, messing og kobber. Svendene lavede tagrender og nedløbsrør til de nye bygninger. Derudover lavede værkstedet reparationer af petroleumslamper, kedler og andre ting.

Alt butiksarbejdet forsvandt i løbet af 90'erne. Glud & Marstrand, Carl

Overfor: Skydeskive fra Skydeselskabet for blikkenslagermester Thøfner fra 1907 med håndvask og badekar (Kjergaard: Fremskridtets mænd).

Blikkenslager

Fra et undervisningsark til skolebrug fra Alfred Jacobsens forlag.

Lund og flere mindre fabrikker udkonkurrerede simpelthen de små mestre. De begyndte også at introducere emaljerede ting, som holdt bedre. Som én af fortællerne husker: “det tog sådan overhånd, så da jeg blev svend i 1902 var der så godt som intet tilbage, fabrikkerne havde erobret det hele”. Det er baggrunden for, at laugene i 1910 måtte oprette en fagskole på Teknologisk Institut, hvor lærlingen kunne lære håndarbejdet.

Her kunne historien om blikkenslagerfaget stort set være endt, som knapstøberne og plattenslagerne. Hvis ikke et nyt område allerede var på vej frem.

Omkring 1890 begyndte kogegassen at trænge frem og erstatte det åbne ildsted, petroleum-brænderen eller spritapparatet. Kogegassen havde så mange fordele, at den efterhånden også blev indlagt i gamle ejendomme. Man kunne f.eks. se et skilt i vinduet til én af de mange tomme lejligheder, hvor der stod: “Til leje med indlagt kogegas”.

Petroleum blev moderne til belysning i 90'erne, men blev fortrængt af lysgas, da Auers glødenet blev opfundet. Herefter trængte lysgassen frem overalt. Blikkenslagerne mistede petroleumslamperne, men fik gassen i stedet for.

Samtidig med gassen kom indlægning af støbte afløbsrør fra vaskene indvendig i husene. Tidligere havde man haft udvendige afløbsrør. De frøs om vinteren, så der sad kæmpe isbjerge uden på husene. Når de tøde, gav det omfattende vandskader. Derfor var husejerne interesserede i indvendige faldrør.

I 1894 begyndte man at installere wc i en bestemt del af byen med gode kloakforhold. Omkring år 1900 begyndte man med indlægning af wc i nye lejligheder. Også mange gamle lejligheder fik installeret wc. I 1901 var der ca. 5.000 wc'er i København.

Sammen med gassen kom også gasbadeovnene. Indtil da, fandtes der kobberovne med kulindfyring, som var meget besværlige. De første gasovne var også besværlige, fordi man manuelt skulle sikre vandgennemstrømning, inden man tændte. Ellers smeltede ovnen ned. Men så opfandt Juncker den automatiske tænding med ‘vågekone’. Det varme vand førte til

Butik med god Beboelse
til Hørkram, Grønt og Rulle anv. i Nørre
Allé 23, 1. Sal tilh.

Østerbro.

Østerbro.
3 og 4 Værelser Lejligheder med W. C.,
Udsigt over Frøhavnen og Sundet. Billig
Leje. Indflytning straks. **Nordre Fri-
havnsgade 104**, St. th., anviser ogsaa
om søndagen. Ejeren træffes paa Ejendommen Kl. 1—3.

I Livjægerallé 26 & 28
(lige ved Strandboulevarden og ved
Sporvejs Stoppedsted) med Ud-
sigt over Villahaver og med Have-
anlæg i Gaarden er tilleje **1 ele-
gant udstyret 4 Værelser**
Lejlighed med stor, lys Entré, W.
C., elektrisk Lys, Karnap og Gaard-
altan og **1 meget stor, smukt
udstyret 3 Værelser** Lejlig-
hed med stort Pigev. med Indgang
fra Entréen, elektrisk Lys, W. C.
m. v. — **Trappeautomat.**

4 à 5 store Værelser,
Centralvarme, varmt Vand til Bade,
alle Nutidsbequemligheder. An-
vises **Classens Vej Nr. 2, 1ste Sal**
(Gamma), Telefon 7533.

Frederiksberg.
En Kælder med Spejlrude billig
fra Oktober. Frdbg. Bredegade 5. Anvises
hele Dagen.
Emil Riisager,
Frdbg. Bredegade 5.

4 st. Vær.
m. elektr. Lys, Pigev., Badevær. &
W. C. er til Leje straks for rolige
Beboere i Ejend., Nylandsvej 83.
Sporvognslinie. Tr. 10—3. Søgnet.
till. eft. 6. Tlf. Godthaab 239 y.

Thorvaldsensvej 8.
En udmærket Lejlighed, bestaaende af:
**5 Værelser, Pige-kammer, W.
C., elektrisk Lys, monteret
Badeværelse m. m., samt Have,** er
billig til Leje ved Henvendelse i Ejendommen
mellem Kl. 12—1 eller pr. Tlf. 968.
Murermester H. Schumacher,
Godthaabavej 90.

Adolf Steens Allé 3
Solsiden, 3. Sal, 4 Værelser, Pigeværelse,
Garderobesrum, W. C., Adgang til Have og
svr. Bekv. anvises tilleje 1. Sal tilhøjre.

*Udsnit af Politikens lejligheds-
annoncer 2. september 1906.
Der reklameres med WC,
centralvarme og "varmt Vand
til Bade, alle Nutidsbequem-
ligheder".*

mange nye håndvaske og vandledninger. Nye pragt-badeværelser så dagens lys.

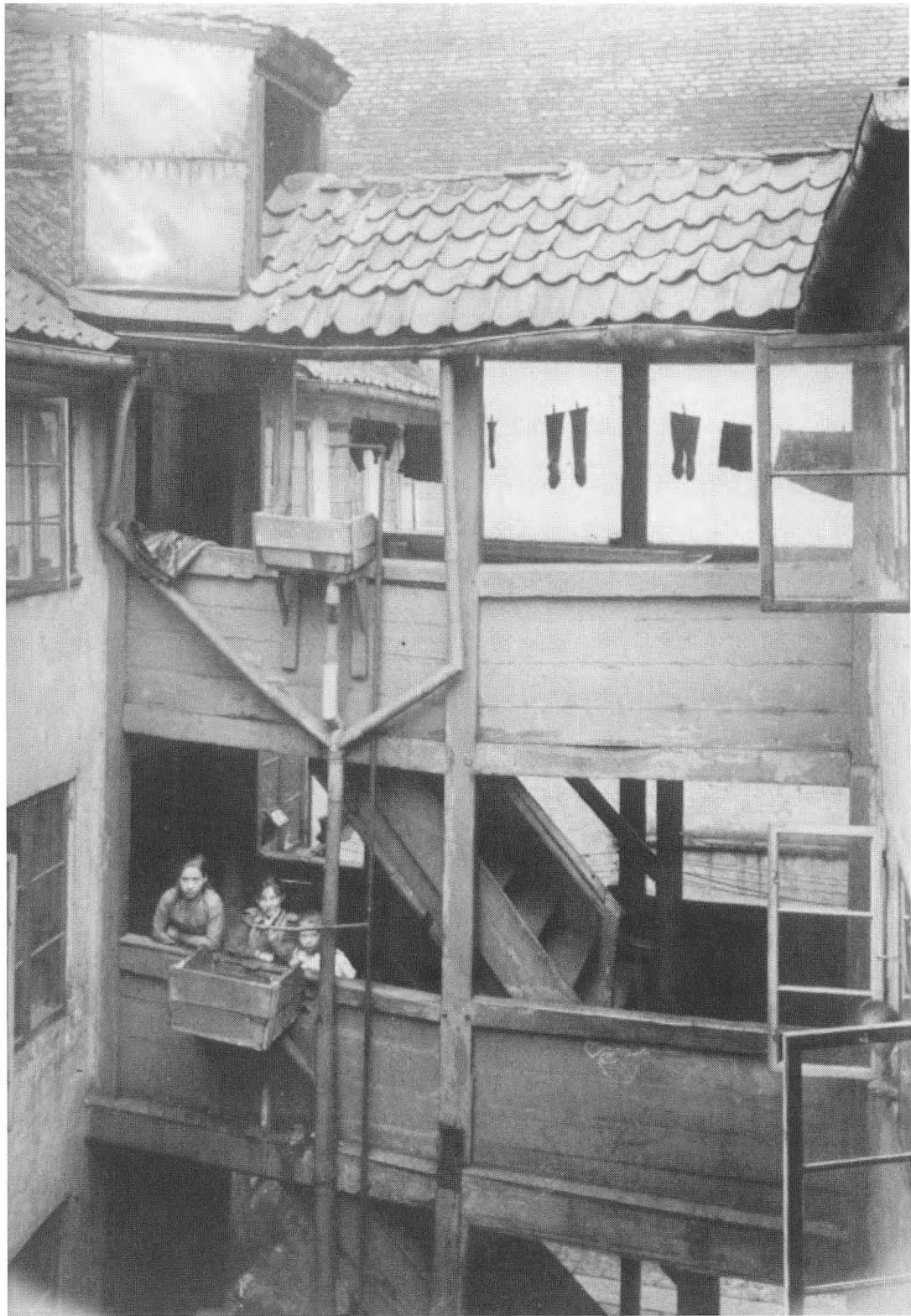
Med verdenskrigens udbrud i 1914 var det slut med importen af skifer. Det gav teglstenene en chance. Dem måtte blikkenslagerne imidlertid afstå til murerne.

Omkring århundredskiftet dukkede centralvarmen op. Det blev imidlertid et område, blikkenslagerne måtte dele med smedene. Smedene kunne svejse, og de store rør i større centralvarmeanlæg blev svejset.

Gassen, vandet, faldrør, WC og centralvarme gav en blomstring for faget frem til midt i tyverne. Derefter strammede det til igen økonomisk set.

*Overfor: Trappehus i Pilestræde
68, fotograferet 1900. Nedløbs-
røret er også afløb for de to
trævaske og er ligesom vandled-
ningen udvendig (Erichsen: Et
andet København).*

Blikkenslagere under opførelsen af Københavns rådhus den 7. maj 1897. De to i midterste række, som ikke er i arbejdstøj, er arkitekten Martin Nyrop og konduktøren (ABA).

LYTHJOHANS EPOKE

1899-1923. Carl Lythjohan bliver formand først for afdelingen og så for forbundet. Den store konflikt i 1911 og oppositionen kommer!

Carl Lythjohan, formand 1899-1901, 1905-14 og 1915-24.

Den 19. januar 1899 var Carl Lythjohan blevet valgt til formand i fagforeningen. Han var meget forbeholden overfor indmeldelsen i DsF, men udsigten til gennem de samvirkende at kunne presse mestrene i en igangværende forhandling påvirkede medlemmerne.

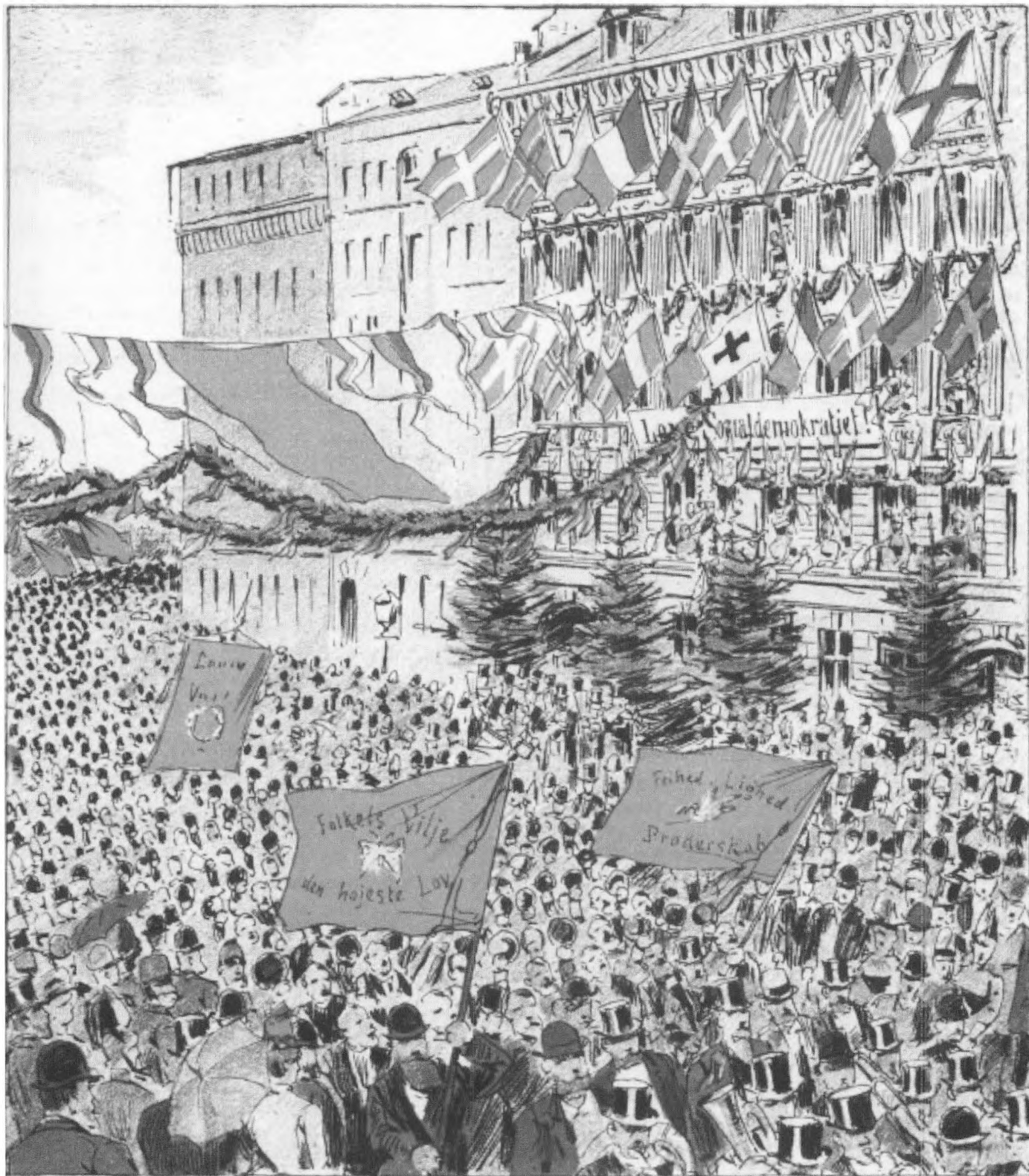
Knap var man kommet indenfor i DsF, før blikkenslagerne blev inddraget i storlockouten, som kom til at vare fra den 25. maj til den 4. september 1899. 535 blikkenslagere var inddraget i kampen, de fleste fra København. I alt medførte konflikten 47.806 tabte arbejdsdage i blikkenslagerforbundet, det største tab indtil da.

Det var en barsk tid for blikkenslagerne. De få arbejdende måtte betale 4 kr. om ugen i ekstrakontingent (en fjerdel af ugelønnen), understøttelsen kom ned på sultegrænsen og uden støtte fra bl.a. de svenske blikkenslagere, var det aldrig gået.

I august 1899 foreslog Lythjohan, at man til næste kongres i forbundet skulle melde sig ud af DsF igen. Der var ikke megen tillid til den nye organisation. Da formanden gav nogle meddelelser fra møderne i DsF skrev referenten, at de "imidlertid vare af den Beskaffenhed, at man ikke kunde være bekendt at omtale dem, (saa vandede vare de.)"

Ved afslutningen af storlockouten udtalte Lythjohan: "Nogen Sejer kan man vel næppe kalde det for". Og selvom man erkendte, at forliget "langt fra er tilfredsstillende", gik man ind på det. I samme åndedrag krævede man: Nedsat arbejdstid, revision af priskuranten og forhøjelse af timelønnen. Endelig meddelte formanden, at man havde arrangeret en varieté-forestilling på Røde Kro for medlemmerne på lørdag. Det var

afslutningen på lockouten – så kunne medlemmerne begynde arbejdet om mandagen. Ingen skulle komme og diktere Lythjohan og blikkenslagerne, hvornår de begyndte igen!

Forhandlingerne om lønforholdene kom igang i begyndelse af 1900. Den 29. april forkastede 213 mod 97 mestrenes tilbud. En måned senere besluttede 333 mod 39 at standse arbejdet den 2. juni. Den ramte hårdt, for efter 12 dages strejke var mestrene møre (3.500 tabte arbejdsdage). Der kunne slutes en tilfredsstillende overenskomst.

På kongressen i blikkenslagerforbundet i juli 1900 foreslog københavnsafdelingen, at forbundsbestyrelsen skulle nedlægges og erstattes af Københavns-afdelingens bestyrelse inkl. formanden. Det fik den ikke medhold i. Den 25. juli 1900 besluttedes det derfor på en generalforsamling at melde sig ud af forbundet. Der henvises især til de økonomiske fordele herved.

Den 1. august 1900 kom det til en strejke på B&W som følge af den nye overenskomst. B&W ville ikke acceptere den 5 øres forhøjelse af timelønnen, som lå i overenskomsten, og henviste til en overenskomst fra 1898 indgået med Martin Hansen, daværende formand for fagforeningen, og som gjaldt til 1. april 1901. Fagforeningen gjorde gældende, at overenskomsten ikke var indgået med fagforeningen, men med Martin Hansen som repræsentant for blikkenslagerne på B&W.

B&W kunne være ligeglade eftersom svendene arbejdede på akkord og tjente mere end på timeløn, men principielt ville de ikke acceptere at bryde gældende overenskomst. Samme holdning indtog DsF, som helt stillede sig på B&Ws side. Formanden for DsF Jens Jensen skrev til blikkenslagerne, at deres holdning ville umuliggøre ethvert fornuftigt samarbejde. DsF krævede, at blikkenslagerforbundet skulle tage afstand fra den københavnske afdeling, men det ville det ikke (selvom afdelingen havde meldt sig ud af forbundet). Derefter blev blikkenslagerforbundet *ekskluderet* af DsF. Strejken blev i øvrigt afsluttet med et dårligt kompromis, men fra 1901 anerkendte B&W overenskomsten.

På DsFs generalforsamling i april 1901 redegjorde Jens Jensen for konflikten og sluttede af med at sige: “Jeg maa udtale min Beklagelse over, at ledende Mænd indenfor Fagforbund kan handle saaledes som Blikkenslagerne her optraadte.” Herefter stod der i referatet “Hør!

“Fra Socialdemokratiets Grundlovsfest. Festtoget trækker forbi Forsamlingsbygningen i Rømersgade”. Sådan lyder billedteksten i det socialdemokratiske blad Ravnens fra juni 1888. Bygningen rummer i dag Arbejdermuseet. Tegneren har måttet overdrive gadens bredde stærkt for at give indtryk af den store demonstration.

Hør!”. Det medførte en skarp protest fra fagforeningens formand og en undskyldning fra Jens Jensen. Men det tog 40 år, inden blikkenslagerne igen var villige til at gå ind i DsF. Det var virkelig et sår.

I 1890 havde man for første gang afholdt 1. maj-demonstrationer – også i Danmark. Den var blevet vedtaget på to internationale arbejderkongresser i 1889. Til 1. maj 1901 havde fagforeningen modtaget en indbydelse fra DsF om at deltage i 1. maj. Det fandt Lythjohan mærkeligt, eftersom man jo var smidt ud, og han foreslog, at man holdt fridag den 1. maj, dog uden at deltage i demonstrationen.

I øvrigt meddelte formanden, at han emigrerede til Amerika og derfor nedlagde sit mandat.

Med Lythjohans bortrejse og valget af en mere moderat formand, Carl Jacobsen, blev fagforeningens enegang i forhold til forbundet løst. På en kongres i Helsingør i juli 1901 fandt man et kompromis, hvorefter fire hovedbestyrelsesmedlemmer skulle vælges i København og fire på kongressen, som også valgte formanden. Det var et kompromis, som ikke løste det grundlæggende spørgsmål: den københavnske afdelings indflydelse på forbundet. Skulle den stå i forhold til antallet af medlemmer og størrelsen af kontingent? Eller skulle de små provinsafdelinger have en relativt større indflydelse? Det var et problem, som forblev levende gennem hele forbundets historie. Efter fagforeningen blev slået sammen med rørlæggerne i 1971 blev problemet igen aktuelt. Og på kongressen i 1977 fandt man en ny løsning på spørgsmålet.

FAGFORENINGSEJER LYTHJOHAN

Lythjohan blev ikke længe i Amerika. I 1903 var han tilbage i Danmark igen. I 1904 var han medlem af bestyrelsen og i januar 1905 var han igen formand.

Mens han var væk, flyttede fagforeningen fra Tømmerkroen i Adelgade til Gothersgade 154 i kælderen. Udviklingen viste sig også på en anden led: fagforeningens medlemmer fik *cykler*. Men det benyttede mestrene sig af. Så det blev nødvendigt at indskærpe, at var man på dagløn, måtte cyklen kun bruges i fritiden. Var man på akkord, måtte man selv bestemme, blot cyklen ikke blev brugt til transport af materialer.

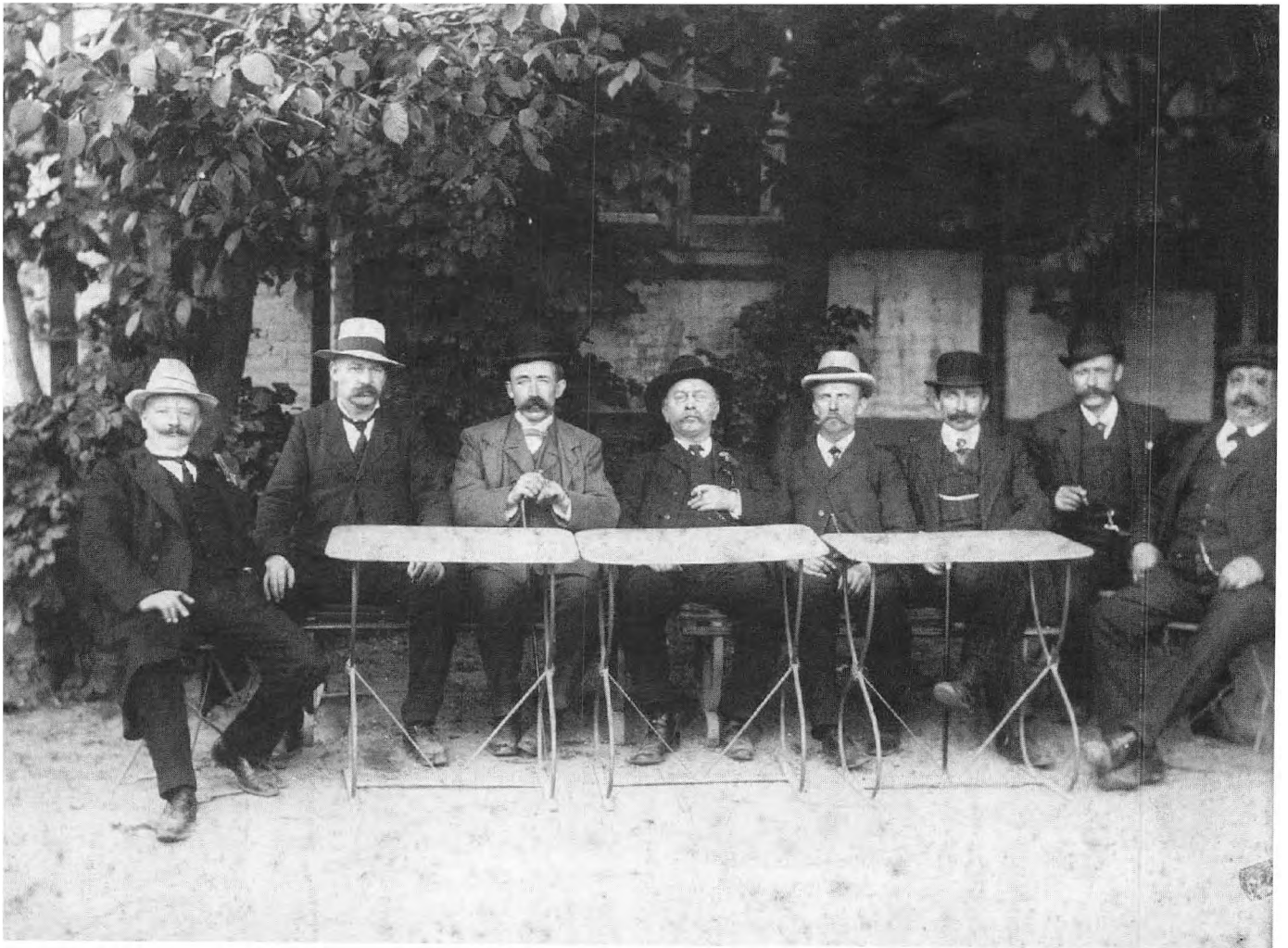
*Fagforeningens tredje fane blev
indviet den 15. august 1908.
Her har vi både lygte, thekande,
vandkande, urne og spir med
fagforeningens forbogstaver,
men også et udtryk for det
moderne blikkenslagerarbejde,
nemlig en svanehals.*

Endelig besluttede man ikke at købe aktier i arbejderbevægelsens bryggeri Stjernen i 1902. Men det afholdt ikke formanden fra året efter at omtale og anbefale "Øldrikkere at købe af "Stjernens Bajerskøl"".

I november 1904 kritiserede Lythjohan bestyrelsen for dens måde at køre fagforeningen på økonomisk. Og på generalforsamlingen i januar 1905 kritiserede han og L. C. Andersen, at bestyrelsen havde lånt forbundet 12.000 kr. af fagforeningens penge. På samme møde blev han valgt til formand. Ved forbundets kongres senere på året blev han tillige valgt som forbundsformand efter Ludvig Scheibelein.

I første omgang bragte han orden i finanserne. Han beskyldte både Scheibelein og Lindemann fra henholdsvis forbund og afdeling for at have uorden i regnskaberne. Begge vidste de ikke, hvad de skulle sige og var meget ulykkelige. Men orden blev der, og Lindemann måtte afdrage på et underskud, som ikke kunne forklares med bilag. Lythjohan var nærmest nærig med fagforeningens midler. Men han syntes, at han fik for lidt i løn. Han foreslog – og fik gennemført, at han skulle have 1.400 kr. for

at være forretningsfører i forbundet og 600 kr. for at være formand i fagforeningen. Om året. Dertil ville han vælges for tre år ad gangen. Det sidste gik fagforeningen dog ikke med til, hvad der gjorde ham godt sur i betrækket.

Dér hvor Lythjohan satte ind, var spørgsmålene om løn og arbejdstid. I 1906 fik han lauet med på en arbejdstidsnedsættelse. Bygningsarbejdet skulle fra 1. april til 1. oktober foregå mellem 6 og 17. Herfra gik så $\frac{1}{2}$ times frokost og 1 times middag. Vesperkosten bortfaldt. Resten af året skulle der arbejdes 8 timer. For værkstedsarbejde galdt $9\frac{1}{2}$ time dog året rundt. Men han var ikke tilfreds hermed. På en generalforsam-

*Bestyrelsen under lockouten
1911: fra venstre: Mulvad,
A. Breil, P. Nielsen, Carl
Lythjohan, Form., W. Wulff,
G. Stalknecht, G. Nielsen,
Carl Lassen (ABA).*

ling i oktober 1907 pegede han på, "at alle Overenskomster udløber 1911 som vil blive det afgjørende for Arbejderpartiet der vil blive stillet større Krav og Løsenet skal være en forkortet Arbejdstid og en Forhøjelse af Minimumslønnen men man maa gaa ud fra at der vil blive en Kamp imellem Arbejde og Kapital og det gjælder derfor at være aarvaagen og at en hver stræber sit til at gjøre sin Fagforening stærk".

Det var jo rene ord for pengene, selvom der manglede et par punkummer og nogle kommaer. I juni 1910 redegjorde han for, hvornår han havde tænkt sig at opsigte alle blikkenslagerforbundets overenskomster.

Fra forsiden af Politiken 12. maj 1911 med referat af mødet i Folkets Hus med Sabroe (nederst tv. på tegningen).

KONFLIKTEN I 1911

Blikkenslagerne sendte strejkevarsel for Jylland pr. 1. januar og for resten af landet 1. april 1911. Strejken blev udsat to gange, mens der blev forhandlet, men Arbejdsgiverforeningen, som var den modsatte part, var ikke til at hugge eller stikke i. Så blev strejken for 250 svende i Jylland sat igang. Lythjohan regnede med, at der ville komme lockout over hele landet i løbet af vinteren. Fagforeningen vedtog dels at indføre ekstra-kontingent, dels at udlåne fagforeningens og alderdomskassens midler til forbundet.

Understøttelsen var sat til 7 kr. for ugifte og 9 kr. for gifte. Det var smalkost. Til gengæld kunne forbundet så holde ud til konflikt i to måneder. Den 9. februar bebudede laug et lockout fra den 13. februar på en lønreduktion på 5 øre i timen. Lockouten omfattede ca. 600 i København, 150 på øerne og 250 i Jylland. På trods af, at Blikkenslagerforbundet ikke var medlem af DsF, blev der varslet lockout for 40.000 arbejdere under DsF.

Forbundet var underkastet den nye forligsmandslov, og et forslag fra forligsmanden den 26. februar 1911 blev ved urafstemning forkastet med 588 mod 281.

Der kom flere forligsforslag, som blev forkastet. De samtidig løbende forhandlinger mellem arbejdsgiverne og DsF endte den 24. april med et forlig, men arbejdsgiverne gjorde det afhængigt af, at blikkenslagerne gav sig. Men det havde de ikke til sinds. Der blev lagt kraftigt pres på blikkenslagerne fra DsF og Socialdemokratiet. På en generalforsamling den 7. maj var der megen bitterhed mod DsF og *Social-Demokraten*, som havde været med til at isolere blikkenslagerne. Alligevel blev der afgivet 379 mod forlig og 118 for.

Nu blev det hårde skyts taget i anvendelse. Den 11. maj talte den kendte socialdemokratiske politiker og børneforkæmper Peter Sabroe og den afholdte agitator A. C. Meyer til blikkenslagernes samvittighed i Folkets Hus på Enghavevej. Den 14. maj indkaldte Fællesorganisationen blikkenslagerne til møde igen. Denne gang med formanden for Fællesorganisationen, Karl Kiefer, Socialdemokratiets forretningsfører, Th. Stauning, *Social-Demokraten*s chefredaktør F. J. Borgbjerg og DsFs formand Carl Gran. På en ekstraordinær generalforsamling den 16. maj, hvor de

samme gæstfrit fik lov at optræde, besluttedes det med 292 mod 185 at give bestyrelsen mandat til at slutte forlig på et grundlag, DsF havde tilvejebragt. Carl Lythjohan gik herefter på talerstolen og foreslog at bevilge 500 kr. til en skovtur for de lockoutede, "hvilket vedtoges med stor majoritet".

Skovturen gik til Dyrehaven og var et værdigt punktum for den lange kamp. I alt havde den kostet 61.350 tabte arbejdsdage, det var 14.000 mere end i 1899. Der var udbetalt 95.000 kr. i understøttelse.

Det var uden tvivl et nederlag. Det vundne stod ikke i noget forhold til kampens omfang og udgifter. Men nederlaget var ikke hverken totalt eller særlig stort. For blikkenslagerne havde vist tænder. De var stolte af sig selv. Og i lauget var man klar over, at man skulle være forsigtig med for megen sabelraslen. Det var i den tid, man talte om at være så stiv som en blikkenslager.

OPPOSITION MOD LYTHJOHAN – OG MOD EN DEL MERE

Vi har allerede berørt oppositionen i Socialdemokratiet i 1889. Tilsyneladende førte den ikke til nogen intern opposition hos blikkenslagerne. Omkring 1908 begynder den danske syndikalisme så småt at røre på sig. Den revolutionære syndikalisme ville omstyrte samfundet gennem faglige aktioner, ikke gennem politiske. Syndikalisterne så fagforeningerne som arbejderne vigtigste våben mod kapitalen. I den store generalstrejke skulle arbejderne til slut overtage samfundsmagten.

Chr. Christensen blev den ledende danske syndikalist. Han begyndte i 1908 sammen med Alb. Jørgensen at udgive dagbladet *Socialistisk Arbejderblad*. Det udkom fem gange om ugen fra maj til september 1908. Bladet kom til diskussion på blikkenslagernes generalforsamling den 18. juni, hvor den senere formand L. C. Andersen gik stærkt imod det nye blad, som kun ville "gøre Splittelse" og var en "ren og skær Humbug-affære". Han blev imødegået af C. L. Nielsen, der fandt at L. C. Andersen var blevet "partibevarende". Det nye blad, sagde han, ville "Levebrødsmændene" til livs. Arbejderpartiet skulle ikke være et samfundsbevarende, men et revolutionært parti. Dengang hed Socialdemokratiet tit blot: Arbejderpartiet.

Den opposition, C. L. Nielsen her giver stemme, synes at vokse de følgende år. Både som følge af og i takt med syndikalismens stigende indflydelse fra 1910-18, men også i takt med modningen af modsætninger i forhold til Carl Lythjohan.

På en generalforsamling i juli 1911 blev der stillet forslag om at avertere i et andet blad udover *Social-Demokraten*. Der nævnes ikke noget navn, men der tænkes sikkert på *Syndikalistten*, som udkom 1909-11. Men forslaget blev forkastet. På samme møde blev i øvrigt for første gang rejst forslag om sammenslutning af byggefagene. Lythjohan tilsluttede sig forslaget, men afventede et passende tidspunkt.

På den følgende generalforsamling den 19. oktober kom det til kraftig kritik af Lythjohans måde at lede konflikten i 1911 på. Georg Olsen, som var medlem af bestyrelsen og som ser ud til at have været en venstrefløjssocialdemokrat, var skarp i sin kritik. Det førte til, at Lythjohan udtalte, at han ikke ønskede genvalg. Det var imidlertid en manøvre for at kunne få Georg Olsen ud af bestyrelsen, for på generalforsamlingen i januar 1912 blev Lythjohan genvalgt, mens Olsen røg ud. I 1913 kom han imidlertid tilbage i bestyrelsen. I 1914 kritiseredes Lythjohans enevældige stil både af L. C. Andersen og af Georg Olsen. Lythjohan foreslog i den anledning en resolution, der fordømte Olsen, men den blev ikke vedtaget.

På en noget kaotisk generalforsamling i juli 1914 truede hele bestyrelsen med at gå, fordi Georg Olsen skulle have kaldt et andet medlem for skruebrækker. Olsen sagde, at det ikke passede, og at det i virkeligheden handlede om, at bestyrelsen ikke ville kritiseres. På en følgende generalforsamling blev Lythjohan ikke genvalgt. I stedet blev L. C. Andersen formand, og Georg Olsen kom igen i bestyrelsen.

Et medlem omtalte de forudgående generalforsamlinger som "Skandalemøder". Og fem måneder efter, i januar 1915 var Lythjohan tilbage på formandsposten. I øvrigt med Georg Olsen i bestyrelsen. På de følgende generalforsamlinger lå de to formandskandidater tæt på hinanden i stemmetal.

Som jeg har været inde på tidligere, var Lythjohan ikke nogen stor tilhænger af 1. maj demonstrationer. Det hang delvis sammen med, at det var DsF, der stod bag dem. Det var en årligt tilbagevendende diskussion

Det syndikalistiske Solidaritet, udgivet af Fagoppositionens Sammenslutning 1911-21.

om man skulle holde hel eller halv fridag, om man skulle gå i procession eller ej. I 1917 foreslog Lythjohan halv fridag 1. maj. "Tiderne var ikke til at tage Fridage, da der jo ogsaa var Helligdage nok, og Demonstrationen gavnede heller ikke for 8-timers-Arbejdsdag paa den Maade før det blev vedtaget ved Lov". 1. maj var jo fra den startede i 1890 en demonstration for en lovfæstet 8-timers dag (48 timers uge).

Spørgsmålet om 8-timersdagen blev aktuelt igen 1918, da Helsingør afdeling skrev til afdelingen i København og foreslog 8-timersdagen som overenskomstkrav. I samme brev skrev Helsingør afd.: "Vi ser hvorledes den tyske Befolkning paa faa Dage har kastet Kapitalistaaget af sig, paa faa Dage er den tyske Arbejder sprungen foran den danske og vi er nu langt tilbage". Brevet hentydede til den tyske revolution, som i november 1918 havde tvunget kejseren af tronen og havde oprettet arbejder- og soldaterråd i hele det tyske rige, bl.a. også i Sønderjylland, som stadig var tysk. Generalforsamlingen vedtog kravet om otte timers arbejdsdag sammen med et krav om 150 øre/time i minimumsløn og 50% tillæg på priskuranten. Optimismen var stor, og de revolutionære signaler fra Rusland og Tyskland gav genlyd også i Danmark.

Fra 1911 havde Chr. Christensen udgivet bladet *Solidaritet* som ugeblad for den syndikalistiske Fagoppositionens Sammenslutning (FS). FS oprettede klubber i mange fagforeninger. I 1918 brød Marie Nielsen med Socialdemokratiet og oprettede Socialistisk Arbejderparti, et revolutionært parti inspireret af den russiske revolution. I november 1919 brød ungdomsforbundet ud af Socialdemokratiet og grundlagde Venstresocialistisk Parti, som året efter tog navneforandring til Danmarks Kommunistiske Parti, efter det var blevet optaget i Kommunistisk Internationale med hovedsæde i Moskva. Der var grøde i den danske arbejderklasse og kritik af Socialdemokratiet.

I februar 1919 afsendte fagforeningen 1. strejkevarsel efter et uantageligt tilbud fra mestrene. Georg Olsen fik samtidig vedtaget en resolution om, at bestyrelsen ikke måtte frafalde 8-timers-kravet før de andre fag. R. Rasmussen fik vedtaget en resolution, som misbilligede DsFs stilling til 8-timers-kravet. Og Wiggo Hansen udtalte, at det var bedrøveligt, "at vi ikke kunne faa en Resolution i Social Demokraten som dog tilhører Arbejderne, og anbefalede at vi averterer i *Solidaritet*".

Sagen var nemlig den, at byggefagene i København med murerne som kernegruppe havde startet en bevægelse for 8-timers-kravet udenom DsF. Presset af denne bevægelse var DsF gået i forhandling med arbejdsgiverne, som var overordentlig forhandlingsvenlige. De var nemlig bange for den indflydelse syndikalisterne havde fået ved deres 'direkte aktioner' 1918-19. Det er uden sammenligning det år, hvor arbejderne opnåede den største og hurtigste lønforbedring. Ikke mindst takket være de syndikalistiske lønaktioner.

DsF og Arbejdsgiverforeningen var nået frem til et forlig om 8¹/₂-times arbejdsdag, og det var dét de to resolutioner på generalforsamlingen rettede sig imod. Bygningsarbejderne – dog ikke blikkenslagerne – var flere steder stærkt påvirket af syndikalisterne og 8-timers-aktionerne bestod bl.a. her i 1919 i, at de selv indførte den såkaldte "engelske Uge", dvs. at de holdt weekend og gik hjem kl. 14 om lørdagen.

Efter andet strejkevarsel var afsendt gik forligsmanden ind, og da blikkenslagernes repræsentant allerede var gået med til 8¹/₂-times-forliget gled arbejdstiden ud af forligsskitzen. Skitsen gav 22% tillæg på zinkarbejde og 15% på kobber og jern. Til gengæld nåede timelønnen kun op på 1 kr. På et ophidset møde den 23. marts 1919 blev der afgivet 360

1918 var et hektisk år med mange demonstrationer og sammenstød mellem arbejdsløse og politi. Her er det en demonstration for bedre understøttelse og højere løn.

jastemmer og 250 nej. Georg Olsen beklagede, "at vi svigtede 8 Timersdagen", hvorved de andre bygningsarbejdere blev ladet alene i lockout. Ganske vist bevilgede en følgende generalforsamling 2.000 kr. til de lockoutede, men det blev de andre byggefag, som gennem deres aktioner sikrede, at 8-timersdagen faktisk endte med at blive en realitet i 1919.

Afstemningen den 23. marts 1919 afslørede en meget stor uenighed i fagforeningen. Også det, at over 70% af medlemmerne stemte, afslører, at mobiliseringen var stor. Og i den følgende tid støder vi på en FS-klub hos blikkenslagerne.

På generalforsamlingen den 19. juni 1919 stillede Martin Hansen følgende forslag:

"Blikkenslagernes Klub under FS stiller hermed Forslag om Avertering af Møder og desl. i Dagbladet "Solidaritet" optaget til Afstemning paa førstkommende Generalforsamling. Vi motiverer Forslaget med de mange Blikkenslagere foruden undertegnede 36 ikke læser "Soc. Demokraten" da de ikke betragter dette Blad som noget Arbejderblad mere. Hvorfor vi vælger "Solidaritet" er fordi dette Blad holdes af mange Medlemmer foruden de undetegnede 36 og fordi dette Blad er det eneste der udelukkende støtter sig til organisationerne og er udgivet af Arbejderne selv".

Med Blikkenslagernes Klub under FS var der for første gang opstået en *politisk fraktion* i fagforeningen. Klubber havde man haft længe, både arbejdspladsklubber og brancheklubber. F.eks. spillede Fabrikklubben en vis rolle. Her var fabriksblikkenslagerne samlet.

Der kom en længere diskussion på mødet om *Solidaritet*. Formanden mente, at de fleste arbejdere var socialdemokrater, "og anbefalede vore Medlemmer, at vi i Fremtiden kun averterer i Social Demokraten". Han blev modsagt af Georg Olsen, som ikke var syndikalist, men som mente, at Socialdemokratiet var ved at blive et borgerligt parti. De medlemmer, som ikke holdt *Socialdemokraten*, burde have besked gennem *Solidaritet*. Han mente, at hvis flere averterede i *Solidaritet*, kunne det få Socialdemokratiet til at vågne. Ved afstemningen var 146 for at annoncere hos syndikalisterne, men 174 imod.

På samme møde skulle man tage stilling til en opfordring fra søfyrbøderne, der var syndikalistisk ledet, om at strejke fra den 15. juni 1919 for at "paavirke de ansvarlige Myndigheder til Udstedelse af Amnesti for de Arbejdere, der under og efter Krigen er dømte for politiske Forseelser". Strejke ville man dog ikke være med til, men støtte en protest mod de politiske arrestationer, ville man gerne.

Martin Hansen genfremsatte sin resolution på generalforsamlingen en måned senere. Her var 158 for annoncering i *Solidaritet*, men 187 imod.

PALADSREVLUTIONEN I 1919

I august 1919 stillede fagforeningens bestyrelse krav om ændret overenskomst til laugget. Timelønnen skulle op på 2 kr, og priskuranten skulle have 50% oveni. Begrundelsen var prisstigninger. Georg Olsen foreslog en resolution på generalforsamlingen den 5. august, hvori det hed: "Generalforsamling konstaterer, at ingen Medlemmer kan eksistere under lovlige Forhold med ringere Løn end 2 Kr. i Timen, saaledes som Fødemidlernes Prisniveau er". Resolutionen blev enstemmigt vedtaget.

Så sker dete pludselig en hel masse. Desværre findes bestyrelsens forhandlingsprotokol for 1917-25 ikke. Men i protokollen over generalforsamlinger, står der under ekstraordinær generalforsamling 14. august 1919: "Den fungerende Formand R. Rasmussen forklarede Grunden til Formandsskiftet, som var foretaget af Bestyrelsen, da Lythjohan i Egenkab af Forretningsfører for Forbundet ikke kunde staa som Formand for Blikkenslager-Fagforeningen".

Lythjohan var blevet afsat. Baggrunden var den, kan man slutte af referatet, at svendene efter mødet den 5. august var gået i strejke på grund af misfornøjelse med laugets indstilling til lønsituationen. Lythjohan havde åbenbart været imod strejken eller havde som forbundsformand kunnet pådrage sig organisationsansvar.

Laugget havde videresendt fagforeningens lønkrav til Arbejdsgiverforeningen. Her havde bestyrelsen været til møde med direktør Aggerholm. Han foreholdt den det ulovlige i strejken "og dikterede os, hvor store Bøderne vilde blive ved den faste Voldgiftsret. Den første Bod vilde ikke blive stor, men den næste vilde blive fra 50-100.000 Kroner."

Laugget stillede krav om arbejdets genoptagelse senest den 18. august

uden krav om ensartet løn, ellers ville sagen gå videre til voldgiftsretten. Martin Hansen fra FS-klubben i fagforeningen mente, at man bare skulle strejke videre og lade fagforeningen gå konkurs. For ham var det ligegyldigt, om den hed 1873 eller 1919. Det var han imidlertid ene om at mene i bestyrelsen, og af de ca. 700, der var mødt op, stemte kun 30 for fortsat strejke. Resten gik ind for at stoppe og forhandle med laugene.

I den følgende tid var der en del ekstraordinære generalforsamlinger. Martin Hansen foreslog et møde med syndikalistlederen Lauritz Hansen. Det blev også afholdt, men ifølge referenten "var det ikke noget for Blikkenslagere" og "ud i det blå".

På generalforsamlingen den 15. januar 1920 var både Blikkenslagernes Diskussionsklub, som var Georg Olsens bagland, og FS-klubben aktive. Diskussionsklubben stillede forslag om, at fagforeningen skulle støtte arbejdsløse medlemmer, der var blevet frataget understøttelse. Det blev vedtaget, at bemyndige bestyrelsen til at undersøge sagen. Diskussionsklubben fik vedtaget et forslag om, at ingen medlemmer af fagforeningen måtte arbejde sammen med uorganiserede. FS-klubben foreslog, at mestrene skulle forpligtes til at opføre aflåste skure, som kunne opvarmes fra oktober til april. Hertil svarede Georg Olsen, at forslaget ville komme med i overenskomstforhandlingerne.

Ved valget opstillede diskussionsklubben Georg Olsen som formandskandidat. Men også Lythjohan stillede op og fik 240 stemmer mod Olsens 141. Martin Hansen stillede op til bestyrelsen, men kom ikke ind. Efter bare fem måneder i kulissen var Lythjohan tilbage på formandens plads.

Den 29. marts 1920 lavede kong Christian X statskup ved at afsætte ministeriet Zahle, som havde flertal i Folketinget. Arbejderbevægelsen svarede igen med generalstrejke fra den 1. april. Det var bevægede dage. Arbejdsgiverne svarede igen med generallockout mod 200.000 arbejdere. Venstresocialisterne opfordrede til at danne arbejdsråd. Men kongen gav sig allerede den 4. april og udnævnte et overgangsministerium, som skulle få den politiske situation i balance igen med det parlamentariske flertal.

Lythjohan havde været til møde med Stauning og formændene for de

fagforeninger, som stod uden for DsF. Nogle af dem var radikale fagforeninger som Søfyrbødernes Forbund og det syndikalistiske Københavns Metalarbejderforbund, og de ville fortsætte strejken på en række krav til arbejdsgiverne. Men Lythjohan havde også været kaldt til forligsmanden, som havde tilbudt forhandling om visse krav. Formanden ville nu foreslå, at blikkenslagerne hævdede strejken og afventede forhandlinger. Tre bestyrelsesmedlemmer var uenige med ham, og Martin Hansen stillede forslag om, at vente med at gå i arbejde til kravene var opfyldt og om at stå solidarisk med de organisationer, som fortsatte strejken. Forsamlingen gik midt over på spørgsmålet: 274 stemte for at gå i arbejde, mens 273 stemte for at fortsætte strejken.

Sømændene og søfyrbøderne fortsatte strejken på egen hånd, men kunne ikke klare rederne alene. Ikke alene tabte de strejken, de blev tvunget til at gå fra tre-skiftet til to-skiftet vagt. Ene af alle arbejdergrupper havde søfolkene herefter ikke ottetimers arbejdsdag. Først i 1945 blev det ændret.

For blikkenslagerne trak forhandlingerne i langdrag og resultatet var ikke strålende. Men hjulpet af tømrerne, som truede med strejke, blev timelønnen hævet til 1,75 kr.

Lythjohan glemte ikke de angreb, Martin Hansen havde udsat ham for, og da det kom for en dag, at syndikalisten var formand hos en mester, måtte han melde sig ud af fagforeningen. Da han senere på året 1920 blev arbejdsløs i lighed med mange, mange andre, nægtede Lythjohan ham genoptagelse. Først da han gik rettens vej, mente formanden, det var bedst at optage ham. Det blev vedtaget.

L. C. Andersen mindede i øvrigt medlemmerne om, at Lythjohan den 4. januar fyldte 60 år og havde været formand i 18 år og forbundsformand i 15, og at det var en god anledning til at hædre ham. "Man havde jo baade været Ven og Fjende med Lythjohan, men havde dog altid kunnet komme ud af det med ham alligevel, desuden har han jo været os en billig Formand, saa jeg vil anbefale at vi viser ham en Anerkendelse paa 1000 kr." Det blev også vedtaget.

Albert Andersen, der senere blev formand, opfordrede ved mødet medlemmerne til at gå ind i De Arbejdsløses Organisation, en organisation domineret af syndikalister og kommunister.

Danmarks venstresocialistiske Parti, det senere DKP, udgav bladet Arbejdet, som den 3. april 1920 råbte arbejderne til kamp for rådsrepublikken efter kongens kup. Kongen havde afsat den lovligt valgte regering.

MELLEMKRIGSTID OG KRISE

1920-40. Arbejdsløsheden slår hårdt. Fagforeningsdemokrati. Statsindgreb i overenskomsterne.

Blikkenslagerne havde været tidligt ude med en priskurant for blikkenslagerarbejde. Også skiferarbejderne fik lavet sig en priskurant, selvom blikkenslagerne ikke altid var tilfreds med deres priser. I 1894 lavede Gas- og Vandarbejdernes Fagforening, Blikkenslagerernes Fagforening og Dansk Smede- og Maskinarbejderforbund et forslag til en *Priskurant over veludført Gas- og Vandledningsarbejde*. Men arbejdsgiverorganisationerne var imod en prisliste for rørarbejde. Især var fabrikanterne i jernindustrien imod den, fordi de ikke ville gå ind på en minimumstimeløn.

Først i 1898 blev der enighed på begge sider om en prisliste for gas og vand.

Sikkert inspireret af denne første fungerende prisliste dannede de smede i København, som arbejdede med centralvarme, i 1899 Centralvarmearbejdernes Fællesklub med henblik på at få en prisliste for centralvarmeområdet. Klubben udarbejdede et forslag år 1900, men først i 1903 vedtoges *Prisliste for fuldstændig Opstilling og Montering af Damp- og Varmtvandsapparater, færdig lige til at tage i Brug* af såvel Smedeforbundet som arbejdsgiverne.

I 1915 kom der forslag om at samarbejde Gas- og Vandprislisten og Centralvarmeprislisten. Men først efter Rørlæggernes Fagforening blev dannet som afd. 9 under DSMF i 1919, kom der gang i forhandlingerne. Blikkenslagerfagforeningen af 1873 havde ikke været med til at underskrive Gas- og Vandprislisten fra 1907, den første, som blev underskrevet fra begge sider. Men i samarbejdningsudvalget fik fagforeningen

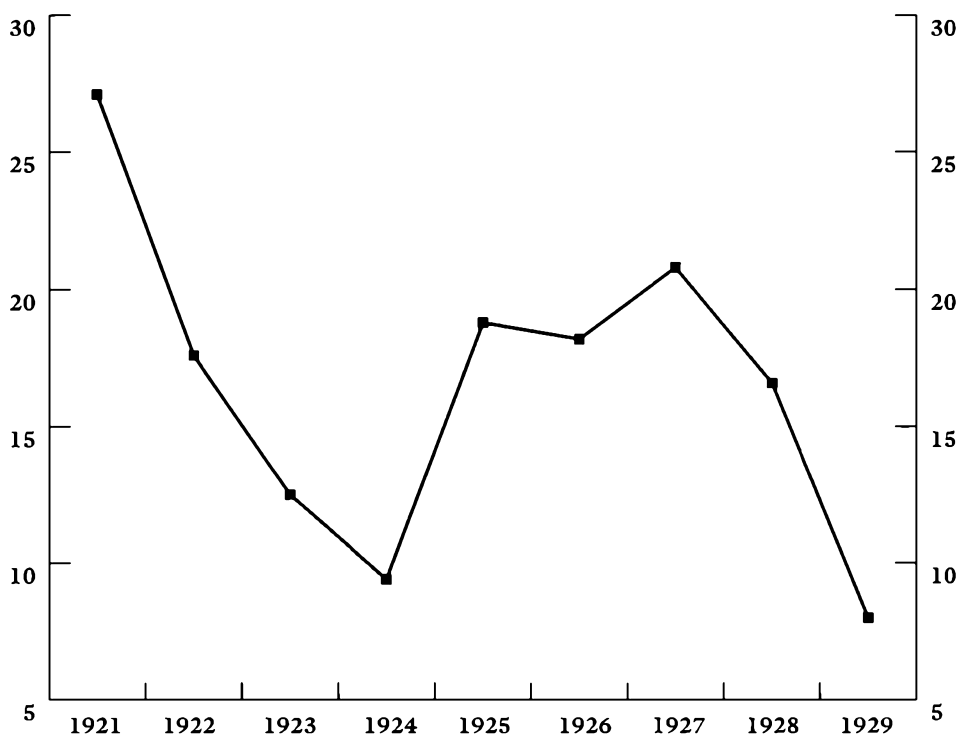
plads og i 1921 udkom den første samlede *Rørprisliste*. Fra 1931 blev denne københavnerprisliste udvidet til at gælde hele landet.

I tilknytning til rørprislisterne udvidedes det prislisteudvalg, der var oprettet i 1906 til at omfatte alle de organisationer, som var involveret. I rørudvalget sad i 1921 tre fra Jern- og Metalindustriens Sammenslutning og en fra Blikkenslagerlauget, to fra Smedeforbundet, en fra afd. 9, en fra Blikkenslagernes Fagforening af 1873 og en fra Gas- og Vandarbejdernes Fagforening af 1875.

ARBEJDSLØSHED, KRISE OG LØNKAMP

Ser vi på blikkenslagernes arbejdsløshed i København, så holdt den sig fra 1910-17 under 10%, ja i 1916 nåede den helt ned på 3,2%! I 1918 steg den til 19,9% for så at falde til 14,8% og 7,4% 1919 og 1920. Denne bølgebevægelse udviser resten af 20'erne også, som det ses af kurven.

Disse tre bølger 1918-20, 1921-24, 1925-29 viser, i hvor høj grad

Arbejdsløshed for blikkenslagere i København 1921-1929

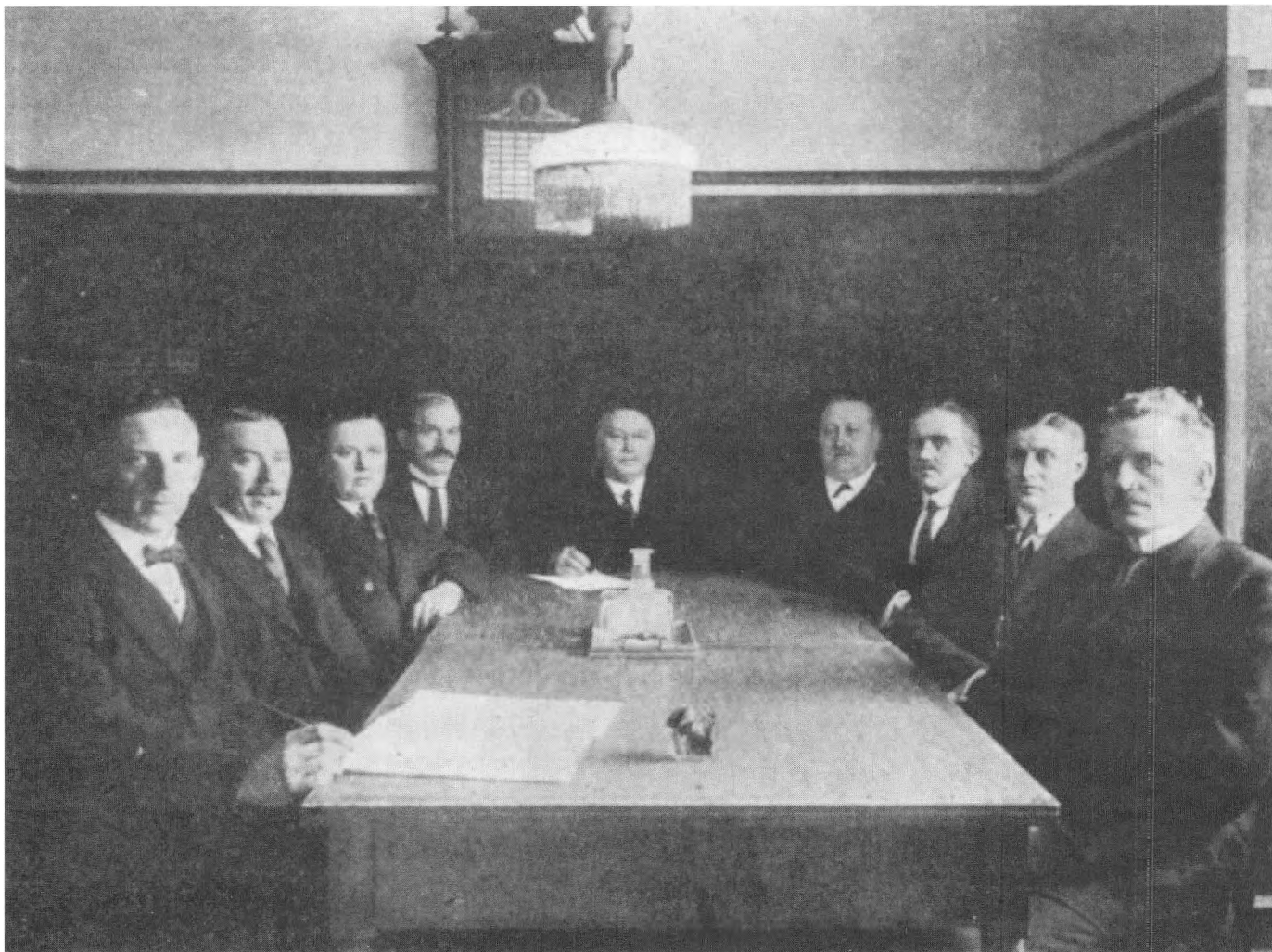

Den første overenskomst på en arbejdsplads indgået af forbundet i 1899 med Helsingør Jernskibs- og Maskinbyggeri A/S.

blikkenslagerfaget som bygningsfag er *konjunkturfølsomt*. Op- og nedgange i produktionen rammer i forskellig udstrækning alle fag. Men eksportindustri og hjemmemarkedsindustri rammes forskelligt. Særlig udsat er byggeriet, som også er udsat for den politiske refleks af økonomiens bølgebevægelser, idet renteniveau og offentlig byggeaktivitet spiller en stor rolle.

Stor arbejdsløshed plejer at svare til krigsriskhed hos arbejdsgiverne. Under stor arbejdsløshed skal der skæres i lønningerne. Så meget desto mere som mestrene selv presses, når der er for lidt arbejde. Således trak overenskomstforhandlingerne 1921-22 i langdrag og nåede ind i en krisefase, da direktør Aggerholm fra Arbejdsgiverforeningen blandede sig. På generalforsamlingen den 2. februar 1922 kunne Lythjohan fremlægge forhandlingssituationen. Arbejdsgiverne krævede arbejdstiden forlænget for gas- og vandarbejde, reduktion af overtidsbetaling, nedsættelse af timeløn og prisurantsatser. Men overfor det lockoutvarsel, Arbejdsgiverforeningen havde udsendt, sagde Lythjohan, at "vore økonomiske Forhold er gode. Vi vil ugentlig komme til at udbetale ca. 25-26 Tusinde Kroner, og det kan vi blive ved med i 3 Maaneder, og jeg er glad ved, at vi kan byde Arbejdsgiverne Trods i en Tid, hvor alle andre Fag staar uden Penge".

Fjorten dage senere var der afstemning om laugets overenskomst, jernindustriens og om gas- og vandpriskuranten. I alle tre tilfælde faldt overenskomsten med bragende nej-flertal. Den 20. februar gik lockouten igang. Der var 212 udelukkede og 60 arbejdsløse. Lockouten varede i to måneder og kostede blikkenslagerforbundet 62.000 tabte arbejdsdage på landsplan. Det var

svært at komme nogen steder med arbejdsgiverne, og den 26. april 1922 redegjorde formanden for et nyt overenskomstforslag. Timelønnen var reduceret med 15%, mens priskuranten kun havde fået en reduktion på 8-9%. Der var almindelig enighed om, at kampen var tabt. Med 328 ja og 72 nej besluttedes det at vedtage overenskomsten og gå i arbejde. Og set i forhold til chockuren overfor andre fag slap blikkenslagerne rimeligt gennem storkampen. Andre havde måttet æde 15% reduktion på hele lønnen. For blikkenslagerne blev reduktionen samlet 'kun' på 10-11%.

Ellers huskes overenskomstsituationen 1922 jo især for generalstrejken i Randers. Her satte arbejdsgiverne organiseret skruebrækkeri ind, og da

*Fagforeningens bestyrelse 1923
med Lythjohan for bordenden:
Aage Gram, Wm. Petersen,
Alb. Andersen, L.C. Andersen,
Carl Lythjohan, Carl Lassen,
J. Rasmussen, Chr. Gabrielsen
og Julius Olsen.*

Fagforeningens tredje fane fra 1923 genbrugte kvinden med frygisk hue fra den første fane, omend lidt mere afklædt. Hun symboliserer, som Marianne i den franske revolution, friheden. Hun holder en lygte i hånden, som både er et symbol på fagforeningen og på oplysning. I den anden hånd holder hun, som på den første fane, et skjold med bogstaverne BF for Blikkenslagernes Fagforening. Hun sidder i en krans af egeløv, bundet med et bånd, hvorpå står 15. august, fagforeningens fødselsdag.

politiet brøst og emst ville beskytte skruebrækkerne mod deres lockoutede kolleger, blev der erklæret total generalstrejke i byen i 28 dage. Med hjælp fra arbejdere i hele landet, fra bønder i omegnen, ja hemmeligt også fra arbejdsmændenes formand M. C. Lyngsie, lykkedes det at holde ud den lille måned. I alt kostede overenskomstssituationen i 1922 2,3 millioner tabte arbejdsdage.

50-ÅRS FØDSELSDAG OG FORMANDSSKIFTE

Den 15. august 1923 havde fagforeningen eksisteret i 50 år. I den anledning havde man fået journalisten og lejlighedsdigteren A. C. Meyer til at skrive fagforeningens historie. På 120 sider fortalte han jævnt og ligetil – og slet ikke dårligt – om fagforeningens liv. Festskriftet, som det hed, blev uddelt til medlemmerne. I dagens anledning holdt alle medlemmerne “Arbejdshvile”, og fagforeningens kontor, som nu lå på Blågårds Plads, var smykket med blomster og flag. Kl. 16 mødtes forbundets kon-

gresdelegerede, som netop da var samlet “og et ikke ringe Antal af Fagf.s Medlemmer med Damer” om et festligt bord i Idrætshuset. Her var æresgæsterne fem medlemmer, som havde været med ved grundlæggelsen i 1873.

Der blev holdt mange taler, og som gave fra de andre afdelinger modtog man en ny fane i silke, som A. C. Meyer holdt over dåben. Festen sluttede med bal til kl. 2.

På generalforsamlingen i december 1923 meddelte Lythjohan, at han ville trække sig tilbage som formand efter 22 år. Han var træt, sagde han, af de mange spekulationer om, hvad der var bedst for medlemmerne. Han anbefalede at vælge L. C. Andersen i stedet. På generalforsamlingen den 24. januar 1924 blev L. C. så valgt til fagforeningens nye formand. Lythjohan fortsatte som forbundsformand, til han døde i 1929. Så efterfulgtes han også på denne post af L. C. Andersen.

I december 1929 foreslog bestyrelsen at ansætte formanden på fast løn. I den tid Lythjohan var både forbunds- og fagforeningsformand, levede han selvfølgelig af det. Og L. C. Andersen har også kunnet leve af at være fagforeningsformand, fordi han samtidig var ansat som sekretær i forbundet. Men nu da L. C. skulle afløse Lythjohan (som var død af lungebetændelse), vil han trække sig som formand for fagforeningen. Derfor blev det foreslået, at den nye formand skal have 5.300 kr om året plus 200 kr. i sporgvognspenge. Den gennemsnitlige årsindkomst for en blikkenslager var i 1929 3.886 kr. Men det var på timeløn, så 5.300 kr svarer givetvis til, hvad man kunne hente på akkord.

L. C. Andersen anbefalede som sin efterfølger den tidligere syndikalist Alb. Andersen, og på generalforsamlingen den 5. maj 1930 blev han valgt.

I 1924 blev Blikkenslagernes Fagforening medlem af Byggefagernes Samvirke. Gennem Samvirket forsøgte man at gøre noget ved arbejdsløsheden. Man købte en grund ved Borups Allé. Her projekteredes og opførtes et boligbyggeri, hvor fagforeningens økonomiske satsning udgjorde den løn, som blikkenslagerne skulle have udbetalt. Der blev opført 108 2-værelses lejligheder til 640 kr./år. Dette byggeri blev udgangspunktet for dannelsen af Blikkenslagersvendenes Aktieselskab i november 1926.

L. C. Andersen, formand 1914-15 og 1924-30.

Alb. Andersen, formand 1930-36

Ved overenskomssituationen i 1925 vedtoges overenskomstforslagene af blikkenslagerne. Alligevel blev de inddraget under den store lockout, som varede i 7¹/₂ uge. I juni indgik DsF forlig hen over hovedet på arbejdsmandsforbundet. Det førte til en voldsom strid i arbejderbevægelsen, og til at arbejdsmændene meldte sig ud af DsF.

Da lockouten var afblæst besluttede blikkenslagerne som i 1911 at slutte af med en skovtur. Man mødtes kl. 8 på Blågårds Plads og gik med faner og musik til hovedbanegården. Her tog man toget til Klampenborg. Fra Klampenborg spadserede man gennem skoven, gjorde holdt forskellige steder for at læske sig. "Hver maa faa 5 Bajere, 4 Snapse, 2

*Fagforeningens 60 års jubilæum
i 1933 (ABA).*

Cigarer, Kaffe m. Brød og Billet til Toget. Der vil blive sørget for Underholdning af forskellige Mænd, der vil blive Fodboldkamp, og en Del Overraskelser, der vil vække Glæde hos Deltagerne”, hedder det i protokollen.

I mellemkrigstiden måtte blikkenslagerne tage et par grænseslagsmål om arbejdsområderne. Det var dels på centralvarmeområdet, hvor rørsmedene bevægede sig ind på rørområdet, men hvor blikkenslagerne på den anden side blev opfordret af deres fagforening til at tage svejsekursus for at kunne hamle op med rørsmedene. De andre slagsmål foregik på taget. I 1929 havde man således en grænsekonflikt med tømmerne om kunstskiferen Martinit. På Chevroletfabrikken i Haraldsgade skulle der lægges 24.000 m² martinitskifer, og tømmerne mente, det var deres område. Da en opmandskendelse gik tømmerne imod, ville de alligevel ikke give sig, så blikkenslagerne blev nødt til at nedsætte deres pris til niveau med tømmerne.

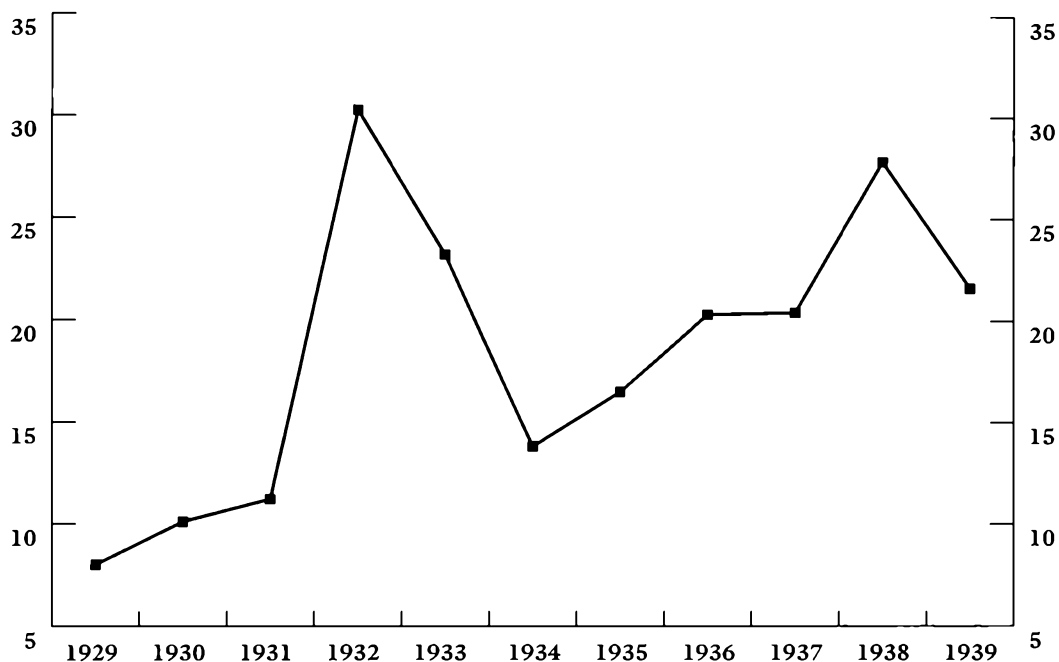
I 1933 kom det til en strid om dækningen af det nye Shell-hus (det som blev bombet i marts 1945 af englænderne). Det blev dækket med bæverhalesten, og arkitekten havde sat murere på opgaven. Bæverhalesten er normalt en skifersten, men det var i dette tilfælde teglsten, som blev sømmet op som skifersten og var derfor retmæssigt blikkenslagerarbejde.

Den sidste store kamp, den opgav blikkenslagerne på forhånd – og begræd det siden bitterligt. Det var det nye tjærepap, som kom efter 1. verdenskrig. Som formanden udtalte i 1939: “Der er saaledes i Fortiden begaaet Fejl som vi maaske nu bøder for, men det nytter jo ikke at græde over at vi i sin Tid var for konservative til at paatage os Tagpaparbejdet”.

30ERNE: KRISE OG STATSLIGE OVERENSKOMSTLØSNINGER

I 1929 gik verdensmarkedet i krampe. Det startede i den amerikanske økonomi, bredte sig til den tyske og engelske og blev snart en verdenskrampe. Danmark kom noget forsinket med. Det skyldes, at landet var og stadig er råvareimportør og derfor i begyndelsen nød godt af de fallende råvarepriser. Men omkring 1932 slog krisen til også i lille Danmark. Som sædvanlig afspejler blikkenslagernes arbejdsløshedsprocenter dette. Her er de i kurveform for København:

*Arbejdsløshed for
blikkenslagere i
København i %
1929-39*

Disse procenter er årgennemsnit. I vintermånederne er de kommet betydelig højere op, hvis ikke man var så heldig, at det frøs meget, så rørene sprang. Af de konkrete tal på arbejdsløse, som opgives i formandsberetningerne, kan man se, at afdelingen nogen gange, f.eks. januar 1933 nåede op på næsten 40% arbejdsløse.

Disse forhold afspejles også i lønnen. Ser vi på reallønnens udvikling, og sætter vi 1914 til 100, så faldt lønnen under 1. verdenskrig helt ned til 85 (altså til 85% af 1914-lønnen). Den topper i 1920 med 126 for så at svinge i 20'erne mellem 106 og 121. I 1929 når den 129 og i 1931 når den mellemkrigstidens højeste niveau 144. I 1932 falder den til 111 for resten af tiåret at svinge mellem 115 og 133.

30erne er overenskomst-mæssigt præget af, at Socialdemokratiet var kommet til magten. Stauning markerede, at arbejderpartiet nu repræsenterede samfundets interesser og ikke længere kun arbejdernes. I 1932 greb Stauning ind i en truende lockoutsituation med trusler om 20% lønreduktion fra arbejdsgivernes side. Forligsmanden udarbejdede et mæglingsforslag, som indebar et års forlængelse af alle overenskomster. Det gik blikkenslagerne også ind på.

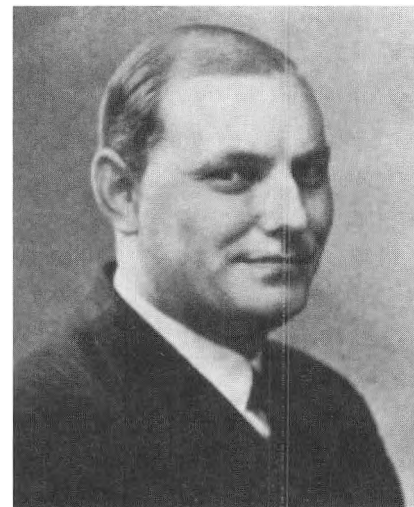
I 1933 var sagen igen gået i hårdknude. Men med loven af 31. januar 1933 – også kaldet Kanslergadeforliget – gjorde regeringen det kunststykke at forbyde alle arbejdsstandsninger og ophøje forligsmandens mæglingsforslag til lov. Det var første gang, det var sket herhjemme. Og med den overdimensionerede arbejdsløshed og krigeriskhed hos arbejdsgiverne, igen svarende til 20% lønreduktion, er der næppe megen tvivl om, at indgrebet lønmæssigt var til fordel for arbejderne.

Reallønsnedgangen fik arbejdsgiverne imidlertid. Den kom som følge af den nedskrivning af kronen, som også lå i forliget. Og den styring af arbejdsmarkedet, som lå i Kanslergadeforliget udbyggedes gennem en optrapning af forligsmandens rolle. I en ny forligsmandslov fra januar 1934 bemyndiges han til at sammenkæde overenskomstafstemninger i ét samlet resultat, hvis der var tale om samtidigt eller nogenlunde samtidigt udløb af de gamle overenskomster. Det betød, at mindre forbund blev prisgivet afstemninger i de store forbund, hvor afstemningen i øvrigt i stigende grad blev foretaget ikke ved urafstemning, men ved kompetent forsamling. Samlet betød det nye system en centralisering i fagbevægelsen. Det betød også en optrapning af DsFs betydning i overenskomstafslutningen og derfor også en intensivering i bestræbelserne for at få Blikkenslagerforbundet ind i DsF.

I 1937 kom et forslag om genindmeldelse i DsF til urafstemning. Men forslaget faldt: 1043 stemte nej og 627 ja. I København var det endnu mere udpræget: 94 ja og 778 nej. I provinsen var der derimod flertal for indmeldelse. Alb. Andersen, formanden i København, var imod indmeldelse, mens forbundsformanden L. C. Andersen var for.

I 1937 blev Alb. Andersen syg, og i februar blev han erstattet af Svend Pedersen. Han blev valgt med 228 stemmer mod oppositionskandidaten Wiggo Hansens 196.

Spørgsmålet om DsF kom op igen til afstemning i 1941. Nu var situationen den, at formanden Svend Pedersen støttede indmeldelse. Kommunisten Carl Sjur Nielsen havde støttet indmeldelse på den forudgående kongres, men var nu skuffet over forhandlingerne med DsF og anbefalede at stemme imod. Den tidligere kommunist Wiggo Hansen ligeledes. I København var der ved afstemningen stadig flertal imod: 362 stemte nej og 192 ja. Men som det ses, var deltagelsen meget lav. Og det

Svend Pedersen, formand 1937-44.

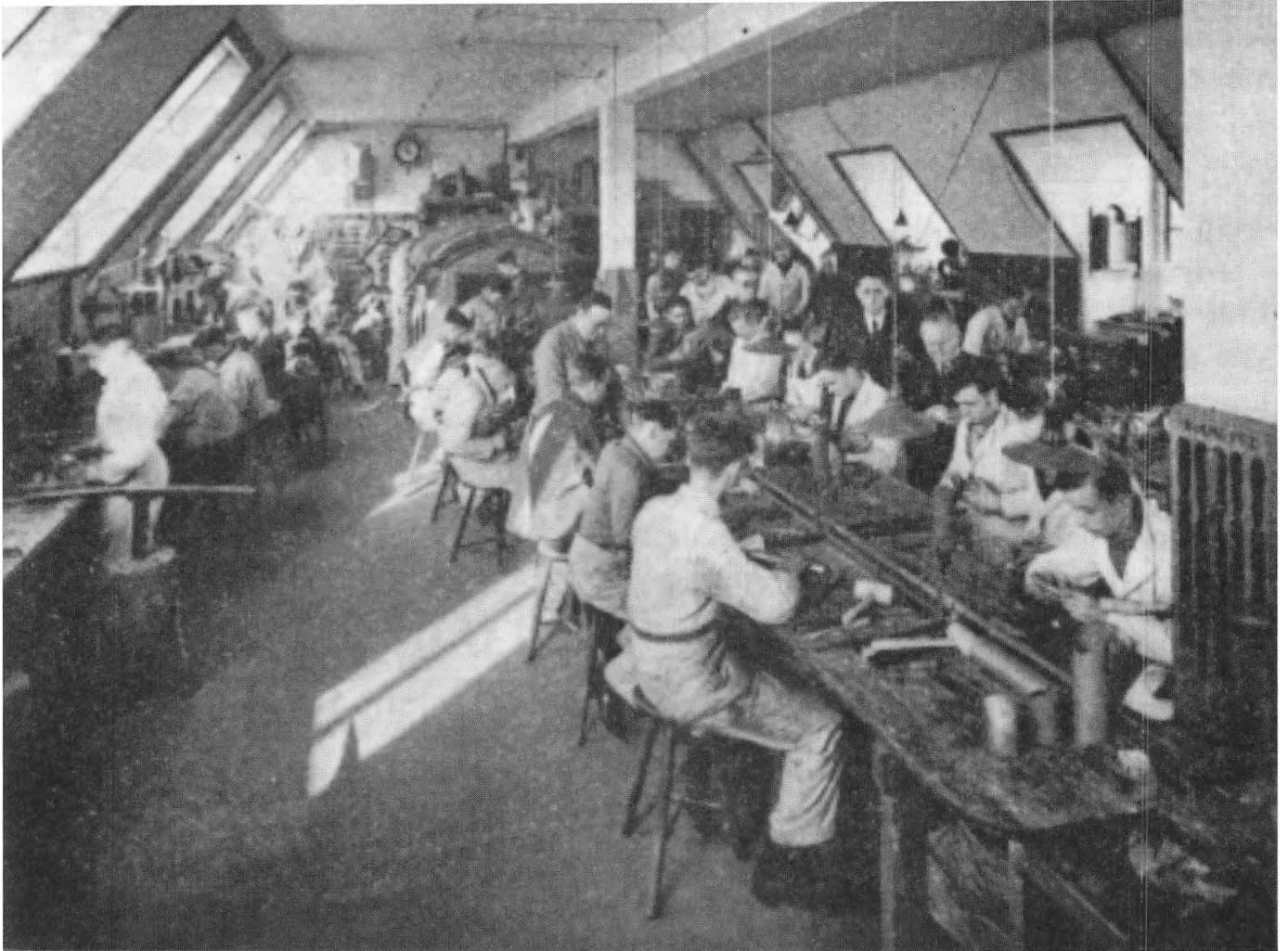

*Blikkenslagere på Teknisk Skole,
formentlig omkring 1920
(ABA).*

førte til, at landsresultatet blev: 1101 ja og 480 nej. Hermed var Blikkenslagerforbundet igen medlem af DsF.

LÆRLING I MELLEMKRIGSTIDEN

Lærlingspørgsmålet var et uopslideligt spørgsmål, som blev drøftet i mange folketings-samlinger og på mange kongresser – også i Blikkenslagerforbundet. Hvorfor? Jo, lærlingenes forhold adskilte sig fundamentalt fra svendenes derved, at de ikke var omfattet af en overenskomst, men af individuelle kontrakter med hver sin mester. Sådan havde det været lovfæstet siden lærlingeloven af 1889.

*Fagskolen for blikkenslager-
lerlinge på Teknologisk Institut
fotograferet i anledning af sko-
lens 25 års jubilæum, juli 1939.*

Lærlingeloven var blevet til ud fra to hensyn. Man skulle dels sikre uddannelsen på et vist niveau. Men man skulle også sikre mesteren billig arbejdskraft. Lærlingen blev undergivet mester på en tyende-lignende måde. Mange er historierne om, at mester slog en opsætsig lærling. Ifølge loven kunne mester bede politiet hente en lærling, der udeblev.

Til uddannelsen blev knyttet kravet om Teknisk Skole og siden fagskole. Men begge dele skulle udtrykkeligt foregå udenfor arbejdstid. Så til den længere arbejdstid lærlingene havde i forhold til svendene, skulle lægges skoletiden om aftenen.

Til den ofte meget grove udnyttelse af lærlingene hørte imidlertid også en manglende solidaritet mellem svende og lærlinge, som givet går tilbage til laugstiden. Selvfølgelig var der gode og venlige svende, men der er mange beretninger om svende, som hundsede med lærlingene. I hele mellemkrigstiden synes det også at have været normen, at en lærling sagde De til svende og mester, mens *de* omvendt sagde du til lærlingen.

Svend Pedersen kom i lære i 1920 og beretter:

“Det var i de tider med åbenlys forskel på mestre, svende og læredrenge, hvorfor jeg med det samme fik oplysning om “ikke at ryge svendene op i næsen” og om “hvis jeg mødte op med vanter på ville de blive mig frataget og først udleveret igen, når jeg blev svend” – og så bar det udad St. Kongensgade for at række værktøj til svenden ved udskiftning af tagvinduer i Hammershusgade. Som tiden gik blev man betroet større opgaver som at udskifte vand- og gashaner og suge vasketude an, som det hedder når opvaskevandet står i højde med køkkenbordet samtidig med at man lærte at lave tagrender og nedløbsrør, reparere kulspande og skifte net på gasblus, som der dengang var mange af i det kvarter. Af og til måtte man også ud med splitten og jage den i WC og køkkenfaldrør til kartoffelskrællerne og lortet kom fusende ud og det gjaldt om at hoppe højt!”

Lønnen var jo ikke stor. De fleste steder i København startede en lærling på 9 kr. om ugen og steg så med to kr. for hvert læreår, bortset fra det femte år, hvor de fik 21 kr. De fleste penge blev afleveret hjemme. Men

fra 2-5 kr. fik de da i lommepenge. Der var imidlertid andre veje til indtægter fortæller Svend Pedersen:

“Som så mange andre gjorde jeg mig lidt biindtægter ved at sælge en mindre pakke af det gamle zink og bly – kaldet jøde – når man med trækvogn var ovre hos Severin Jensen i Adelgade eller Boldt i Gl. Mønt for at sælge for mester. Min lille broderpart gik stiltiende uden om regningen! Samme forretning fik et slogan: “Boldt køber både varmt og koldt!””.

En anden måde en lærling kunne tjene penge på var ved at fuske for familie og bekendte.

Arbejdstiden var fra 6.30-16.30. Herfra gik så 1/2 times frokost og 1 times middag. Men lærlingene skulle som regel møde 1/2 time før sven-dene for at tænde op på værkstedet, tænde blæselamper osv. Eller de skul-

*Københavns lærlingeafdelings
nye fane (Indviet foråret 1939),
fra Medlemsbladet juli 1939.*

le blive efter arbejdstid for at rydde op, feje o.lign. Og det ser ud som om, det stadig i mellemkrigstiden var almindeligt, at lærlingene måtte møde op søndag formiddag for at pudse hamre, ambolt og andet værktøj i wienerkalk og smøre det i fedt. Det var jo stærkt udsat for rust med værkstedernes store forbrug af saltsyre til loddevand.

Efter arbejdstid var der så Teknisk Skole og Fagskole på Teknologisk Institut. “Der sad vi så og tegnede figurer og lærte os at forfærdige potter, kasser og sager, de brugte i sidste århundrede”. Skolen varede 2-2½ time fem aftener om ugen.

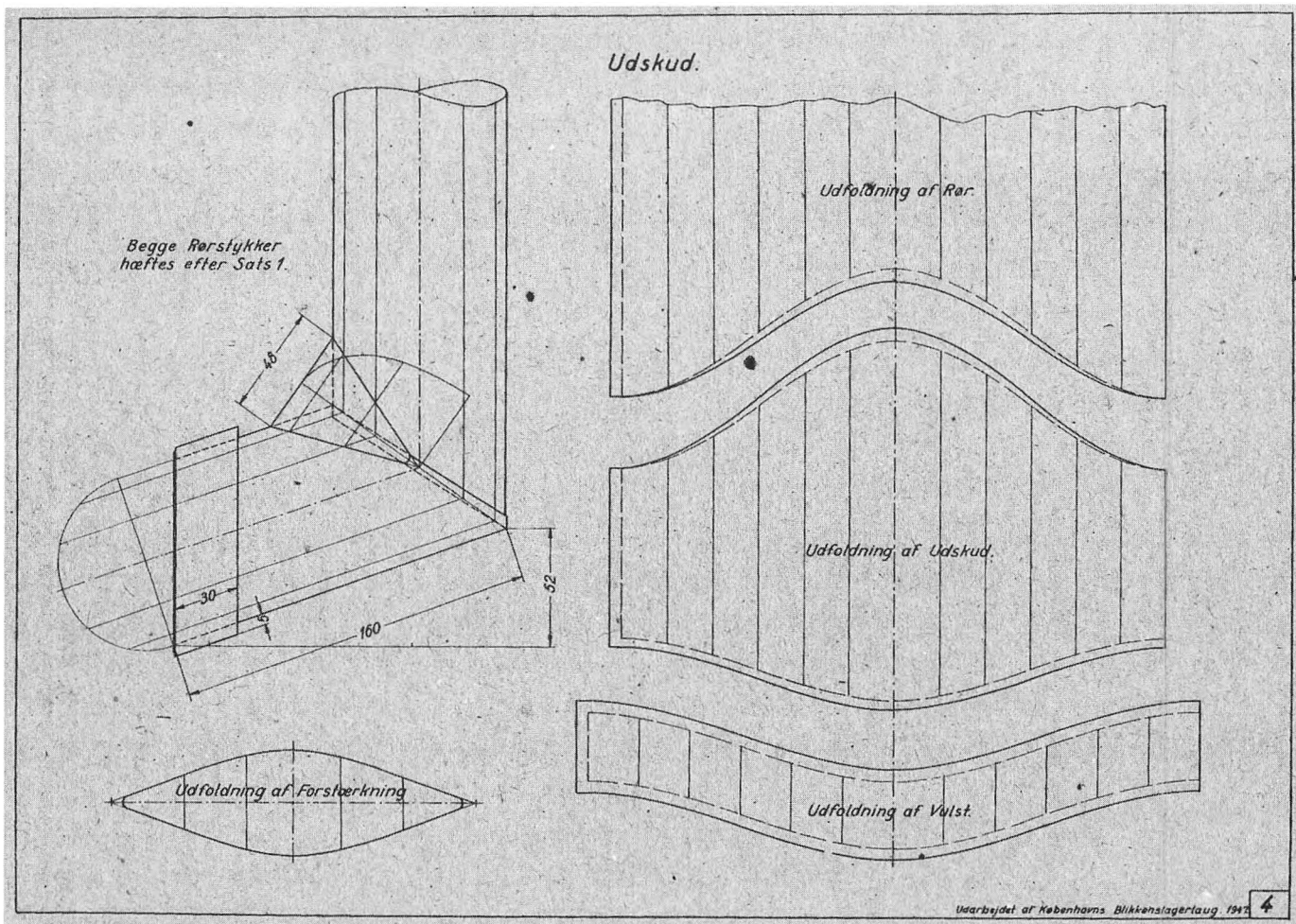
En vigtig del af lærlingens arbejde bestod i at bringe værktøj og materialer frem til arbejdsstedet. Gudmund Ahlstrand, der kom i lære i begyndelsen af 30'erne, fortæller:

“Undertiden blev min lærekommerat og jeg sendt afsted med trækvogn på gåben med rørbænk, rør m.m. til Vedbæk, Klampenborg og Kastrup. Det var næsten umenneskeligt.”

Til værktøjet hørte også tovet, som skulle bruges til tagarbejde. Skulle der loddet tagrender, blev der ikke rejst stillads. Svenden, der skulle lave arbejdet, eller tit en læredreng, fik tovet om maven og blev hejst ned. Så blev de varme loddebolte hejst efter.

Mange fremhæver, at svendene var flinke og omgængelige. Andre derimod har fået deres læretid forpestet af mere ondsindede typer. Som Vagn Tholstrup fortæller:

“Svendene var af en noget ældre årgang, en var det rareste man kunne tænke sig, men de øvrige var ind imellem ikke slet så rare nogen gange direkte modbydelige, indtil der en dag kom nogle unge svende, som fik sat dem på plads, og min ene lærekommerat i et tilfælde bogstavelig talt tog den ene svend og bar ham udenfor døren. Man skulle ikke bare *tænke* på at sige du eller tænde en cigaret, det måtte man snyde sig til, ovenikøbet også i frokosten, som jo selvfølgelig blev indtaget på værkstedet, og der var da en vandhane under værkbænken og en gammel spand at vaske sig i til fyraften”.

Til svendeprøven skulle lærlingen også tegne svendestykket, både i færdig form og udfoldet. Her er det et udskud.

Udbrød der konflikt i faget, var lærlingene ikke omfattet af den. De måtte blive og arbejde sammen med mester. Om en sådan situation fortæller Svend Pedersen:

“I 1922 brød der lock-out ud i marts. Svendene forlod deres arbejde og formanede os for første og eneste gang til “ikke at bestille for meget!”. Firmaets renommé lå nu på vore ansvarlige spæde skuldre, følte vi – ja! Selv mester måtte trække i arbejdstøjet. Men der var underligt dødt på værkstedet. Syntes vi. En dag ankom der en underlig skikkelse i noget så nyt som en “over-all” og laksko! Det var en slægtning til Mester helt ovre fra Amerika, hvor de efter sigende hverken kendte til fagforeninger eller den slags, og regnede alting ud i penge. Mester havde selv været derovre et par år og tjent til sit værksted. “Hva’ fan’!” sagde vi til hinanden, “EN SKRUEBRÆKKER!””

Men skruebrækkeren fik sin bekomst:

“Oven over restaurationen i den kgl. danske yachtklub var der altid forstoppelse fra herretoiletet, når de havde haft fester. Dér var vi så på vej ud denne morgenstund med denne mærkelige person, vi ikke talte med og han heller ikke til os! Ved ankomsten indviede vi fyrbøderen – en svensker ved navn Anderson – i vore planer. Samme Anderson var forresten en ualmindelig rask mand, der havde ord for at kunne rydde et halvt værtshus nede i Nyhavn – han var straks med på planen. Vi anbragte ham nede i kælderen ved en dør, han hurtigt kunne smække i, når den formodede oversvømmelse indtraf, mens vi fjernede en renseklap og formanede amerikaneren til at blive stående ved røret, mens vi selv krøb ud på taget med en split, vi jog ned oppefra. Fremgangsmåden var vi bekendt med og kunne udføre den i søvne. Da vi hørte gurglen i røret, var vor mission endt – og så var det om at skynde sig ned for at grine med! Ved nedkomsten fortalte Anderson, at lakskomand havde hoppet og danset i den strøm af reverenter talt pis og bræk, der fossede ud over hans nedre ekstremiteter. Omgående havde han forladt pavillonen og – vi så ham aldrig mere!”

På forbundets kongres i 1930 blev det besluttet, at afdelingerne skulle føre tilsyn med lærlingenes uddannelse, og hvor der var mindst fem lærlinge, skulle der dannes en lærlingeforening. Men først i 1936 var der nogle lærlinge, der tog sig sammen og dannede en forening for de 147 lærlinge, der var i København. 106 meldte sig ind. Henry Larsen og Poul Neubert var i deres læretid med til at danne foreningen. Erik Christensen var dens første formand. Gennem lærlingeforeningen blev lærlingene knyttet til fagforeningen, dog uden medlemsrettigheder.

Først med lærlingeloven fra 1937 blev svendestykket gjort obligatorisk. Før den tid var man svend ved læretidens udløb. Loven fastsatte, at der indenfor hvert fag skulle nedsættes faglige udvalg, som bestod af lige stort antal svende og mestre, der skulle fastsætte minimumskrav til uddannelsen.

FAGFORENINGEN OG DEMOKRATIET – EN VURDERING

Samtidig med at Lythjohan døde og fagforeningen fik ny formand, fik landet en ny regering. Ved valget i 1929 blev venstre-regeringen under Madsen-Mygdals ledelse væltet, og Stauning blev statsminister i en socialdemokratisk-radikal regering. Der havde været en socialdemokratisk mindretalsregering fra 1924-26, men fra 1929 begynder et meget langt stræk i nyere dansk historie. Det går faktisk helt frem til 1982. De mere end 50 år er præget i første række af den socialdemokratiske arbejderbevægelse. Der har været kortere perioder med borgerlige regeringer, men hovedlinjen var socialdemokratisk.

Denne linje byggede på classesamarbejde og opbyggelse af en omfattende stat, som kunne fungere som et sikkerhedsnet under samfundet. De tilbagevendende ondt, der var ved det kapitalistiske liv: fattigdom, arbejdsløshed, sygdom og sult ville den socialdemokratiske arbejderbevægelse fjerne ved hjælp af socialstaten eller velfædsstaten, som den kom til at hedde. Oprindeligt havde det været arbejderbevægelsens målsætning at lave et nyt samfund, at indføre socialisme. Socialdemokratiet ville stadig det i 1929. Men hertil krævedes et flertal i Folketinget – og det fik partiet kun to gange, og da sammen med SF. Og på det tidspunkt var det ikke længere målsætningen at indføre socialisme.

Generalforsamlingen den 24de Oktober 1876
 Med Dirigent valgte Thomsen og Sekretær C. Seiden
 Forhandlingsprotokollen oplæses og godkjendes
 derefter gik man over til Dagsordenen som var
 Punkt 1
 Regnskabetets Fremlæggelse
 Oplæses af Kasser P. Madsen saavel Fjorrens
 ningens, som Hjælpekasens Regnskab godkjendes
 enstemmig
 Punkt 2
 Valg af ny Bestyrelse
 Forinden det gik til Afstemning havde Formand
 Ordet og betegnede i et langt Foredrag sin
 Tak til Foreningen for den Tillid hvoemed han
 var beæret. Derefter kom det brændende
 Spørgsmaal paa Dagsordenen, nemlig Valg af
 en Formand og Kasser (Representanter var der ingen
 Mangel paa) til Formand foresloges E. P. Hansen
 og Haarup hvilke Begge frakendte sig Valg
 da man en Skind var tvivlsom og ikke vidste
 hvem man skulde vælge tilhvi den gamle For
 mand sig ~~at modtage Valg paa sig~~ ~~for~~
 hvis ingen Andet vilde melde sig at modtage
 Valget paa sig hvilket tilhvi modtoges med
 Bifald. Nu kom Tuen til Kassen der
 var lige saa stem at trække i Lørd, Thomsen
 blev foreslaet og Valgt men kunde ikke modtage
 Valget paa Betingsbetene efter Lovens hærfor
 han blev kasseret derefter foresloges Dahl
 men da han ikke var tilhvi og dog var blevet
 indtrukket fandt endel Medlemme at det
 var vel meget at opsætte Valget af Kassen til
 næste Aade for at hvi Dahl om han vilde
 modtage Valget eller ei, derefter foresloges Seiden
 som blev enstemmig Valgt ved Kasting til
 Representanter blev følgende Valgt
 J. Riecker 30 Stemmer
 E. P. Hansen 28
 P. Madsen 27
 Suppleanter
 L. Kasmussen 5 Stemmer
 A. Preis 5
 V. Petersen 4
 Revisor
 T. Petersen 17
 Punkt 3
 Foredrag om Fordielse af Kassenes Løn
 Formanden fik Ordet og udtalte at der fra
 Bestyrelsen var stillet dette Foredrag fordi at
 Kassen havde saa megen Tidshilde ved at

Referat af generalforsamling
 fra fagforeningens første proto-
 kol (ABA).

Fra 1929 begynder arbejderne lange march ind i staten, men også ind i demokratiet. Det fremhæves altid, at bønderne og deres andelsorganisationer spillede en vigtig rolle for opbygningen af det danske demokrati. Det er jo sådan, at hvor det i mange andre lande var borgerskabet, der tilkæmpede sig demokratiet, så var det i Danmark bønderne og arbejderne. Man har klart overset fagforeningernes rolle i denne proces.

Arbejderne lærte gennem fagforeningen i praksis demokratiet at kende og foregreb herigennem den integration i det politiske samfund, som Socialdemokratiet siden hen blev murbrækker for.

En meget stor del af arbejderne i Danmark havde ikke stemmeret, før valgloven til kommuner blev ændret i 1908, og grundloven blev ændret i 1915. Indtil da var der privilegeret valgret til kommunalbestyrelser. F.eks. skulle man have over 1.000 kr. i skattepligtig indkomst for at kun-

ne stemme. Helt frem til efter århundredskiftet var der mange blikkenslagere, der ikke opfyldte dette krav.

Fagforeningen var en organisationsform, hvor alle fundamentalt var lige indenfor den afgrænsning som 'faget' udgjorde. For at fagforeningen kunne fungere måtte arbejderne lære sig at holde et møde med dirigent og dagsorden, de måtte lære sig at lave love og forretningsorden, de måtte lære sig at vælge og blive valgt, de måtte tage sig af foreningens finansielle spørgsmål. Blikkenslagernes fagforening er et udmærket eksempel.

Forhandlingsprotokollerne er i sig selv et led i denne proces. Dette, at generalforsamlinger og bestyrelsesmøder skulle refereres, er et vigtigt led i etableringen af både *en lokal offentlighed* og *en ledelse*. Begge dele er helt grundlæggende i demokratiet.

Den lokale offentlighed bestod i begyndelsen kun af generalforsamlingen og medlemsmødet, men blev siden udvidet med – da forbundet kom – kongressen og medlemsbladet. Denne lokale offentlighed var karakteriseret af en helt anden radikal demokratiopfattelse end samfundets, fordi fagforeningen jo ikke indebar nogen klassesdeling. Stemningen på generalforsamlingen var hård og munter. Den leder, der ikke kunne stå distancen med tilråb, grove insinuationer, fulderikker osv. kunne godt give op. På den anden side var generalforsamlingen adskilt fra arbejdslivet ved en række træk. Vigtigst var det vel, at man trak i søndagstøjet med habit, slips og hat. Jakkesættet og slipset faldt først i slutningen af 60'erne. Denne iagttagelse af 'formerne', dvs. skift i kulturel stilart, gjaldt også referatet af generalforsamlingen og i det hele taget fagforeningens udadvendte sprog.

Sproget i referaterne er en stilart, som står i gæld til såvel stilskrivning i skolerne, artikler i aviserne som statsligt kancellisprog. Det adskiller sig dybtgående fra det talesprog, som kun slår igennem enkelte gange i anførselstegn, eller når referenten pludselig forglemmer sig. Man kan gennem disse 'huller' i referatet ligesom høre et svagt ekko af det sprog, der blev brugt på generalforsamlingen.

Det at kunne referere var en sortekunst for mange. Derfor var en refe-

rent ofte en gang i årevis. Én af dem havde 25 års jubilæum som referent. Men selv disse garvede referenter lavede sproglige 'huller' i teksten, hvorigennem man kan høre det noget mere saftige sprog, der er blevet brugt på generalforsamlingen. Og selv de garvede referenter havde svært ved at leve op til den gængse retskrivning. Men det er helt ligegyldigt: dem, der skulle høre referatet læst højt på næste generalforsamling, forstod det udmærket. Og jeg gætter på, at de har forstået at værdsætte referentens kunstneriske talenter, når de gennem den formfuldendte sprogdragt genkendte den sproglige tumult fra sidste møde. De forstod at værdsætte den kendsgerning, at en skidefuld kollega blev omtalt som tørstig.

På generalforsamlingen valgtes repræsentanter til en lang række funktioner i forhold til mestrene og det omgivende samfund, fra formand til fanebærer. Det var meget vigtigt med disse valg. Formanden skulle sammen med sin bestyrelse omsætte den fælles opfattelse af interesser i handling. Og kassereren skulle forvalte foreningens i begyndelsen fattige, men efterhånden stærkt stigende økonomiske resurser. Det har været en overmenneskelig fristelse for mange at bruge lidt for mange af de betroede midler. Selvom det aldrig bliver omtalt i festskrifterne, er protokollerne rige på eksempler på, at det gik galt. Fra små posteringsfejl i den svære regnskabskunst til store svindelnumre med forfalskede bilag, underskriftfalsk og efterlavede stempler. Fra den blotte afsættelse over udsmidningen af fagforeningen til anmeldelse til politiet og dom ved domstolene. Det er forhold, der kendes i alle fag.

Hvorom alting er, så indgår hele denne fagforeningskultur i en demokratiseringsproces, hvorigennem arbejderne lærte sig, hvad demokrati er. Opbygningen af den socialdemokratisk ledede velfærdsstat, som tog sin begyndelse i 30'erne, hviler på det demokrati, som blev opbygget i byernes fagforeninger. Det var oprindeligt mere radikalt end det parlamentariske, men arbejderbefolkningen var allerede i 2-3 generationer opøvet i det inden velfærdstaten. Den høje organisationsprocent, vi altid har haft i Danmark og som adskiller Danmark og Norden fra resten af Europa, er måske sammen med denne fagforeningskultur det helt fundamentale i en særlig, folkelig demokratiopfattelse.

POLITISKE MODSÆTNINGER

1932-40. Kommunister og socialdemokrater i clinch.

Trediveerne var ikke mindst markeret ved sine tydelige politiske modsætninger. DKP kom i Folketinget i 1932 med to mandater.

Det stemte Socialdemokratiet meget negativt overfor den opposition, partiet aldrig havde brudt sig om. Efter Hitlers magtovertagelse i Tyskland i 1933 ligestillede i Socialdemokratiets politik nazisme og kommunisme, og man oprettede Hovedorganisationernes Informations- og Propagandaafdeling (HIPA), som skulle varetage kampen mod nazisme og kommunisme. I praksis blev det især det sidste.

Det er svært gennem kilderne at følge oppositionen i Blikkenslagerfagforeningen i tyverne. I modsætning til de andre bygningsarbejderfagforeninger var det socialdemokratiske greb om fagforeningen enormt solidt. Men det er givet, at der har været kommunister i fagforeningen.

Kommunisterne dukker op igen i kilderne i 1932. DKP organiserede på det tidspunkt en opposition i fagforeningerne, som kaldtes Revolutionær Fagopposition (RFO). RFO udgav en hel række blade for forskellige fag, bl. a. ét der hed *Bygningsarbejderen*. I dette blad kan man under overskriften: "Hvor længe skal Fagbureaukratiets Diktatur bestaa?" læse, at der den 27. maj 1932 blev oprettet en RFO-gruppe

Bygningsarbejdernes Revolutionære Fagopposition udgav Bygnings-Arbejderen. Her kom oppositionen i fagforeningen til orde

Bygnings-Arbejderen

Organ for Arbejdere i Bygnings, Cement-, Teglværks- og Stenindustrien.
Udgivet af Bygningsarbejdernes revolutionære Fagopposition.

Nr. 5.

JUNI 1932

10 Øre

Klassefronten smedes!

Den faglige Oppositionskonference i København den 29. og 30. Maj lægger Grundlaget for en stærk sammensvejet revolutionær Fagopposition.

Den faglige Oppositionskonference i København viste klart og tydeligt, hvorledes Kampvillien vokser i den danske Arbejderklasse.

Den skærpede økonomiske Krise, der for Arbejderklassen betyder forøget Arbejdstenpning, samtidig med at Tusinder af Kammerater kastes paa Gaden, har faaet store Dele af Arbejderklassen til at forstaa Nødvendigheden af at tage Skoen i en anden Haand.

Samlidig vokser Harmoni overalt i Organisationerne mod de forræderiske reformistiske Fagforeningsledere og mod den socialdemokratiske, sagnhulle „Arbejder“propaganda. Her i os og alt underlægger Arbejdslobernes og Højfinansens Nedskærings- og Udplyndringslinie.

Mod alle disse Forrettelser og mod den stadig voksende Fare for en imperialistisk Krig var Oppositionskonferencen indkaldt.

Og det var en frugtbringende Konference!

I Konferencen deltog Repræsentanter fra alle de vigtigste Industrier og Fag, ialt deltog 136 Delegerede repræsenterende 18.886 af de paagældende Organisationers 72.582 Medlemmer. Det vil sige en Fjerdedel af Medlemmerne i disse Organisationer, hvilket er en meget god Begyndelse, særlig naar man tager i Betragtning, at man absolut ikke har Grund til at regne de øvrige tre Fjerdedele for at være imod Oppositionen. Man har nemlig kun talt de Medlemmer med, som

deltog i Valget af de paagældende Delegerede.

I politisk Henseende var Konferencen Udtryk for, at det virkelig var lykkelst at tilvejebringe en bredere Enighed end tidligere. 80 Delegerede tilhørte det kommunistiske Parti, 26 var organiserede Socialdemokrater, 74 Partiløse, 1 Syndikalist og 4 fra D. K. U. Fra Byggeindustrien deltog 32 Delegerede, deraf en keltte fra Provinsen.

Konferencen tog Stilling til de faglige Kamp og fastslog, at de Opgaver, der i Dag staar for Oppositionen, er:

1) At organisere Kampen mod de reformistiske Ledere af Fagbevægelsen, Kampen for Medlemmernes Ledtighed indenfor Organisationerne.

2) Samtidig maa Oppositionen forberede og organisere Kampen ude omkring paa Arbejdspladserne mod Arbejdsloberne, for Arbejdernes økonomiske Interesser. Disse Kamp maas føres direkte af Arbejderne selv uden om og imod det faglige Bureaukrati. Mod Statsmagten og mod hele det faglige Juristeri.

Konferencen slog fast, at dette var Oppositionens dobbelte Opgave. For at kunne løse denne maas Oppositionen være oplyst med Grundlag i Bedrifterne, efter industrielle Linier, men tilige saa hensigtsmæssigt, at det egentlige Oppositionarbejde ikke derved blev forsmået.

Konferencen fastslog endvidere, at det ikke var Oppositionens Opgave at danne nye Fagforeninger. Den revolutionære Fagopposition betyder ikke Spaltning af Arbejdernes Organisatio-

ner, men betyder tværtimod Samling af alle ærlige Arbejdere paa Klassekampens Grund.

Konferencen fastslog Nødvendigheden af at forbinde Arbejdernes økonomiske Kamp med Kampen mod den imperialistiske Krig, og der blev ogsaa med Hensyn til Krigsfaren truffet vigtige Kampbeslutninger. Konferencen besluttede i enhver Henseende et nægtigt Skridt fremad, og nu gælder det om at tage fat.

Demonstration.

Som det vel er de fleste bekendt, havde Byggefagenes Samvirke den 2. Juni foranstaltet en Demonstration; men hvad der vel næppe er almindelig bekendt er, hvorledes Ledelsen af Byggefagenes Samvirke søgte at sabotere denne, hvorfor vi finder det paa sin Plads her at beskæftige os dermed.

Demonstrationens Forhistorie er den, at Møderne paa en Generalforsamling vedtog at rette en Henvendelse til samtlige Bygningsarbejdere om at deltage i en Demonstration til Regeringen og Københavns og Frederiksbergs Kommuner.

Fra Møderne gik Henvendelsen til Byggefagenes Samvirke, hvilket naturligvis var rigtigt, naar man forudsatte, at denne Institution virkelig svarede til sit Navn; men hvorledes belændede man her Tanken om en Demonstration? Man søgte først at

ARBEJDERBLADET

25. Febr.

UDGIVET AF DANMARKS KOMMUNISTISKE PARTI — SEKTION AF KOMM. INTERNATIONALE
 Proletarer i alle Lande, foren jer

11. ARGANG NR. 42

ONSDAG DEN 15. FEBRUAR 1934

PRIS 10 ØRE

I Dag rykker vi ud til Demonstration mod Arbejdsløshed, Dyrtid, Nedskæring og Tvangslovgivning for Arbejde, Brød og Frihed

Atvis Splittelsesmændene, „Bliv hjemme-Folkene“ og Provokatorerne!

Slut Rækkerne til fælles Kamp for fælles Sag!

I Dag bliver København Gader præget af en fremtørrende Arbejdsledelse i Kampstilling — i Angerestilling. Den afvte Uge har staaet i Mobiliseringsstagnation. Hørdede Agitationer, Hørdede revolutionære Arbejdere har Nat efter Nat — stråtligt — overstøttet København Arbejdsarbejdere med Agitationer og Parader. Ue paa Gaden den 15. Februar — for Arbejde og Brød. De hørdede Fabrikarbejdere har maattet holde for. Med et Væsen, som kun revolutionære Arbejdere, med en skæbne Tysk Socialismen og Arbejderklassens Sejr kan lægges for Dagen, er Etableringsfronten gaaende Kampene har lært paa stenten utillægsfulde Fabrikarbejdere. Politet har været mobiliseret i et stykke Tid for at jage Agitationerne, for at forhindre dem i at ødere deres Klæbeplyg. — Mange leve og trøst! Revolutionær faldt i Hænderne paa „Arbejderpartiet, Socialdemokratiske Partiet. Men tænk at Forfølgelse har Etableringsfronten besejret Socialdemokratiske kapitalistiske Undertrykkelses Apparater i denne Omgang — alle Arbejdere i København er gjort bekendt med Demonstrationen og dens Formaal.

Ved 12-Tiden begynder Folk at strømme til Samlingspladsene. Socialdemokratiet har gjort sit til at løse den Opgave, som deres Politikk ikke har maaget, nemlig at kvæle Agitationen og dermed forhindre Tidsløst. „Med politisk“ har været spredt i et Masserøyle for at ødelægge sin egen Massedemonstration. Fellesorganisation havde i Gaar et rømt Angreb i „Doc-Item“ med

samme klasseforræderiske Formaal. Løgn og Uhyrligheder lyser ud af hver eneste Sætning i dette Oprør. Og i Dag, ja, da er det givet, at „Doc-Item“ indholder de sidste krassestige Splittelsesbeholdninger for at tæppe det udfordrende Borgerskab — for at blinde Følgeskikkens Virkelighedsforhold. Trods alt dette, trods Politets og Socialdemokratiets forfølgende, hysteriske, desperante Kamp mod Demonstrationen vil København blive

Tilskuer til en Demonstration af Omfang og Karakter, som kendesogter den revolutionære Etableringsfrontens. Ved 1-Tiden vil Arbejdere i Byens Yderdistrikter strømme til de faste Samlingspladser. Lidt senere vil store Demonstrationer staae ind med Byens Centrum. Under Paraden vil Tønder af de revolutionære Kampe, vil alle disse Demonstrationer fra Yderkammeret sam-

(Fortættelse paa S. 2)

25. Febr. i København:

Demonstrationerne fra de forskellige Byde udgaa efter herte Møder fra følgende Pladser:

København	Kl. 12.30	Holstenplads	Kl. 12.30
Langtjørnplads	Kl. 12.30	Christiansen Torv	Kl. 12.30
Banetved Torv	Kl. 12.30	Sct. Augustins	Kl. 12.30
Ø. Nordhavnertorv	Kl. 12.45	Sct. Pauls Kirkeplads	Kl. 12.30
Mastabaekplads	Kl. 12.45		

Fra disse Pladser marcheres i alle de Demonstrationer til

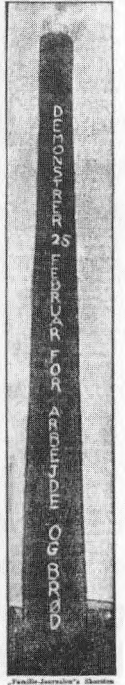
Hovedsamlingspladsen paa Østervold
 hvorfra den store Demonstration udgaa
 Kl. 14.30

Det afsluttende Kæmpemøde holdes paa
HALMTORVET

Paa Østervold og paa Etableret Scten Møde og Hørdemøder!

København Arbejdere!

Vil vi i alle Byer have den samme Demonstration af Samfundet. Med os ved de øde Paaer til Demonstration for Jern og Staal? Staal for Oude, Døgnlig og alle de Stakke, efter Demonstrationens og Oudepartens Anvisninger. Følg os for alle med Demonstrationen! Vi Brøkkere og Splittelsesmænd, at Etableringsfronten møder — trods alt!
 Fellesorganisation for de Arbejdere.
 25. Februar-Komiteen.
 i Valby.

blandt arbejdsløse blikkenslagere. I næste nummer kan man læse, at gruppen holdt månedsmøde den første onsdag i hver måned: “Den spredte Opposition maa nu være forbi”. Det var nummer 5, juli 1932.

I nr. 6 var der en længere artikel af Wiggo Hansen, der viser sig at være initiativtager til RFO-gruppens dannelse og som har været i den gamle syndikalist-gruppe omkring 1920 sammen med Alb. Andersen, som senere blev formand for fagforeningen. Artiklen handlede om, at Wiggo Hansen var blevet indkaldt til møde med formanden, hvor han fik forelagt *Bygningsarbejderen* nr. 5. Ifølge artiklen skulle han indrømme, at han stod i spidsen for en hemmelig revolutionær forening, hvis formål var at splitte fagforeningen. Samtidig fik han forelagt en skrivelse til underskrift, hvori han gav sin uforbeholdne undskyldning for at have beskyldt formanden for at lyve. Ville han ikke det, blev det ham betydet, at han kunne blive ekskluderet.

Wiggo Hansen underskrev ikke, skriver han, for han havde ret, hvilket han så argumenterer for. Han opfordrer alle til at melde sig ind i RFO-gruppen “For at værne vor Fagforening for det snart til alle Sider opvoksende socialfascistiske Splittelsesdiktatur”.

Socialfascisme var en betegnelse, som kommunisterne anvendte fra 1929-34 om Socialdemokratiet. De mente, at socialdemokraterne, især lederne, var blevet så borgerlige, at de udgjorde fascismens venstrefløj.

Nogenlunde samtidig med dannelsen af RFO-gruppen begyndte Wiggo Hansen at blive et aktivt navn i fagforeningens forhandlingsprotokol. Han stillede flere forslag på gruppens vegne, som alle affejedes eller nedstemtes. Han var også meget kritisk overfor ledelsen. På generalforsamlingen den 19. januar 1933 stillede han op til valget både som formand og til bestyrelsen. Som formand valgtes Alb. Andersen med 373 stemmer, Wiggo Hansen fik 38. Til bestyrelsen blev han fjerde-suppleant med

DKPs dagblad Arbejderbladet den 25. februar 1934 med foto af Familie-Journalens skorsten i Valby, påmalet en opfordring til at demonstrere for arbejde og brød netop denne dag.

59 stemmer. På januar-generalforsamlingen blev det også foreslået at annoncere i DKPs *Arbejderbladet*. Wiggo Hansen mente, at mange blikkenslagere ikke længere holdt *Social-Demokraten*, som han anså for at være blevet et spækhøkerorgan. Han blev imødegået af Carl P. Jensen, som mente at *Arbejderbladet* kun kunne svine de socialdemokratiske ledere til, og forslaget blev forkastet med overvældende majoritet.

RFO blev lukket af DKP i 1934 og *Bygningsarbejderen* holdt op med at melde, at Blikkenslager-gruppen holdt møde.

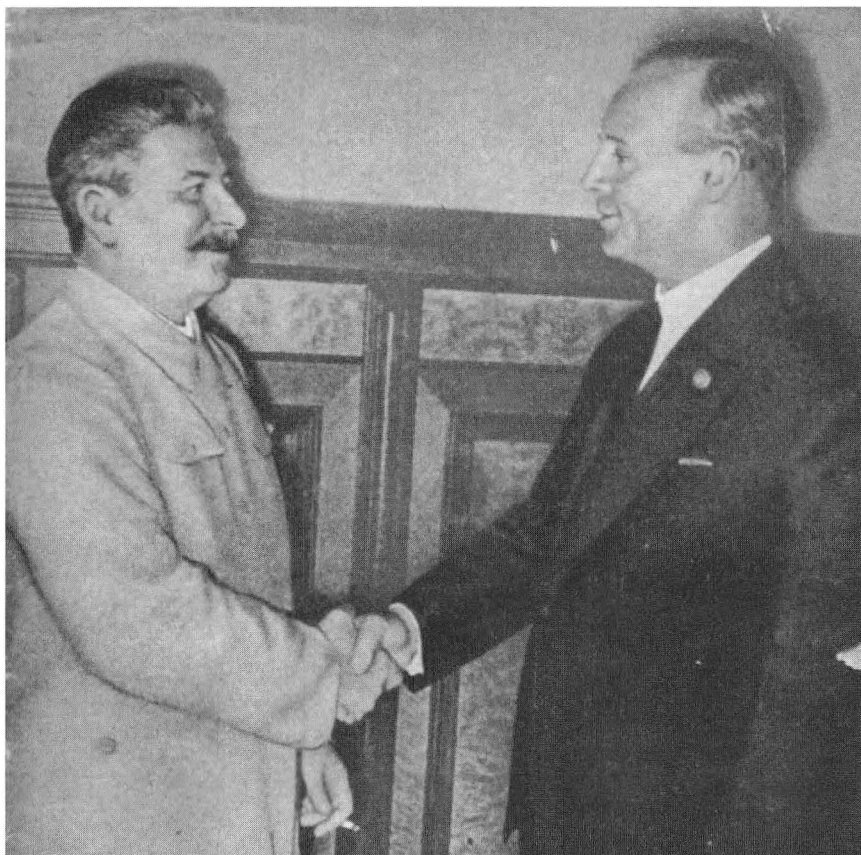
I 1934-35 ændrede kommunisterne politik. Perioden med 'social-fascisme' og de andre såkaldt ultra-venstre-tiltag forsvandt fra den ene dag til den anden. Og i 1935 lanceredes den nye folkefrontspolitik. Den åbnede for en helt ny type samarbejde med socialdemokraterne.

Nogenlunde samtidig satte en modoffensiv ind fra socialdemokraternes side. I blikkenslagernes fagblad optrykkes artikler vendt mod kommunisterne, som man måske lidt forsigtigt kan tage som et tegn på, at der stadig er en opposition i forbundet og også i København. I oktober 1935 optrykkes en opfordring fra Socialdemokratiet, DsF og Fællesorganisationen til, at "øve en Indsats mod det kommunistiske og nazistiske Splittelsesarbejde". I juli 1936 trykker fagbladet over to sider en artikel om det kommunistiske fraktionsarbejde. Og da et medlem i april 1937 drister sig til at gøre indsigelser mod én af artiklerne, imødegås han skarpt og usigneret (altså af forbundsformand og redaktør L. C. Andersen selv). Artiklerne mod kommunisterne fortsætter de følgende år.

Det er derimod sværere at følge den kommunistiske gruppes arbejde i fagforeningen. Man kan se af referaterne, at Wiggo Hansen jævnlige stillede op mod formanden uden at blive valgt. Men i 1936 lykkedes det ham faktisk at blive valgt ind i bestyrelsen. På det tidspunkt var han formentlig stadig kommunist. I diskussionerne omtaler han sig selv som formand for Bygningsklubben, den ene af fagforeningens to store branche-klubber.

Da kassereren S. Pangel døde i november 1937, kom det til et voldsomt opgør først i bestyrelsen og siden på generalforsamlingen. Det socialdemokratiske flertal ønskede at konstituere en ny kasserer, oppositionen, at der skulle vælges en ny. Her betegnes Wiggo Hansen sammen med Otto Jensen og Ejner Johansen som "den Fløj der repræsenterer

Efter ikke-angrebepagten mellem Tyskland og Sovjet i 1939 udsendte Socialdemokratiets propagandaorganisation denne pjece om DKP.

Dansk Sovjet-Nazisme

Kommunistiske Standpunkter og nogle Kommentarer hertil.

dem der vil have Dansen igang” og som “denne Klike [der] vedblivende spænder Ben for enhver ærlig Bestræbelse fra Bestyrelsens Side paa at handle i Flertallet af Medlemmers Interesser”. Formanden, der kom med disse udtalelser, krævede “Ret til at disponere”, ellers ville bestyrelsen nedlægge sine mandater. Det skulle ske gennem en tillidserklæring til bestyrelsen. Men afstemningen skete først, efter at halvdelen havde forladt mødet. Og da vandt bestyrelsen med 268 mod 136. Ikke nogen storslået sejr, men altså en sejr.

Denne tillids-resolution førte til, at Wiggo Hansen og Ejner Johansen blev smidt ud af bestyrelsen. Hermed kom Arnold Johansen ind for første gang. På en efterfølgende generalforsamling var der under megen tumult *skriftlig* afstemning om en resolution, der skulle ophæve sanktionerne mod Hansen og Johansen. Men den blev forkastet med 262 stemmer mod 114. Der synes i den følgende tid at være kraftig kritik af bestyrelsen, som kalder kritikerne kværulanter. En af dem, Otto Jensen, søgte bestyrelsen udelukket fra generalforsamlingen i to år. Men det gik ikke igennem.

I april 1939 blev Wiggo Hansen igen valgt ind i bestyrelsen. Noget tyder på, at han ikke længere var kommunist, ikke mindst hans gnidningsløse samarbejde med bestyrelsen. Til gengæld optræder nogenlunde samtidig en anden kommunist, som kom til at spille en fremtrædende rolle, nemlig Karl Sjur Nielsen. Ved udbruddet af verdenskrigen i september 1939 foreslog han samtli-

ge overenskomster opsagt og forhandlinger om forhøjelse af timeløn og akkord.

Det var ikke nogen let tid for kommunisterne. Fra 1935 havde kampen mod fascismen stået øverst på dagsordenen for enhver kommunist. Men i august 1939 fik de alle formentlig et grimme chock, da Sovjet og Hitler-Tyskland underskrev en ikke-angrebs-pagt. I perioden 1939-41 måtte kommunisterne igen lægge deres politik om og udråbe Frankrig og England som imperialistiske krigsophidsere. Det gav anledning til nye angreb i fagbladet, hvor kommunisterne nu hed "nazikommunister", og deres dagblad blev kaldt "Arbejder"bladet.

I april-nummeret af fagbladet 1940, som altså udkom samtidig med besættelsen af Danmark, kunne man læse:

"Nødvendigheden af at følge De samvirkende Fagforbunds Parole og fjerne Kommunisterne fra ethvert Tillidshverv inden for Fagbevægelsen er dokumenteret stærkere end nogen Sinde før gennem den Fællesoptræden de to utiltalende Diktaturpartier nu end ikke forsøger at lægge Skjul paa".

Det var nu nok lige at tage munden for fuld. Og i den følgende tid skulle der ske flere overraskende vendinger i de forskellige gruppers holdninger.

BESÆTTELSEN

1940-45. Arbejde, arbejdsløshed og modstand.

Krigen og besættelsen satte sig dybe spor i arbejdslivet. Det gennem aftaler regulerede arbejdsmarked blev nu i vid udstrækning overtaget af staten. Der blev indført strejke- og lockout-forbud og lønstop, mens priserne kunne stige. Mest mærkbart var imidlertid ændringerne i forsyningsituationen. Tyskerne lagde sig på en ikke ubetydelig del af levnedsmiddelproduktionen. Det, som var tilbage til danskerne, var i underkanten af det nødvendige. Herudover måtte landet klare sig med sine hjemlige resurser, da import ikke længere var mulig i nævneværdigt omfang, og slet ikke fra Tysklands modstandere.

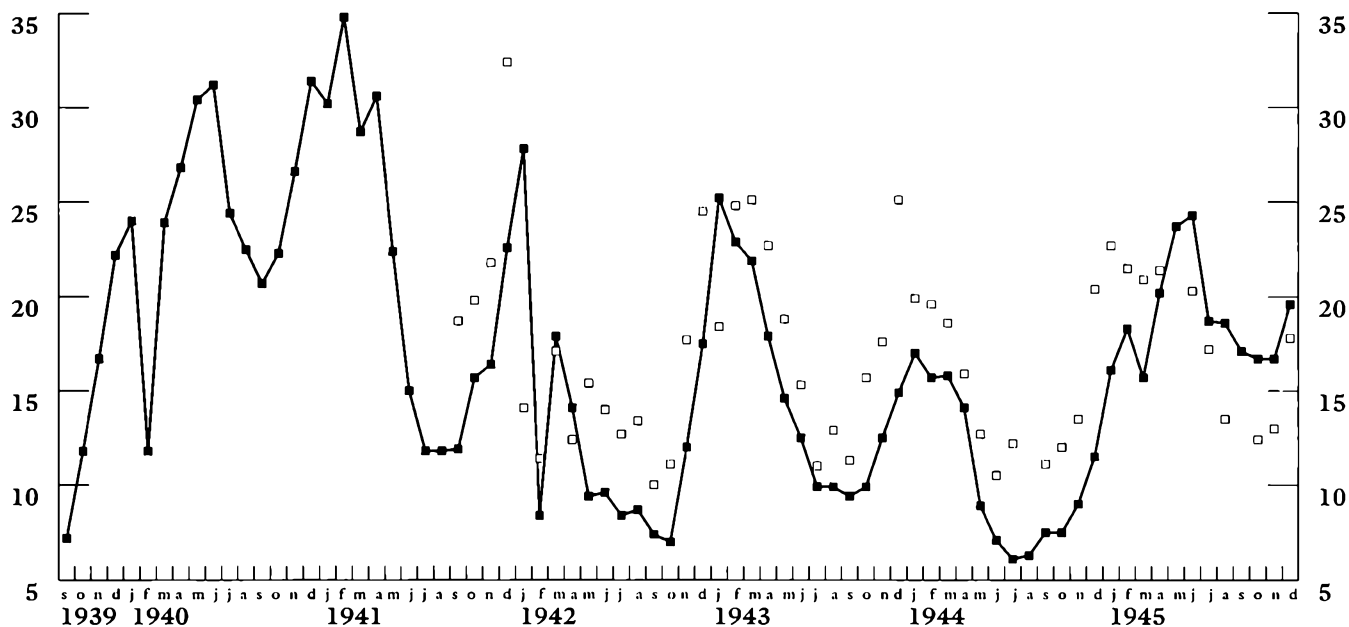
Det førte til to vigtige konsekvenser. For det første skete der en kostforringelse. Selvom arbejderne altså kunne købe fødemidler i et vægtmæssigt omfang, som svarede til prisen, så indeholdt varerne ikke den samme nærings- og brændværdi som før krigen. Arbejdernes løn svarede altså ikke længere til den 'foderstand', som eksisterede før krigen. De blev tyndere, og fejlernæring blev et almindeligt fænomen. For det andet kunne man ikke skaffe de råmaterialer, som blikkenslagerarbejdet behøvede: blik, jernrør, kobber, bly.

Byggeriet gik stort set i stå. Til gengæld kom der gang i reparationerne – ikke mindst et par hårde vintre gjorde reparationer nødvendige. Men det måtte som regel gøres med genbrugsmaterialer. Udluftningsrør blev taget ned fra WC'er med kommunens tilladelse. Disse 70 mm rør kunne bruges til afløb. Tagdækninger i pandeplade blev erstattet med cementsten, så pladen kunne genanvendes. I stedet for petroleum måtte man anvende carbid og trækul. Derudover blev arbejdsløsheden holdt nede af, at arbejdere sendtes til Tyskland og Norge for at arbejde for tyskerne. Mange undslø sig, men presset fra A-kassen var ofte så stort, at det var valget mellem ingen hjælp og arbejde uden for landets grænser.

Dertil kom også, at arbejdsløsheden var større i København. Mange rejste derfor til Jylland, hvor tyskerne jo havde sat en masse befæstningsarbejder igang.

Ændringerne i arbejdsløsheden, fremgår af denne kurve af arbejdsløsheds-procentens udvikling. Den fuldt optrukne linje tegner forbundets, den stiplede fagforeningens arbejdsløsheds-procent:

Af kurverne fremgår det, arbejdsløsheden er størst i København under hele krigen, mens den efter krigen er størst i provinsen. Den ekstraordinære situation under krigen demonstreres måske bedre ved skemaet side 90 over de forskellige grupper af fagforeningens medlemmer

Kolonne nr. 3 i dette skema viser hvor mange fra den københavnske fagforening, som rejste til Tyskland og Norge. Forholdene i Tyskland var ikke gode. Allerede i juli 1940 meddelte formanden, at "et ikke ringe Antal var rejst til Tyskland efter at være anvist Arbejde fra et af Værnemagten oprettet Kontor. En Del af dem er dog kommen tilbage igen da de ikke kunde faa deres tilgodehavende." Værre var det imidlertid, at de

De kolde vintre 1940-42 fik mange vandrer og afløb til at fryse. Det gav arbejde til blikkenslagere og blæselamper (KB).

---

måned.år	arbejdsløse	Tyskland + Norge	nødhjælp	CB + militær	ialt
7.1941	280	77	18		
9.1941	273	88	10	39	1410
10.1941	325	92	6	2	
2.1942	60	69+4	10		1449
7.1942	197	49	4	44	1401
9.1942	187	43+7	5	42	1394
10.1942	143	43+9	6	42	1400
2.1943	397	65+7	1	40	1407
3.1943	346	95	3	46	1392
11.1943	217	40		48	
1.1944	265				1376
3.1944	265	23+3	2	31	
4.1944	256	27		33	1372
7.1944	129	15+4		38	1394
10.1944	168	14+6		31	1380

---

ofte boede under kummerlige forhold i lejre, hvor de var underkastet militær kontrol. At rejse i utide blev betragtet som flugt. Forholdene i Norge var i flere tilfælde værre end i Tyskland. I alt havde Københavnsafdelingen 274 i Tyskland og 24 i Norge. Hvis tallene for Tysklandsarbejderne skulle lægges til arbejdsløshedstallet ville det stige ganske betydeligt.

Kolonne nr. 4 viser hvor mange, der var på statsligt nødhjælpsarbejde. Det var kun i 1941-42, det battede noget. Kolonne nr. 5 omfatter dem som aftjente deres værnepligt eller var CB-betjente (civilbeskyttelse).

Sidste kolonne viser medlemstallet for fagforeningen. Når tallet falder, skyldes det, at en del søger til Jylland.

Fagforeningens og forbundets kontor på Blågård's Plads indtil 1941.

Kommunisterne i fagforeningen iværksatte en offensiv de første år af krigen. Karl Sjur Nielsen fik støtte af den fra Herning indvandrede Børge Thing og af Knud Børge Jensen, Erik Wimmelmann og Henry Larsen. I juli 1940 foreslog de brændselshjælp til medlemmerne. Børge Thing blev indkaldt af bestyrelsen for at forklare forslaget, som bestyrelsen imidlertid afviste.

På generalforsamlingen i september kom det til tumultagtige optrin, hvor bestyrelsen blev tvunget til at tage forslaget om brændselshjælp på dagsordenen. Og forslaget blev faktisk vedtaget. Til generalforsamlingen i oktober udsendte bestyrelsen et brev til alle medlemmer, hvor man

Til denne pragtvilla på Alhambravej 15 flyttede fagforeningen og forbundet i 1941 (ABA).

advarede mod kommunisterne. Man udpegede skribenterne ved det oppositionelle blad *Bygnings-Blikkenslagernes Klub* som kommunister – en ikke helt ufarlig ting under tysk besættelse. Og der skulle heller ikke gå længe, inden det blev livsfarligt at være kommunist. I december forklarede L. C. Andersen, at forbundet slet ikke kunne udbetale den vedtagne brændselshjælp.

I februar 1941 foreslog kommunisterne, at der til et berammet møde også blev inviteret en taler fra et andet parti end Socialdemokratiet, så der kunne finde en meningsudveksling sted. Men Svend Pedersen “afsluttede Diskussionen med at man ikke ønskede Direktioner fra Grif-

fenfeldtsgade da Parolen derfra vekslede for ofte”. I Griffenfeldtsgade lå DKPs kontorer.

Til generalforsamlingen den 23. april 1941 udsendte Karl Sjur Nielsen, Knud Børge Jensen og Børge Thing et opråb, hvori det bl. a. hed: “Som det er Kollegerne bekendt har Bestyrelsen i det sidste halve Aar paa alle Omraader søgt at modarbejde Medlemmernes Interesser”. De opstillede også til bestyrelsesvalget, hvor Sjur Nielsen blev 2. suppleant med 79 stemmer, Børge Thing fik 38 og Knud Børge Jensen fik 20. På generalforsamlingen ankede Sjur Nielsen over, at bestyrelsen intet gjorde for at få forlænget understøttelsesperioden, “med Alsang gaar det ikke”, sagde han og hentydede hermed til de store nationale stævner, hvor folk sang nationale sange – mod tyskerne.

I denne tid blev mange slået med forbløffelse over tyskernes sejr og

Til kontrol på Alhambravej.

ledende socialdemokrater var indstillet på, at tyskerne nok vandt krigen. Carl P. Jensen, som var sekretær i blikkenslagerforbundet og medlem af Københavnerafdelingen, fulgtes engang med Knud Børge Jensen, Sjur Nielsen og Børge Thing fra kontrol på kontoret på Blågårds Plads. Ifølge beretningen sagde han til dem: "Det er sgu underligt med et par kvikke fyre som jer. Kan I ikke se, tyskerne *har* vundet den krig".

Den 22. juni overfaldt tyskerne Sovjetunionen og samtidig blev mange hundrede danske kommunister arresteret og interneret i Horsørød. Dog ingen fra blikkenslagerfraktionen, de var for ukendte. Efter vedtagelsen af en lov, der forbød DKP og andre kommunistiske organisationer i efteråret 1941, udsendte DsF et cirkulære, som henstillede, at medlemmer eller tidligere medlemmer af DKP undlod at opstille til valg i fagforeninger. Cirkulæret blev diskuteret på generalforsamlingen den 23. oktober 1941. Karl Sjur Nielsen tog ordet og konstaterede, "at hermed var Demokratiet slut i Danmark, dette var kun første Etape, men fulgtes nok af mere." Han spurgte: "Hvad har jeg da gjort at jeg maa trække mig tilbage?"

L. C. Andersen gik på talerstolen og svarede ham: "Carl Sjur Nielsen har maaske nok her indenfor denne Forsamling haandhævet Demokrati, men det var jo efter Diktaturet fra Moskva at han rettede sig. Det vi haaber paa er jo at vi kan holde vore Organisationer intakt naar dette Ragnarok er forbi". Om regeringens samarbejds politik med tyskerne sagde han: "Det vigtigste er at Ernæringsforholdene kan holdes og dette er Regeringens Maal". Bortset fra at referenten har misforstået ernæring for næring (altså erhvervslivet), så bakkede forbundsformanden helt op om samarbejds linjen.

Cirkulæret afholdt imidlertid ikke kommunisterne fra at lave fagligt arbejde. Og de var ret aktive gennem hele 1942. Til generalforsamlingen opstillede både Børge Thing og Knud Børge Jensen. De blev indkaldt til samtale med bestyrelsen, men sagde her, at de ikke betragtede sig som

Blikkenslagere!

Som det er Kollegerne bekendt, har Bestyrelsen i det sidste halve Aar paa alle Omraader søgt at modarbejde Medlemmernes Interesser.

Den har saboteret Medlemmernes Krav om Brændselshjælp.

Den har afvist Forslag om retfærdig Arbejdsanvisning.

Den har nægtet Støtte til Forslag om højere Understøttelser.

Den har gjort sig til Talsmand for Parolen:

„Hvad kan det nytte“.

Men det har jo netop vist sig Gang paa Gang, at berettigede Krav kan gennemføres, naar Fagforeningerne sættes ind derpaa.

Nedenstaaende Kolleger er gaaet ind for den Opfattelse at

„Det kan nytte“.

De har krævet:

Fuld Dækning for Prisstigningerne, Bort med Lønskatten, Højere Understøttelser, Større Statstilskud til Arbejdsløsheds-kassen, og gaar imod Kontingentforhøjelser.

Vil du tilkendegive, at du er utilfreds med den Maade, Bestyrelsen har ledet Fagforeningen paa, saa stem paa

**Karl Sjur Nielsen Knud Jensen
Børge Thing.**

Pedersen.

Til generalforsamlingen i april 1941 udsendte den kommunistiske fraktion denne løbeseddel.

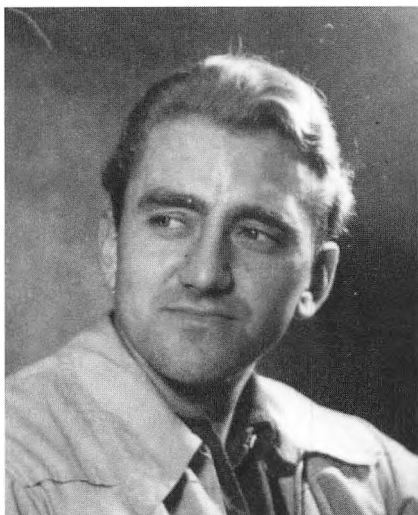

kommunister, de havde fulgt lovens påbud om forbud mod kommunistisk virksomhed. Men de blev ikke valgt. I oktober 1942 arbejdede de intenst for, at fagforeningen skulle sende repræsentanter til en faglig konference, som det nu illegale DKP stod bag. På en ikke særlig velbesøgt generalforsamling i februar 1943 forkastedes det med 52 imod 46.

I maj måned 1943 aflagde politiet besøg i fagforeningen for at indhente oplysninger og efterse materiale, men det afvistes af formanden, da der ikke forelå nogen retskendelse. På det tidspunkt, var flere af kommunisterne holdt op med at sætte deres ben i fagforeningen.

Knud Børge Jensen.

Børge Thing.

MODSTANDSBEVÆGELSEN

Som det fremgår af afsnittet om arbejdsløsheden, arbejdede mange af blikkenslagerforbundets medlemmer for værnemagten. Og selvom tallene tyder på en overvægt i provinsen, var der mange metalfabrikker i Københavnsområdet, der arbejdede for tyskerne. Og her arbejdede mange af fagforeningens medlemmer.

Tidligt blev flere af fagforeningens medlemmer aktive i modstandsbevægelsen. Faktisk var de tre kommunister Knud Børge Jensen, Karl Sjur Nielsen og Børge Thing allerede dybt involveret i sabotagen, da de sidste gang optrådte på en generalforsamling under krigen, den 4. februar 1943.

Den kommunistiske sabotage startede i sommeren 1942 med hjemmelavede brandbomber. Det var især spaniensfrivillige, som udgjorde den første gruppe af kommunistiske partisaner, den gruppe som siden blev kendt som BOPA. De tre blikkenslagere havde været med i forskelligt illegalt arbejde i løbet af 1942, såsom at smadre vinduer hos værnemagerhandlende, male slagord og uddele illegale tryksager. Men fra omkring nytår 1942 dannede de en 3-mandsgruppe med Knud Børge Jensen (senere kendt som Sprængschmidt) som gruppeleder.

I nogle dagbogsnotater – som dog er skrevet efter krigen – har Børge Thing beskrevet den første tid i efteråret 1942:

“I går blev jeg optaget i en sabotagegruppe. Nu skal vi altså til at kæmpe direkte mod tyskerne. På en måde virker det som en befrielse, fordi

alting nu bliver mere enkelt og ligetil. Men jeg må indrømme, at jeg også er bange – frygtelig bange.

Vi vil blive sat udenfor samfundet og jaget som forbrydere, og de fleste mennesker vil betragte os som forbrydere. Det er den ene ting, jeg er bange for. Den anden er, at jeg er bange for at dø.”

“I går nat forsøgte vi at brænde nogle kreaturvogne med foder og halm af på baneterrænet ude ved Dybbølsbro, men det mislykkedes. Vi havde to liter petroleum og kunne jo nok have fået noget af det til at futte, men inden vi fik tændt, kom der en banemand, så vi var nødt til at stikke af.”

“Idag fik vi fat i en gummiknippel. Knud havde desuden skaffet et par kilo duralluminium fra værkstederne i Kastrup lufthavn, det indeholder magnium og kan godt anvendes til brandbomber, når det skæres i småstykker.

Vi havde gruppemøde i Fælledparken. Det holder vi fast én gang om ugen, selv om vi på anden måde mødes de andre dage. Men her diskuterer vi udelukkende problemer, der angår vor del af kampen. I dag snakkede vi om organisationen. Den er bygget op af tre-, fire- eller femmandsgrupper og kun gruppeføreren har forbindelse opad. I vor gruppe er der kun tre: Karl, Knud og jeg selv. Knud er gruppefører, det er ham, der har startet gruppen, og han er iøvrigt også den, der bedst kan klare det. Både Karl og jeg har arbejde for tiden, og desuden er vi også begge to gifte, så vi har kun aftnerne og søndagene til vor rådighed”.

BOPAs første rigtige sprængstof var 25 kg aerolit, som i december 1942 blev stjålet i Faxe Kalkbrud. Ellers foregik sabotagerne med hjemmelavede brandbomber, som ikke altid ville som sabotørerne. Netop omkring nytårstid 1942-43 kom de første sprængstof-aktioner igang. De blev rettet mod metalvarefabrikker som Dansk Aluminiumsindustri, Frederiksberg Metalvarefabrik, F. L. Smidth og Glud & Marstrand. Netop steder, hvor der arbejdede mange metalarbejdere, bl. a. også blikkenslagere.

I løbet af 1943 kom der engelsk sprængstof til gruppen. Det havde

været svært i begyndelsen at få de 'engelsk-orienterede' til at give sprængstof til kommunisterne. Men samarbejdet blev bedre, bl.a. fordi BOPA-folkene havde meget større erfaring. Og fra januar 1943 blev gruppen i øvrigt åbnet for ikke-kommunister. BOPA blev den mest slagkraftige af alle sabotagegrupperne. Af al den skade, fabrikk sabotagen forvoldte, tegnede BOPA sig for en tredjedel målt i erstatningskroner.

Det var lidt skralt med våben. Knud Børge Jensen fortæller:

“Jeg vil fortælle den lille pudsige ting netop om den første blikkenslagergruppe, skal vi sige BOPA, altså Børge Thing, Karl Sjur Nielsen og jeg. Det var i starten af sabotagevæsnets tid, da vi havde skralt med våben. Til denne aktion havde vi kun én pistol, og det var en meget lille pistol. Efter at vi havde klippet et hegn over og var kommet ind på fabrikken, fik vi holdt vagterne op. Der var en vagt, der var bevæbnet med en af de store danske militærpistoler. Han så drabelig ud, men vi fik alligevel med vores ene pistol holdt ham op og afvæbnet. Så skulle arbejdet gøres med at lægge bomberne de steder, hvor de kunne gøre bedst virkning, og vi skulle samtidig stadig holde vagterne. Samtidig kunne vi risikere, at der kom folk udefra, og vi vidste ikke, hvordan signalsystemet var. Så husker jeg, at jeg tog ned i lommen og gav Børge Thing en Nefa-lygte og sagde “hold vagten op”. Børge stak Nefa-lygten ind i ryggen på ham, og vagten stod stiv som et lys, mens vi lagde bomberne.”

Én af de meget tidlige sabotager var rettet mod blikvarefabrikken Glud & Marstrand på Rentemestervej. Det var samme dag, generalforsamlingen den 4. februar 1943 fandt sted, at fabrikken røg i luften. Herom fortæller Kund Børge Jensen:

“Det må have været i begyndelsen af 1943, i februar, at vi sprængte Glud & Marstrand på Rentemestervej. Det var første gang, vi havde fået engelsk sprængstof, og det skulle vi prøve i maskinhallen og lamme denne virksomhed. Det gik også godt med at få overrumplet vagterne og kaldt dem til gitterporten og holdt dem op, så vi kom ind. I vagtlokalet fik vi afvæbnet resten af vagterne. Det gik meget let, for de havde

lagt våbnene fra sig og sad og studerede ivrigt de illegale blade. Vi fik dem ned i et beskyttelsesrum, og jeg husker tydeligt, at de var mest optaget af, om vi nu huskede at tage de illegale blade med, så det ikke blev afsløret, at de havde været i besiddelse af sådanne.”

I april 1943 blev Børge Thing arresteret og senere dømt for kommunistisk virksomhed. Knud Børge Jensen og Karl Sjur Nielsen fortsatte arbejdet andetsteds i organisationen. Den 29. august stak Thing af fra fængslets sygeafdeling, hjulpet af sin kone, og gik igen ind i arbejdet. Det var i perioden efter den 29. august 1943, at BOPA udførte de store sabotager, organisationen siden blev kendt for. Men på det tidspunkt var blikkenslagergruppen ophørt med at være en gruppe. Knud Børge Jensen blev arresteret og sendt til KZ-lejren Sachsenhausen og Børge Thing blev fra januar 1944 leder af hele organisationen.

Der var andre blikkenslagere, som var aktive i modstandsarbejdet, både i BOPA og andre steder. Arne Kragh kan f.eks. huske:

“Vi havde en generalforsamling, en søndag må det have været, i Markmannsgade, og det må have være i 1942 eller 1943, hvor de var på talerstolen, jeg kan ikke huske, hvem det var, de havde maskinpistol med og lagde den på talerstolen...”

Også i den anden store københavnske sabotageorganisation, Holger Danske, var der fra starten en blikkenslager med. Det var Poul Neubert. Han kom i kontakt med Holger Danske i begyndelsen af 1943 og deltog i sabotage, våbentyveri, stikkerlikvideringer og efterretningsarbejde. På et tidspunkt måtte han tage til Sverige, men kom tilbage i januar 1944. Han blev imidlertid stukket, da han kom i land og blev hentet af Gestapo. Hos dem fik han en masse tæsk, som det hørte sig til.

Det lykkedes ham at stikke af, da han skulle indlægges til behandling for et mavesår på Frederiksberg Hospital. Herefter tog han tilbage til arbejdet i Holger Danske.

Poul Neubert var skolekammerat med Knud Børge Jensen. En dag mødte han ham sammen med Børge Thing på Gl. Kongevej. Knud havde

Poul Neubert.

Sabotage mod Dansk Alluminiumsindustri.

“lige været forbi en viktualieforretning, hvor der lugtede af frikadeller. Jeg kan huske, han sagde: For fanden Poul. Jeg har lige gået forbi. Der lugtede sådan af frikadeller. Min mave den vred sig. Sempelthen af sult, fordi de fik ikke ret meget. Det var sgu onde tider.”

Videre fortæller han:

“For der var ingen af dem, der havde fortjenstmuligheder og f.eks. Børge Thing og i særdeleshed Knud var i lang tid fuldstændig uden penge og gik faktisk for lud og koldt vand”.

Fagforeningen støttede ikke de illegale med penge. Det var ikke for godt med den, fortæller Poul Neubert, “Vi fik faktisk ikke noget”.

København, den 7de Juni 1945.

Hermed tillader jeg mig paa Kammeraters og egne Vegne at takke for den Solidaritet og økonomisk Hjælp vi har modtaget i den illegale Periode, og samtidig sender jeg hermed et Regnskab over de Penge, der er blevet mig betroet.

Paa Kammeraters og egne Vegne

Karl Sjur Nielsen

Medlem Nr. 507. Karl Sjur Nielsen.

R E G N S K A B.

INDTÆGTER:

Alhambravej 1943	2.152,78	
" 1944	2.776,96	
" 1945	1.211,49	6.141,23
Kontoret 1943	386,98	
" 1944	114,35	501,33
Værkstederne 1943	738,72	
" 1944	876,83	
" 1945	111,00	1.726,55
Generalforsamling 1943	54,00	
" 1944	76,00	130,00
Personlige Bidrag 1943	75,00	
" 1944	734,45	
" 1945	14,81	824,26
Andre Bidrag 1943	280,31	
" 1944	283,27	
" 1945	190,97	754,51
Ialt Indtægter		10.077,88

UDGIFTER:

Personlig Hjælp til illegale Kollegaer og arresterede Kollegaers Familier 1943	2.497,87	
1944	3.750,00	
1945	1.373,00	7.620,87
Købt Materialer saason: Duplikatorpapir, Farve, Stencils, illegal Litteratur etc. 1943	590,42	
1944	1.405,19	
1945	433,61	2.429,22
Ialt Udgifter		10.050,09

Indtægter	10.077,88
Udgifter	10.050,09
Kassebehold. 7/6-45	27,79

Ovenstaaende Oversigt over Indtægter og Udgifter er opstillet paa Grundlag af de af Hr. Karl Sjur Nielsen førte Bøger og er i Overensstemmelse med disse.

København, den 7de Juni 1945.

Karl Sjur Nielsen
Bogholder.

Den senere forbundsformand Arnold Johansen fortalte i 1965:

“På alle områder, hvor det var muligt, støttede vi modstandsbevægelsen og saboterede anvisningen af arbejdskraft til de virksomheder, som direkte arbejdede for Værnemagten”.

Det er nok en erindringsforskydning hos Arnold Johansen. For faktisk er det ret sent i krigens forløb, at socialdemokraterne aktivt støttede modstandsbevægelsen. På den anden side er der intet der tyder på, at fagforeningen hjalp politiet. Tværtimod ser det ud til, at den modarbejdede politiets arbejde. Arnold Johansen fremhæver her, at man hjalp folk til falske identifikationspapirer. Og af Børge Things medlemsbog fremgår det, at han faktisk fik understøttelse udbetalt, selv om han var illegal. Hvordan det så ellers har kunnet lade sig gøre.

Den største hjælp kom fra medlemmerne gennem indsamlinger i fagforeningen og på arbejdspladserne. Arne Kragh fortæller:

“Vi havde jo vores faste indsamler Johannes Schødt. ...Johannes stod på Alhambravej og var fast indsamler. Til kontrol og når man indbetalte kontingent, så var han der. Der var mange der betalte. Og vi vidste godt, hvad det gik til. Det var klart. Og der var ingen fra ledelsen, der blandede sig. Til gengæld tror jeg heller ikke, de gjorde noget.”

Henry Larsen, der ligesom Johs. Schødt var medlem af den kommunistiske fraktion, fortæller:

“Dem der var illegale, var nødt til at have noget samarbejde med gode kammerater, de kendte, og høre lidt nyheder og hvordan med generalforsamlingerne og sådan noget. Så derfor kontaktede de mig, når der var noget. Engang blev jeg tilsagt til et møde i Brorsonsgade. Nede i enden af gaden oppe på anden sal, der var en lejlighed og der sad Børge Thing og Karl Sjur. Og jeg kan huske vi sad der og så sagde Sjur: Det sgu modbydeligt at sidde med det skidt og så trak de et par ordentlige pistoler op. ... De ville have kontakt til, hvad der skete og hjælp til indsamlinger og sådan noget.”

Karl Sjur Nielsens duplikerede regnskab over indsamlingen til de illegale i fagforeningen (ABA).

Der eksisterer faktisk en opgørelse fra juni 1945 over de beløb, der blev indsamlet. Heraf fremgår det, at der på Alhambravej blev indsamlet over 6.000 kr. fra 1943 til 1945, mens der blev indsamlet 1.700 kr. på værkstederne. Hertil kommer indsamlinger på generalforsamlinger (130 kr.), på kontoret (500 kr.), personlige bidrag (800 kr.) og andre bidrag (700 kr.), i alt lidt over 10.000 kr. Det var Karl Sjur Nielsen, der aflagde beretning for brugen af pengene. Han skriver, at de 7.600 blev brugt til "Personlig hjælp til illegale kollegaer og arresterede kollegaers familjer", resten til indkøb af duplikatorpapir, farve, stencils og illegal litteratur. Indsamlingen gik altså specielt til illegale blikkenslagere og deres familjer.

Fra fag-officiel side lagde man kraftig afstand til modstandsbevægelsen og kommunisterne. Den socialdemokratiske statsminister Vilh. Buhl, der havde efterfulgt Stauning efter dennes død, holdt en tale i radioen, hvor han opfordrede til at melde modstandsfolk til politiet. Det var i 1942. Socialdemokratiets sekretær Alsing Andersen udsendte et cirkulære i 1943, hvor han tog kraftigt afstand fra modstandsbevægelsen, som han kaldte en alliance mellem "chauvinister og kommunister". Og på blikkenslagerforbundets kongres i juli 1943 var DsFs formand Ejler Jensen på talerstolen mange gange og advare mod kommunisterne.

Også i fagbladet var linjen klar. Indlæg fra kommunister blev latterliggjort af redaktøren, forbundsformanden L. C. Andersen. I september 1943 skrev en anonym, dvs. formentlig igen redaktøren, om det ansvarsløse borgerskab og de personer, som misbrugte situationen:

"Ikke desto mindre er det netop det, man har gjort. *Man* er i denne Forbindelse de Provokatører, der gejlles op af uansvarlige Elementer med Christmas Møller i Spidsen. Kommunisterne har blandet sig med de nationale Røster, der taler om Demokrati og Frihed og trækker paa Hammel med det Borgerskab, der aldrig har interesseret sig et Klap for Arbejderne i vort Land."

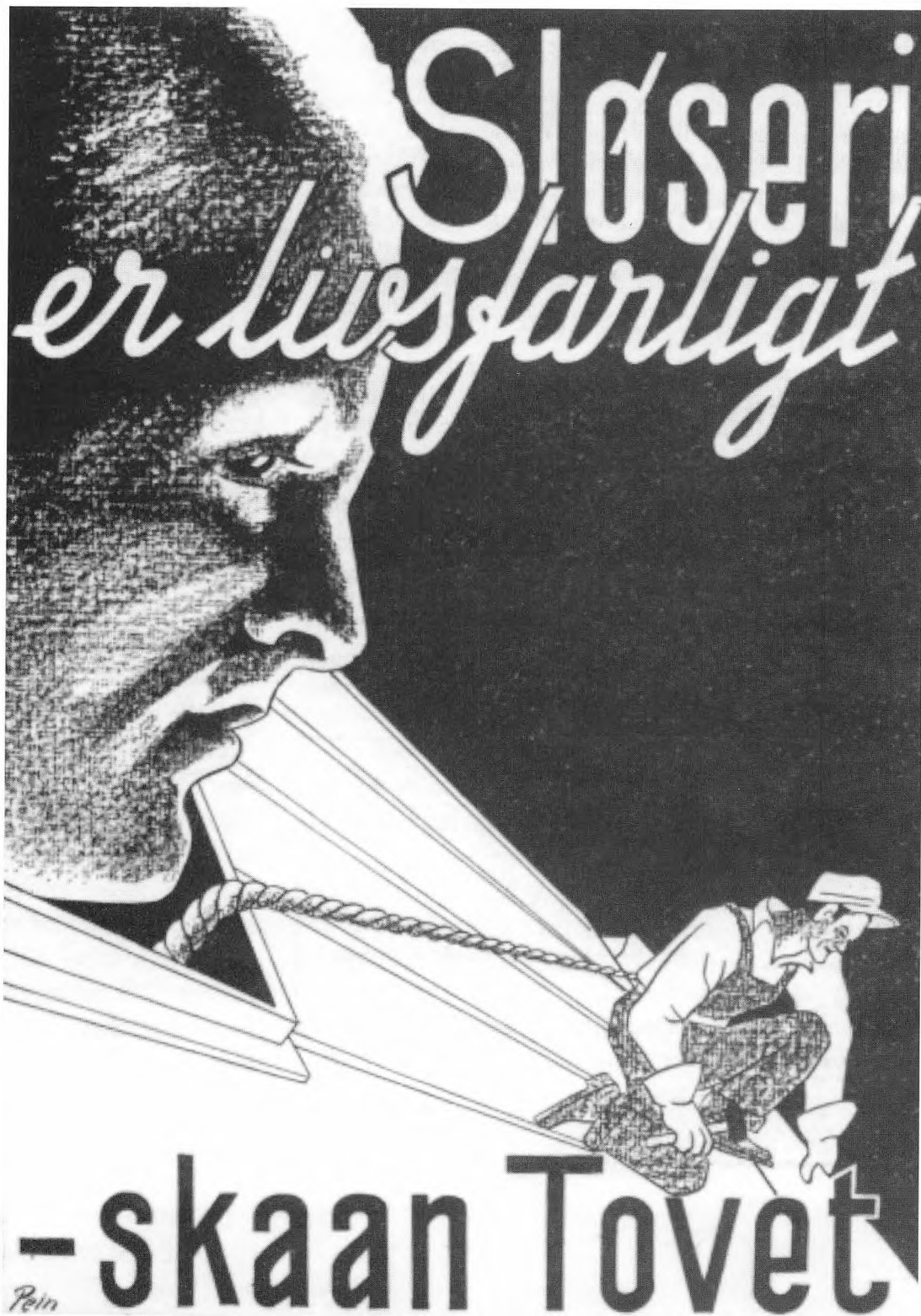
Samtidig blev der taget utvetydigt afstand fra sabotage.

*Lythjohans gravsted blev et sted,
hvor fagforeningen mødtes ved
højtidelige lejligheder (Med-
lemsbladet juli 1930) .*

BESÆTTELSESTIDEN I ØVRIGT

I august 1943 havde fagforeningen 70 års fødselsdag. Den blev fejret på behørig vis. Svend Pedersen skrev fagforeningens historie i fagbladet. Og den 14. august nedlagde bestyrelsen en krans på Lythjohans grav kl. 8 om morgenen. Om formiddagen modtog man gæster og gratulanter på

Sløseri

er livsfarligt

-skaan Tovet

Pein

Denne illustration findes på forsiden af Medlemsbladet for februar 1942 og ligner en plakat, som ikke har overlevet. Begyndelsen til en langvarig kamp for bedre sikkerhed.

Wiggo Hansen, formand 1944-51.

Alhambrevej, hvortil afdeling og forbund var flyttet fra Blågårds Plads i oktober 1941. Om aftenen var der så fest i Folkets Hus.

Men den slags sammen-stimlen fik en brat ende med den undtagelsestilstand, som blev indført efter den 29. august. I september 1943 fik man tilladelse af politiet til at holde generalforsamling den 16., hvis der ikke kom mere end 200, og hvis de gik hjem før kl. 21. Men kort tid efter tilbagekaldte politiet tilladelsen og bestyrelsen måtte så tvunget af omstændighederne forlænge alle valg.

Da jødeforfølgelserne fandt sted 2.-3. oktober 1943, kom der en opfordring fra elektrikerne om at tilslutte sig en protest, som de havde udformet. Men formanden meddelte, at DsF havde protesteret, og at Fællesorganisationen ville indgive en protest. Bestyrelsen besluttede at tilslutte sig FO-protesten. Bortset fra Wiggo Hansen, der mente, at man skulle have givet udtryk for sin egen protest i lighed med elektrikerne.

I november 1943 lempede politiet undtagelsestilstanden og FO udsendte et cirkulære om møder. Det ville blive tilladt at holde *faglige* møder med op til 500 deltagere. Men der måtte ikke foregå noget *politisk*. Fagforeningen kunne derfor igen holde generalforsamlinger og vælge tillidsfolk.

I april 1944 blev Svend Pedersen genvalgt på en generalforsamling med 207 stemmer mod Wiggo Hansens 146. Tallene tyder på en vis opposition. Men de afspejler måske snarere den svigtende opbakning bag Socialdemokratiet i arbejderklassen i krigens sidste fase, for Svend Pedersen var, så vidt man kan forstå af interviews, en populær skikkelse i fagforeningen. Han var en yndet og flittig lejlighedsdigter.

Men på en ekstraordinær generalforsamling den 14. november 1944 var der mange, der fik sig et chock. Svend Pedersen var blevet afsat, og Michael Bruhn var konstitueret som formand. L. C. Andersen fortalte de fremmødte, at Svend Pedersen havde bedraget afdelingen. Han havde lavet falske kvitteringer for arbejdsfordeling, efterlavet underskrifter, forfalsket firmastempler og indført udbetalinger fra arbejdsfordelingskassen i medlemmernes bøger uden baggrund i virkeligheden. Og dette sidste havde ført til afsløringen. Den 23. oktober var svindlen blevet opdaget. Svend Pedersen havde straks indrømmet, da de falske stempler var fundet, og han var blevet meldt til statsadvokaten.

Svend Pedersen mente, da han blev afsløret, at han havde bedraget for 9.000 kr., men kort tid efter kunne det opgøres til 24.154,95 kr. Et astronomisk beløb dengang.

Politiet var jo blevet taget af tyskerne i september 1944, så statsadvokaten kunne kun skrive til Svend Pedersen, at han skulle møde op til forhør. Da han ikke gjorde det, blev han eftersøgt af Vagtværnet og Falcks Redningskorps. Han blev fundet og i marts 1943 idømt tre års fængsel samt til at tilbagebetale de 24.000 kr.

På generalforsamlingen den 14. november 1944 skulle der vælges ny formand. Der opstillede fire kandidater, nemlig Wiggo Hansen, Michael Bruhn, Jens Vosborg og Einar Johansen. Men Wiggo Hansen blev en klar vinder med 274 stemmer mod Bruhns 138.

KRIGSAFSLUTNING OG BEFRIELSE

I januar 1945 kom det op på et bestyrelsesmøde, at Erik Wimmelmann, som var medlem af bestyrelsen, var arresteret og sandsynligvis i Tyskland. Udenrigsministeriet og de tyske myndigheder undersøgte sagen. Det viste sig senere, at han var interneret i Frøslev-lejren sandsynligvis efter et ophold i Tyskland. Og på en generalforsamling i marts 1945 indledte formanden med

“at sende en Hilsen i Tanken til Wimmelmann og de øvrige Kammerater der befandt sig i lign. Forhold og udtalte Haabet om at deres Stilling snart maatte ændres til det bedre”.

Så tæt på befrielsen som den 29. april 1945 kunne Gunnar Nielsen bringe “en Hilsen fra Kn. B. Jensen der er i Frøslev og bad om Bidrag til at hjælpe de derværende Kolleger med Beklædning”. Knud Børge Jensen var også blevet ført til Frøslev på vej hjem fra KZ-lejr i Tyskland. Og man må vel forstå hans bøn derhen, at der var flere andre blikkenslagere i lejren, som ligesom han manglende ordentligt tøj.

Da bestyrelsen mødtes den 4. juni 1945 efter befrielsen, var Erik Wimmelmann løsladt og havde indtaget sin plads i bestyrelsen. Der lå på bestyrelsens bord et forslag fra 234 medlemmer med krav om: 1. for-

højelse af timelønnen, 2. udrensning af alle nazistiske elementer i organisationen og 3. omvalg af tillidsfolk. Hertil sagde formanden, at man bare kunne give ham navnene på nazisterne, så skulle han anmelde dem. Erik Wimmelmann kom med kraftige angreb på DsF, der bare havde fyldt arbejderne med fraser i stedet for at få arbejderne krav virkeliggjort. Befrielsen havde virkelig sat nogle helt nye temaer på dagsordenen.

Fagforeningens første frie generalforsamling fandt sted den 1. juli. Her fik Karl Sjur Nielsen ordet uden for dagsordenen og takkede alle, der havde støttet indsamlingen "til de Kammerater der var blevet ramt for Deltagelse i Arbejdet for Modstandsbevægelsen".

Kommunisten Erik Lorentzen foreslog en resolution, som i seks punkter krævede reallønnen op på 1939-niveau, retfærdig rationering, 40 timers arbejdsuge, tre ugers ferie, demokratisering af samfundet samt udrensning "i alle samfundets grene af alle nazistiske og folkefjendtlige elementer". Karl Sjur mente hertil, at bestyrelsen burde henvende sig til laugene og kræve timelønnen op.

Det var en helt ny situation: Hvor Socialdemokraterne før krigen havde oprettet en organisation til kamp mod nazister og kommunister, stod kommunisterne nu med en enorm goodwill for deres kamp mod nazisterne. Og socialdemokraterne måtte følge med så godt, de kunne. Lorentzens resolution, som indeholdt Frihedsrådets krav suppleret med DKPs faglige krav, blev vedtaget med kæmpeflertal (705 mod 1). Arnold Johansen gik på talerstolen og støttede Karl Sjur Nielsen. Kun Carl P. Jensen, som under krigen var blevet forfremmet fra forbundssekretær til sekretær i DsF, manede til besindighed.

På generalforsamlingen foreslog Karl Sjur også, at fagforeningen nedsatte en *æresret*, som skulle forestå afnazificeringen af fagforeningen. Den skulle bestå af fire kolleger og en jurist. Det blev vedtaget og Karl Sjur og Knud Børge Jensen blev foreslået sammen med to fra bestyrelsen og en jurist. Bestyrelsen udpegede to medlemmer, og byretsdommer Lund Hansen blev formand.

Æresretten udarbejdede selv sit grundlag. Der var tre grupper af blikkenslagere, der skulle udrenses: 1. Medlemmer, der havde forladt dansk arbejde for at rejse til Tyskland for at arbejde (men ikke Tysklandsarbej-

dere i al almindelighed). 2. Alle medlemmer af de nazistiske partier og tyske organisationer. 3. Alle som ved arbejde for tyskerne havde haft berigelse som hensigt og derved udvist udansk og ukollegial optræden (men ikke folk, som af andre grunde havde arbejdet for tyskerne).

Æresretten fældede dom i tre tilfælde, som alle lød på udelukkelse af foreningen i to år.

Ellers var det kravene fra Lorentzens og kommunisternes resolution, som stillede dagsordenen. Lønmæssigt var det et reallønsfald i forhold til 1939, men især arbejdsløsheden, der plagede byggefagene. For de københavnske blikkenslagere var arbejdsløsheden i juni 1945 på 20,3%. Den faldt godt nok henover efteråret, til 12,4% i oktober for så at stige til 18,2% i januar 1946.

Et historisk billede: antal ledige 4.7.1946 er 0. Efter krigen kom et kraftigt byggeboom.

Den 7. juli 1945 kom det til én af efterkrigstidens rigtig store demonstrationer foran Christiansborg. I hvert fald 100.000 arbejdere demonstrerede for 40 timers arbejdsuge, tre ugers ferie, ophævelse af besættelsestidens lov om arbejdsforhold, som forbød strejker. Videre demonstrerede man for bedriftsråd, ophævelse af Landstinget, opgør med landsforrædere m.m. Fra blikkenslagernes side forsøgte man i begyndelsen af august at få Byggefagenes Samvirke med på endnu en demonstration, men det lykkedes ikke, så bestyrelsen besluttede at indkalde til en blikkenslagerdemonstration. Den fandt sted den 9. august 1945. Ifølge *Social-Demokraten* var der 12-1400 deltagere, der gik fra Dantes Plads til Christiansborg med plakater og transparenter med kravene fra Lorentzens resolution, som i øvrigt svarede meget til kravene i den store demonstration den 7. juli.

Efterhånden skulle kravene blive opfyldt, men ikke i 1945. Derimod kom der hjælp fra en helt anden kant, hvad angår arbejdsløsheden. Konjunkturerne ændrede sig. Der var brug for en masse nyt byggeri og en hel del genopbygning efter krigen. Det satte sig nogle meget kraftige spor i arbejdsløshedsstatistikken, som i 1946 bevægede sig fra 18,2% i København i januar til under 1% fra juli til december 1946. Den 4. juli 1946 måtte arbejdsanvisningen i København for første gang melde: alle i arbejde. Det var *historisk*.

Og godt nok måtte man gennem nye dyk i 50erne, især i begyndelsen, men efterkrigskonjunkturerne var groft sagt én lang opadgående bølge, hvor arbejdsløsheden fra slutningen af 50erne stort set forsvandt som problem. Fuld beskæftigelse kaldte man det, og flere gange måtte blikkenslagerne opleve, det som skete den 4. juli 1946: 0 arbejdsløse.

SOCIALDEMOKRATER OG KOMMUNISTER

1945-50. Politisk kamp i fagforeningen

Selvom fagforeningen af 1873 i Wiggo Hansen havde fået en forhenværende kommunist til formand, var det stadig en socialdemokratisk fagforening, og den position kommunisterne havde fået i arbejderbevægelsen og også hos blikkenslagerne oven på modstandskampen, blev hurtigt udfordret.

Wiggo Hansens bror, Martin Hansen, som var kommunist, foreslog i september 1945 en resolution om at lægge Socialdemokratiet og DKP sammen til ét parti. Den blev vedtaget énstemmigt. Faktisk indledtes der enhedsforhandlinger mellem de to partier. Men Socialdemokratiet undervurderede kommunisternes styrke og tilbød ikke noget tillokkende alternativ til eksistensen af to partier. Og ved valget i oktober 1945 fik DKP en kanonfremgang, som rystede Socialdemokratiet: fra tre til 18 mandater. Socialdemokratiet gik tilsvarende tilbage og lod Knud Kristensen og Venstre danne regering.

I fagforeningen var der nyvalg til bestyrelsen den 18. oktober 1945. Her fik kommunisterne valgt Erik Wimmelmann og Karl Sjur Nielsen ind med højeste og næsthøjeste stemmetal. På samme generalforsamling foreslog Martin Hansen, at det af bestyrelsens protokol skulle fremgå, hvem der stemte for og hvem imod, ligesom bestyrelsesmøderne skulle være åbne. Karl Sjur støttede forslaget og fremhævede, at det var demokratisk.

Under krigen skiftede DKPs blad navn til Land og Folk.

LAND OG FOLK
 Tidning for 1945 • Folkets vilje • Landets lov • Nr. 10 • 1. oktober 1945

Skorpt opgør i folketinget med besættelsestidens politikere
 I går kl. 10 påbegyndte folketinget debatten om Atlantpagten, der varede til hen på natten. Om formiddagen havde den kommunistiske ordfører Aksel Larsen ordet. Han pålode udenrigsministerens og regeringens argumenter for blokpolitikken i stumper og stykker og lovede, at kampen mod blokpolitikken vil blive forter, så snart hvad rigsdagen beslutter i sa side 71. Om aftenen kom det til flere skarp sammestød mellem kommunisterne og besættelsestidens politikere i sa side 51.

75.000 mødte op for at sige NEJ til Atlantpagten
Demonstrationen et enestående vidnesbyrd om folkets vilje til fred

Den demonstration, der i går på initiativ af Dansk Fredsråd og med tilslutning af Danmarks Kommunistiske Parti og flere andre organisationer arrangeredes på pladsen foran Christiansborg, blev et ubalanceret moment til regeringen og samarbejdsparterne om at holde Danmark uden for A-pagten. Mens politikerne forhandlede inden døren om salget af landet, samlede udenfor ikke mindre end 75.000 mennesker. Stemmningen på det store folkemøde var ikke til at tage fejl af - skønt statsministeren gentagne gange blev opfordret til at vise sig, holdt han sig klogeligt borte. Atmosfæren udenfor og i hele befolkningen havde i et nu forplantet sig til rigsdagen.

De krav af højtlydende blev med vilje, og det var det første gang, at den store masse af danskere havde mødt sig for at sige NEJ til A-pagten. Mange var kommet af og til, og mange havde været med i demonstrationen, der varede i mere end tre timer. De fleste af dem var kvinder, og mange af dem havde børn med sig. De fleste af dem var arbejdere, og mange af dem var fra de små byer og landsbyer.

Pladsen et menneskehav
 Alle tog sig ud på pladsen foran Christiansborg, og der var ingen plads til at stå. Mange havde taget med sig deres egne stole, og mange havde taget med sig deres egne madvarer. Mange havde taget med sig deres egne børn, og mange havde taget med sig deres egne hunde. Mange havde taget med sig deres egne katte, og mange havde taget med sig deres egne fisk. Mange havde taget med sig deres egne blomster, og mange havde taget med sig deres egne bøger. Mange havde taget med sig deres egne kasser, og mange havde taget med sig deres egne kufferter. Mange havde taget med sig deres egne taske, og mange havde taget med sig deres egne jakker. Mange havde taget med sig deres egne sko, og mange havde taget med sig deres egne strømper. Mange havde taget med sig deres egne handsker, og mange havde taget med sig deres egne nøgler. Mange havde taget med sig deres egne penge, og mange havde taget med sig deres egne pengebøger. Mange havde taget med sig deres egne pengebøger, og mange havde taget med sig deres egne pengebøger.

Provokation i forsamlingshuset
 Den demonstration, der i går på initiativ af Dansk Fredsråd og med tilslutning af Danmarks Kommunistiske Parti og flere andre organisationer arrangeredes på pladsen foran Christiansborg, blev et ubalanceret moment til regeringen og samarbejdsparterne om at holde Danmark uden for A-pagten. Mens politikerne forhandlede inden døren om salget af landet, samlede udenfor ikke mindre end 75.000 mennesker. Stemmningen på det store folkemøde var ikke til at tage fejl af - skønt statsministeren gentagne gange blev opfordret til at vise sig, holdt han sig klogeligt borte. Atmosfæren udenfor og i hele befolkningen havde i et nu forplantet sig til rigsdagen.

Inde i bladet
 • Forsat hvad der sker, fortsætter i kampen - side 2
 • Mængde politiskhed for at beskytte blokpolitikken - side 3
 • Fredsrådets hovedvedtægter til rigsdagen - side 4

Nye masseprotester mod A-pagten
 Læs side 11

Men det var formanden meget stærkt imod. På det første bestyrelsesmøde, Karl Sjur deltog i, gjorde formanden opmærksom på, at alle beslutninger var fortrolige, indtil de på behørig vis blev bragt til medlemmernes kendskab på generalforsamlingerne. Formanden påtalte, at Karl Sjur tog notater i sin lommebog, ligesom formanden angreb oppositionen, fordi den kritiserede ham. Både han og Arnold Johansen, der på dette tidspunkt var sekretær i forbundet, angreb tanken om åbne bestyrelsesmøder. Også L. C. Andersen og de andre bestyrelsesmedlemmer stillede sig bag denne kritik. De opfattede de åbne bestyrelsesmøder som et mistillidsvotum. Det besluttedes at indkalde til ekstraordinær generalforsamling om spørgsmålet. På et direkte spørgsmål herom, indrømmede Erik Wimmelmann, at kommunisterne forud for generalforsamlingerne afholdt fraktionsmøder, og det ville man blive ved med.

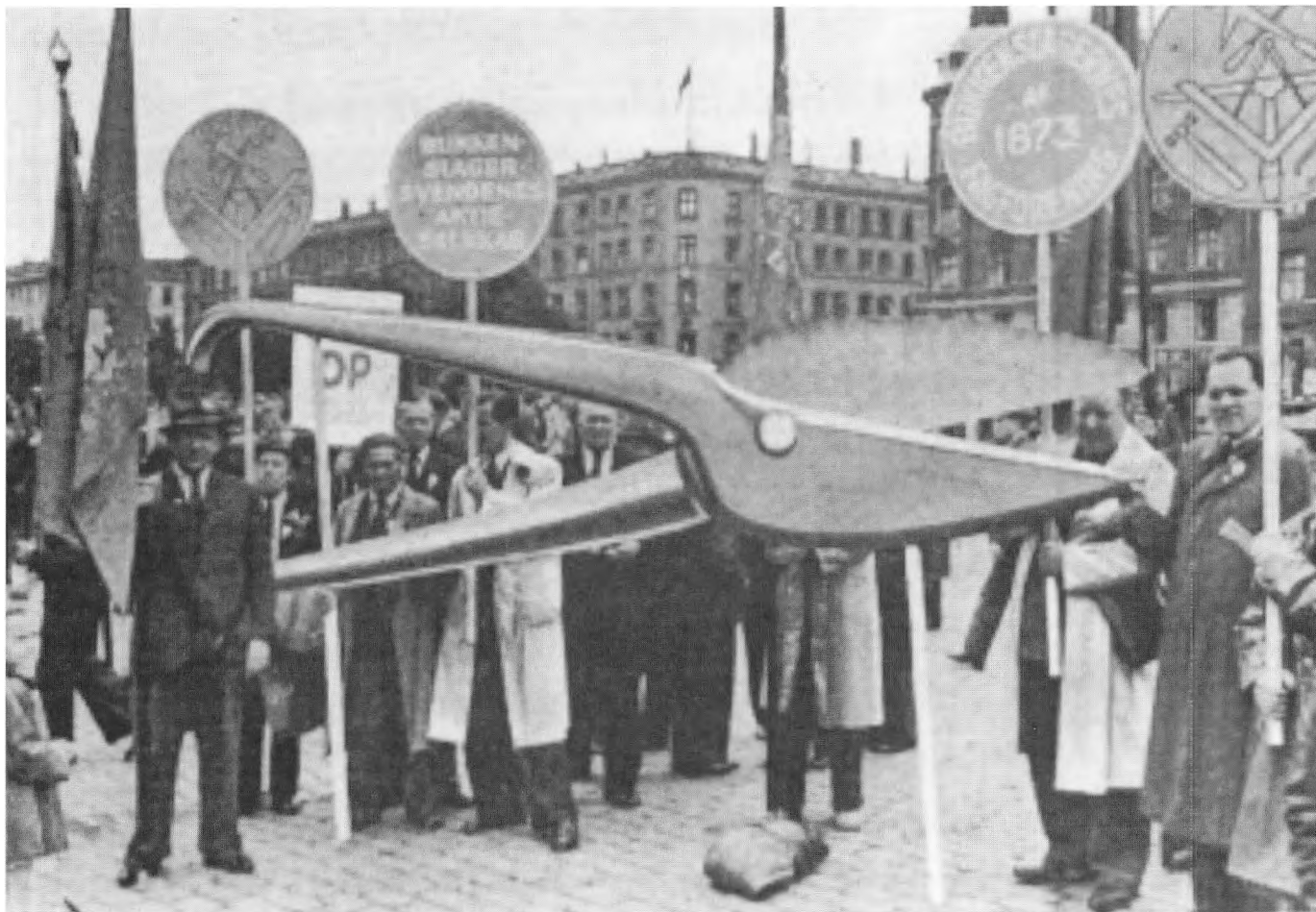
De to kommunister i bestyrelsen besluttede sammen med deres fraktion, at de på den ekstraordinære generalforsamling for at undgå splittelse ville stå bag bestyrelsen i spørgsmålet om åbne bestyrelsesmøder.

På den ekstraordinære generalforsamling stod der således en enig bestyrelse bag forslaget om at ændre vedtagelsen om de åbne møder og vedtagelsen forkastedes da også. Men samtidig angreb Arnold Johansen kommunisterne for at have dannet en fraktion, og sagde at nu ville socialdemokraterne også lave en. Blikkenslagernes socialdemokratiske klub genoplives formentlig her i efteråret 1945. For andre udsagn tyder på, at den blev grundlagt i 30erne.

Hermed starter en tid med ret voldsomme modsætninger mellem kommunister og socialdemokrater. Det er en kamp, hvori socialdemokraternes støttes af Arbejdernes Informations Central, der ligesom 30ernes HIPA var blevet oprettet til at bekæmpe kommunisterne.

Den kommunistiske fraktion var i følge Karl Sjurs optegnelser i begyndelsen på 151 mand. Men de var ikke særlig aktive at dømme efter opfordringerne på indkaldelserne til fraktionsmøder. I maj 1946 stillede Karl Sjur op mod Wiggo Hansen til formandsvalget og opnåede 120 stemmer mod Wiggo Hansens 231. I sine notater sukker Karl Sjur over de muligheder der var, hvis alle fraktionens medlemmer gav møde. Han havde ikke engang fået alle fraktionens stemmer.

På samme generalforsamling foreslog Wimmelmann at give 200 kr. til

Land og Folks genrejsningsfond. Det imødegås voldsomt af Wiggo Hansen, men vedtages alligevel. På et følgende bestyrelsesmøde kendes afstemningen imidlertid ugyldig og udsættes til næste generalforsamling, hvor forslaget forkastes med 136 mod 108.

Den socialdemokratiske klub i fagforeningen følte sig klemt af kommunisterne. Socialdemokraterne havde et føleligt ubehag ved den nye situation. I en indkaldelse til den lige omtalte generalforsamling skrev klubben:

“Der staar – som Du ved – for Tiden en haard Kamp om hvorvidt vor gode gamle Fagforening skal være Kastebold og Legetøj for den kommunistiske Fraktion, derfor maa ingen svigte sin Stemmepligt, agiter

Da Socialdemokratiet den 21. juli 1946 fejrede sin 75 års fødselsdag deltog fagforening og forbund i processionen med denne pladesaks.

En blikkenslager på uafskærmet stillads (ABA).

derfor overfor Kolleger med hvem Du er paa Talefod og om hvem Du sympatiserer med vort Partis Arbejde [...]”.

Socialdemokraterne var meget utilfredse med, at kommunisterne havde deres fraktion, selvom de havde deres klub, og i efteråret 1946 kom det til en voldsom diskussion, hvor Arnold Johansen stillede forslag om, at generalforsamlingen skulle forlange, “at alt kommunistisk Fraktionsvirksomhed ophører og at alle Spørgsmaal om Valg og Beslutning kun maa finde Sted paa Fagforeningens Generalforsamlinger”. Men han vandt ikke gehør for det synspunkt. Men på den følgende generalforsamling, i oktober 1946 blev Sjur Nielsen ikke genvalgt, så kommunisterne var nu kun repræsenteret af Erik Wimmelmann. Året efter røg også Wimmelmann ud.

Kommunisterne mente selv, det hang sammen med, at fraktionens medlemmer var for sløve. I en indkaldelse fra oktober 1947 skrev fraktionsledelsen:

“I en Periode har vi ikke formaaet at gøre os gældende i den Udstrækning som vi i Følge vort Medlemstal bør have. Resultatet af det ringe Fremmøde paa Generalforsamlingerne har været at Socialdemokraten efter sidste Aars Efteraarsvalg hoverende kunne skrive “Sundhedsprocessen hos Blikkenslagerne skrider frem, Kommunisterne fjernes af Bestyrelsen.””

Ved valget i 1947 blev kommunisternes folketingsgruppe halveret fra 18 til ni medlemmer. Socialdemokratiet gik tilsvarende frem og dannede regering. Det afsvækkede ikke på nogen måde socialdemokraternes angreb på kommunisterne. På en generalforsamling i maj 1948 udtalte Arnold Johansen, at de kun var interesserede i ensretning, og at de udtalte sig ligesom arbejdsgiverne, fordi de angreb den socialdemokratiske regering. L. C. Andersen “indrømmede at have brugt Ordet Idiot og med Rette.”.

Wimmelmann kom ind i bestyrelsen igen og røg ud i 1950 for ikke mere at komme igen. Herefter var oppositionen ikke længere repræsenteret i bestyrelsen. Men nok på kongresserne og naturligvis på generalforsamlingerne, hvor bølgerne tit gik højt.

TRADITIONER

Der er traditioner i et jubilæum. Men der er mange andre traditioner.

I august 1948 udkom *Blikkenslageren* med et særnummer, hvor L. C. Andersen beskrev fagforeningens udvikling i anledning af 75-års jubilæet. Det var en udmærket fremstilling på mange måder med mange tal, der viste, hvor meget fremad det var gået. Om den vanskelige tid under besættelsen skrev han:

*Tegning af Storm P. fra
Blikkenslageren 1947.*

“Man havde kun et at gøre og det var, selvom det var med knyttede Næver i Bukselommerne, søge at bevare Organisationsapparatet intakt [...]”.

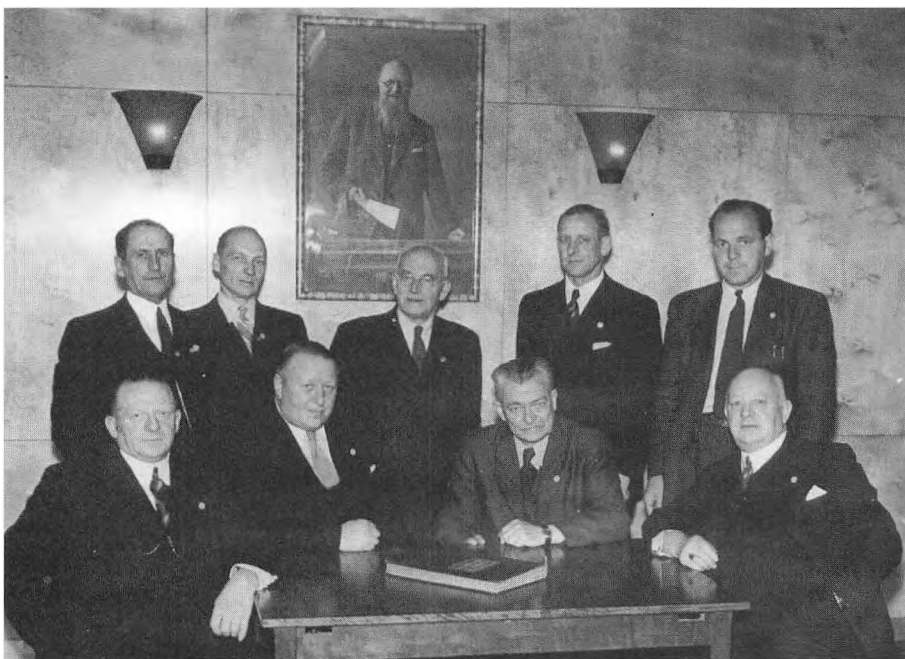
Om morgenen den 15. august 1948 mødtes bestyrelsen kl. 8 og nedlagde kranse på tidligere formænds grave. De af dem, man kunne finde. Kl 10 samledes man på Alhambravej og modtog gratulanter. Om aftenen var der fest i National Scalas to sale med 1.500 gæster. Der blev holdt mange taler. Fra både forbund og laug, ja selv regeringen var repræsenteret med finansminister H. C. Hansen. Den Gyldenblonde sluttede af med “et muntert causeri”, som blev transmitteret i radioen. Til sidst var der bal til kl. 2. Det var en stor fest.

Fødselsdagsfesten var en tradition. Og traditioner var der efterhånden kommet en del af i fagforeningen.

Selve generalforsamlingen, hvad enten den blev holdt seks eller fire gange om året var også en tradition. Men den var jo foreskrevet i love- ne. På den måde havde træk fra den første tid overlevet langt op i tiden. F.eks. at en generalforsamling startede med at referatet af sidste general- forsamling blev læst op, samt at bestyrelsens protokol blev læst højt. I

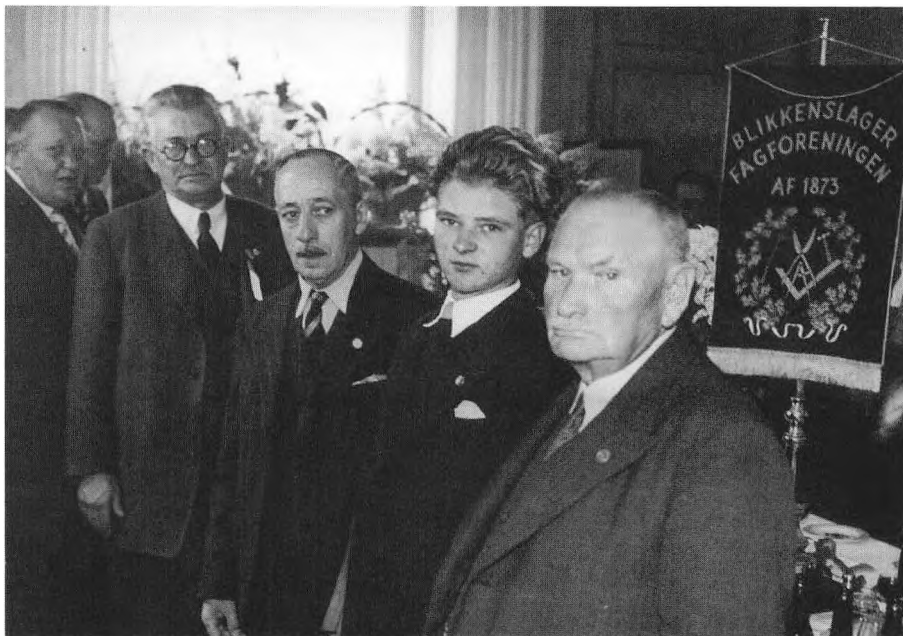

Da fagforeningen fyldte 75 udkom Blikkenslageren som jubilæumsskrift.

Bestyrelsen 1948, fra venstre: Michael Bruhn, Wilhelm Rygaard, Wiggo Hansen, J.F. Jensen, stående: Einar Johansen, Carl Albin Hansen, L. Andersen, Emil Ravn og Arnold Johansen (ABA).

Ved jubilæet i 1948 overrakte de gamle svende denne vimpel som gave til fagforeningen (ABA).

forhold til praksis mange steder var det et ultrademokratisk træk, som havde overlevet i 75 år.

Men derudover var der ikke mindst de tilbagevendende fester. Udover stiftelsesfesten var *julefesten* en tradition, som gik tilbage til begyndelsen. Juletræsfesten var en todelt fest. Den startede kl. 18 og første del af festen var børnenes fest. Her blev der danset om juletræet og sunget. Der var en julemand, der underholdt. Og der blev delt julegodter ud og en julegave til hvert barn. Kl. 21.30 sluttede børnfesten. Og så var der bal for de voksne til kl. 0.45.

Billetter til juletræsfesten kostede kun penge for de voksne. Børn var gratis med. Denne del af traditionen førte til en evigt gentaget opfordring fra kassereren: Kun blikkenslagerbørn. Engang i trediverne, beretter en ældre blikkenslager, klagede kassereren sin nød på en generalforsamling. Blikkenslagerne havde alt for mange børn. Hertil blev der repliceret fra salen: Så må I bevilge os noget gummi! Eller som det hedder i en opfordring fra 1950: "Hvert Barn koster Foreningen mindst 10,00 Kr. Det kan man ikke belaste Foreningen med til "ikke-Blikkenslagerbørn"".

Juletræsfesten ser ud til at være opstået i slutningen af 1880erne. Før

BLIKKENSLAGER-
FAGFORENINGEN
AF 1873

erholder sin særlige

Julefest

Lørdag den 20. December Kl. 17 præcis i
Folkets Hus, Enghavevej 40.

Indgangen åbnes en halv Time forinden.

BILLETSALG paa Kontoret

Fredag d. 6., Mandag d. 9., Fredag
d. 13. og Mandag d. 16. December.

Mandag d. 16. er absolut sidste Dag!!

Børnebilletter udleveres gratis ved Køb af
Billetter til voksne à 1 Krone (Der sælges
kun to saadanne).

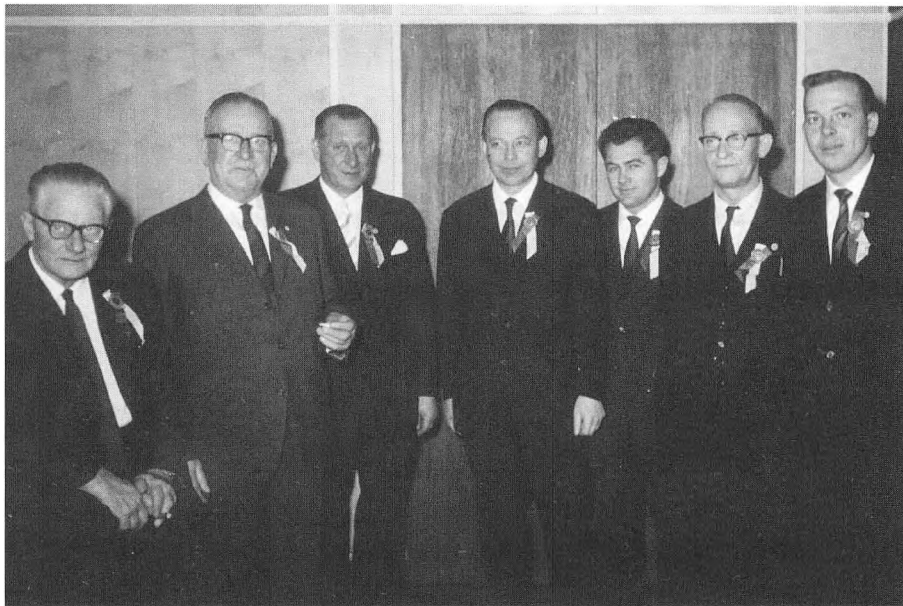
HUSK!

Kun Medlemmers egne Børn kan deltage.
Dans for voksne fra Kl. ca. 21.00-1.00.

LINE SVANEGÅRD

Juletræs festen har været en fast institution i fagforeningens liv. Man havde i mange år et særligt juletræsudvalg, som ses til højre, med formanden Gustav Friis som nr. 3. Til venstre ses et par glimt fra selve festen (ABA).

den tid holdt man også fester. Men det var maskerade. En maskerade var en udklædningsfest, ligesom fastelavn, bare kunne den laves hele året.

Ved siden af stiftelsesfesten og juletræs festen hører udflugten med fagforeningens gamle også til de ældre traditioner. Det har vekslet, hvor man tog hen. Men længe har der eksisteret dette særlige arrangement for de gamle.

Oprindelig indgik grundlovsfesten som en vigtig del af Socialdemokratiets repertoire. Den 5. juni kunne man samles og kræve en udvidelse af demokratiet. Ikke mindst under Estrups diktatur frem til parlamentarismens indførelse i 1901 var der rig lejlighed til at bruge dagen til agitation.

Men fra 1890 fik den konkurrence fra 1. maj. 1. maj-dagen var blevet besluttet på to internationale socialistkongresser i 1889 som en international demonstrationsdag for en lovsikret 8-timersdag. Den 1. maj skulle arbejderne demonstrere deres magt og herigennem tvinge 8-timersdagen igennem. Da den første 1. maj løb af stablen i 1890, troede politiet i København, at der skulle være revolution, så alt disponibelt mandskab hos politi og militær var sat ind og havde fået udleveret skarp ammunition. Men bortset fra en enkelt fulderik kom det ikke til sammenstød med

ordensmagten, og 1. maj udviklede sig i løbet af 1890erne til arbejder-nes internationale festdag.

I den tid Lythjohan var formand for fagforeningen, betragtede han 1. maj-demonstrationen med stor skepsis. Det skyldtes formentlig, at arkitekten bag 1. maj i Danmark var maler Jens Jensen, som også blev DsFs første formand. Og efter konflikten med DsF, som holdt blikkenslagerne ude af landsorganisationen i 40 år, var han ikke meget for at have noget med den at gøre. Dertil kom, at han mente det var et lovgivningsspørgsmål og ikke et overenskomstspørgsmål. Derfor var det almindelige i hans periode, at blikkenslagerne holdt fridag som andre, men lavede udflugt til Brønshøj Kro eller lignende steder. I Lythjohans periode var der næsten hvert år diskussion om, hvad man skulle grundlovsdag. Den var jo kommet før 1. maj og konkurrerede på en måde med den. Og i begyndelsen gik man i grundlovsoptog med laugsfanen. I en periode holdt fagforeningen enten én af festerne eller begge dele. Men efterhånden tog 1. maj helt over.

Blikkenslagernes Fagforening af 1873

afholder

✦ **selskabelig Sammenkomst** ✦

i Brønshøj Kro,

Tirsdag den 1. Maj Kl. 3 Efterm.

***

Festen er kun for Medlemmer med Damer og Børn og er gratis.

PROGRAM:

Musik i Haven af Hornorkestret · Harmomen · Optræden af Komikeren **Oskar Nielsen**. Sangforeningen · **Sangens Venner** assisterer velvilligt. **Bal i Salen**. Madkurve kan medbringes. Emblem skal bæres. Stor Tilslutning forventes. Haven er overladt Foreningens Medlemmer. Bestyrelsen.

---

*Annonce fra Medlemsbladet fra
begyndelsen af århundredet for
1. maj-fest på Brønshøj Kro.*

*Fagforeningens bus til optøget
den 1. maj 1951.*

OG ENDNU FLERE TRADITIONER

Til traditionerne hører også brugen af fanen. Den var selve symbolet på fagforeningens autoritet. Den skulle være forrest i demonstrationer, den var med til fester, og den fulgte medlemmerne til begravelse. Fanen var en fortsættelse af en gammel håndværkerskik fra laugstiden, nu blot i en ny skikkelse.

Til håndværksskikkene hørte også *det særlige sprog*. Både redskaber, arbejdsprocesser og produkter har i håndværkstraditionen fået sine egne navne, som er specielle for hvert enkelt fag. Men ved siden af dette fagsprog eksisterer der også et helt uofficielt arbejdspladssprog, som i dag kaldes *slang* med et engelsk ord. I gamle dage hed det nedsættende *gade-sproget*.

Sprogforskeren Kaj Bom udfoldede i slutningen af 40erne og begyndelsen af 50erne et stort arbejde for at indsamle eksempler på denne fagslang indenfor mange forskellige fag. Og i maj 1950 skrev han en artikel i *Blikkenslageren* og opfordrede blikkenslagere til at sende ham eksempler. "Det gælder om at klarlægge arbejderens sprogskabende fantasi og derved skrive et kapitel af arbejderklassens kulturindsats", skrev han. Hans indsamlingsarbejde resulterede i den uvurderlige og morsomme *Slang-ordbog*, der beskriver alle de udtryk, man ikke må bruge. Heri fik også blikkenslagerne en kort omtale.

Fagbladets redaktør, forbundets formand, støttede projektet og lagde selv ud med et par eksempler. Han nævner, at dækning med tagpap kaldes *flæskesvær*. Svenden der retter buler i plader kaldes en *bulesmækker*. En rørtang kaldes en *papegøje*. Toiletrum kaldes også *potterum*, og når der skiftes WC, *byttes der potter*. "Når svenden kommer på arbejde dagen efter en *kittedag*, kommer han *blegrød på sliderstedet* og får da *en flok ampuller* for at *rette kaloriusserne*". Når han slår sig over fingrene *arbejder han på egen hånd*, og når han er fuld, er han *blevet våd og har fået tang om poterne*. Går det vildere til ved en fødselsdag, kan man måske *udhule en halv abe*, men så risikerer man også at få *smurt kajetræerne med karrusselolje*.

En særlig interesse knytter sig til udtrykke *jøde*, som udtryk for restmaterialer eller gammelt metal, f.eks. zink, der tages af, som svend eller læredreng solgte til en produkthandler for at forøge indtjeningen. I de ret få indlæg, der blev trykt i *Blikkenslageren* om fagslang, var *jøde* en fast

bestanddel. Udtrykket er interessant, fordi det formentlig går tilbage til forrige århundrede og simpelthen betyder: noget man kan sælge til en jøde. Mange produkthandlere i København var jo jøder. Men ordet læner sig op af et andet lidt ubehageligt slangudtryk, nemlig *at jøde*, som betyder at stjæle.

Noget påfaldende virker det, når man midt under 2. verdenskrig i fagbladet for februar 1944 under overskriften 'Jøde' finder følgende advarsel:

“Begrebet “Jøde” er i en Tid som denne en Kræftskade paa vort Fag, og det betyder, at ogsaa *du* kan komme under Mistanke, hvor en flittig “Jødemand” optræder.”

Men den kryptiske melding havde intet med Auschwitz og Bergen-Belsen at gøre. Den var en advarsel mod at stjæle materialer på byggepladserne, og en *jødemand* betyder her klart en tyv.

Men i det følgende nummer af fagbladet forsvarede en anonym indsender retten til jøde. Det er noget, man har hævd på indenfor faget, og det har intet med tyveri at gøre. Og faktisk tyder meget på, at sådan har traditionen været.

I 1952 kom det til en principiel afgørelse om det retmæssige i jøde. Der var nemlig en blikkenslager-svend, der kom i fængsel for at sælge gammelt metal fra sin arbejdsplads. Selvom der i fagbladet og i sagen henvises til gammel dansk lovgivning, ifølge hvilken en tømrersvend havde ret til de stykker træ, han savede af, fastslog retten, at gammelt metal og overskydende metal tilhører enten bygherre eller mester.

DE NYE TIDER

1950-1965. Efter krigen begyndte det at gå bedre. Og efter 1960 begyndte det at gå rigtig godt – økonomisk set.

På forbundets kongres i Odense i 1950 kunne forbundsformand L. C. Andersen aflægge en beretning, man aldrig havde hørt før.

“Det største og mest opsigtsvækkende, vi har oplevet, [er] at vi i denne 4-årige periode har været nede på den laveste arbejdsløshedsprocent, som vor kasse nogensinde har været ude for”.

Den 1. januar 1951 gik L.C. Andersen på pension efter 31 år som organisationsmand. Blikkenslageren havde denne kommentar.

Fagenes fest 1949. Øverst blikkenslagernes indmarch. Derefter blikkenslagernes stafethold: propperne skrues af, vandhanerne skal på. Nederst trækkes der rør med rørleggerne. (s. 122)

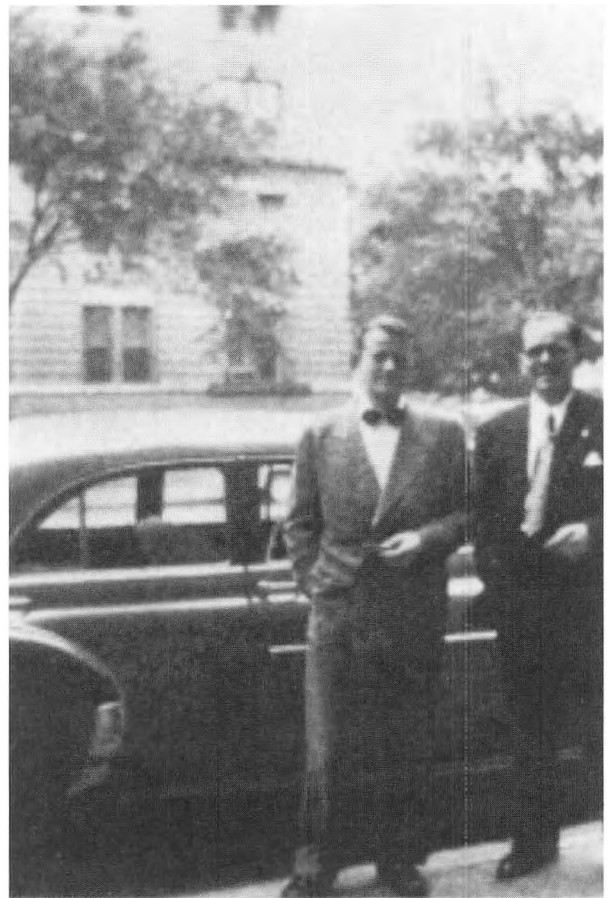
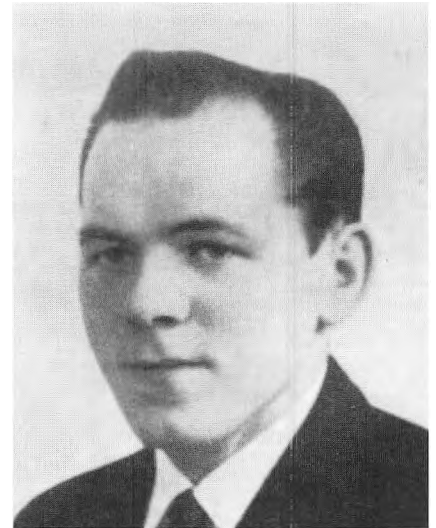
Procenten havde bevæget sig 1946-50 fra 2,2 over 0,6 og 1,2 til 1,8 for forbundet. Helt uhørt! På det tiår fra 1939 til 1949 var blikkenslagernes realløn steget med 17%. Det *var* nye tider.

Til de nye tider hørte også, at den gamle høvding L. C. Andersen trak sig efter 31 års virke i forbundet. Han var fyldt 75 år. Den nye forbundsformand var den hidtidige sekretær Arnold Johansen. Arnold Johansen havde ikke sat sine ben meget på byggepladser, idet han meget hurtigt, efter han var udlært, var kommet ind i organisationen. Han havde talent for organisatorisk arbejde og var *moderne*. Han havde været på studietur i USA og skrev om det i fagbladet. Og han anskaffede sig en bil. Faktisk måtte han låne 16.000 kr. af forbundet for at finansiere den. Det havde ingen formand endnu drevet det til.

Ser vi ud over 50erne var det et godt årti for byggefagene og blikkenslagerne. De lave arbejdsløshedstal holdt sig nogenlunde: frem til 1956 lå arbejdsløsheden på 3-4%, hvorefter den 1956-58 steg til 9,6%, for så igen at falde til 0,5% i 1961. Det var ikke mindst sanering af gamle bolig-kvarterer, der gav arbejde, men også mange nye kvarterer så dagens lys med store komplekser af socialt boligbyggeri. Og mange gamle ejendomme fik indlagt WC og nye køkkener.

På forbundets kongres i 1953 skiftede det navn til Blikkenslager-, Sanitet-, og Rørarbejderforbundet i Danmark. Det signalerede et skift, som jo for længst var gennemført i praksis, nemlig skiftet fra blikarbejdet til rør- og sanitetsarbejdet.

Navneskiftet fandt sted nogenlunde samtidig med, at næste fase i ændringen af arbejdet begyndte at vise sig. I midten af 50erne kom nemlig de første plast-rør. Det var et helt nyt materiale for blikkenslagere, der måtte på kurser og lære at svejse plast med svejsespejl osv. Efterhånden udvikledes plastrørens kvalitet og erstattede ikke blot jern- og blyrør på WC og i køkken til tude og afløb. Også faldrør kunne laves i plast. Og det var jo både hurtigere og billigere end de gamle støbejernsrør, der skulle støbes sammen med bly (eller som under krigen med svovl).

Lavtskyllende WC'er gjorde deres entré og gjorde monteringen betydeligt enklere. Kobberrør til vandledninger indendørs afløste jernrør. De kunne let bøjes i form og i stedet for fittings, der skulle sættes på skåret gevind, fik man messingfittings, der kunne loddes på kobberøret.

Alle disse ændringer gik ud på at sætte den forbrugte arbejdstid ned. Altså at gøre udgiften til arbejdskraft mindre. Den lange periode med lave arbejdsløshedstal og forøget velstand, fik også arbejderlønningerne til at stige. Når arbejdsgiverne ikke kan bruge arbejdsløsheden til at presse lønningerne, må de ty til at begrænse forbruget af arbejdskraft. Det skete under sloganet *rationalisering*. Rationalisering var og er bare et andet ord for at spare på udgiften til arbejdskraft. Og det kan man gøre ved at tvinge folk til at arbejde hurtigere, ved at bruge løsninger, der i sig selv kræver mindre tid og ved grundlæggende at ændre hele produktionen.

På metalvarefabrikkerne mødte blikkenslagerne rationaliseringens moderne profet i *tidsstudiemanden*. I begyndelsen af 50'erne dukkede de op med deres stopure og undersøgte tidsforbruget ned i de enkelte bevægelser med henblik på at ændre bevægelserne, så de krævede mindre tid og kraft. Herved kunne arbejdstempoet og produktiviteten sættes op. I 1954 kom det til en større arbejdskamp på Phillips i København omkring netop brugen af tidsstudie-eksperter.

For bygningsblikkenslagerne skete ændringerne dels gennem de nævnte ændringer i materialer og arbejdsprocesser. Men også gennem de ændringer som *præfabrikerede* huselementer førte med sig. Betonbyggeriet afløste i stor udstrækning murstenene, og det blev nu nødvendigt med en nøje tidsplan for de enkelte håndværkergrupperes arbejde. Med de nye hustyper kom i flere tilfælde også færdigmonterede badeværelser med tilslutnings-studser til varmt og koldt vand samt til afløb. Husbyggeri nærmede sig det industrielle fabriksarbejde i sin rytme.

Arnold Johansen blev 30 år gammel valgt til forbundssekretær. Han blev forbundsformand efter L.C. Andersen og rejste på studietur til USA. I Washington besøgte Arnold Johansen en dengang ikke så kendt partifælle, som i billedteksten i Blikkenslageren omtales som Jens Krag. Sidenhen kom mellemnavnet Otto mere frem.

VAR DE NYE TIDER KEDELIGE?

I 1949 kom det til en voldsom konflikt i bestyrelsen af fagforeningen. Det er svært helt at trænge igennem til substansen. Men bestyrelsen følte åbenbart, at formanden Wiggo Hansen forholdt den oplysninger. Det

førte til et mistillidsvotum til ham fra bestyrelsen op til generalforsamlingen i maj 1949. Michael Bruhn fra bestyrelsen stillede op imod Wiggo Hansen, men opnåede kun 124 stemmer mod Hansens 153.

Nu var bestyrelsen på glatis. Men den fandt en udvej. Arnold Johansen fremsatte på bestyrelsesmødet den 23. maj det ultimatum, at enten underskrev Wiggo Hansen et forslag til forretningsorden, bestyrelsen havde udarbejdet, eller også trådte den tilbage. Forretningsordenen vedrørte ekspeditionen af sager, når klubber henvendte sig til fagforeningen og indebar, at alle henvendelser skulle journaliseres. Og senest tre dage efter skulle alle dokumenter samles i sagsmapper. Endelig skulle alle sager, der ikke var afsluttet efter en måned, forelægges bestyrelsen.

Det førte til en turbulent ekstraordinær generalforsamling den 3. juni 1949. Arnold Johansen fremlagde her bestyrelsens synspunkt. Men medlemmerne blev stærkt ophidsede på bestyrelsen og ville have dén til at gå. Og det var vist ikke, hvad den havde regnet med. Carl P. Jensen foreslog et kompromis, som gik ud på, at bestyrelsen skulle arbejde videre med forslaget. Det blev vedtaget.

Konsekvensen af konflikten var, at der stort set blev valgt en ny bestyrelse 14 dage senere. Heri blev Gustav Friis næstformand. Men det bragte ikke ro i arbejdet. Om efteråret blev der stillet mistillidsvotum til Gustav Friis på et helt uholdbart grundlag. Året efter stillede Gustav Friis op mod Wiggo Hansen, men Hansen vandt igen. Senere på året underskrev Wiggo Hansen imidlertid den *fredsappel*, kommunisterne samlede underskrifter på. Og antikommunismen var så voldsom på dette tidspunkt i den kolde krigs koldeste vinter, at Wiggo Hansens nedtur var sikret. Efter kritik af hans administration tabte han i april 1951 et kampvalg til Holger Aagerup.

De følgende 20 år af fagforeningens historie er markeret af en påfaldende mangel på aktivitet fra medlemmernes side. Det er ikke fordi, der ikke sker afgørende ting: fuld beskæftigelse, konstante lønstigninger, ændringer i arbejdet osv. Men det er kun de få konfliktsituationer, der kan bringe medlemsaktiviteten op på interessante fremmødeprocenter.

*Holger Aagerup, formand
1951-63.*

50ERNE

Svendeprøverne blev efter krigen ændret, så de efterhånden svarede bedre til blikkenslagernes virkelighed. Dermed følte rør læggerne, at blikkenslagerne bredte sig ind over deres område. På en generalforsamling i november 1952 udtalte formanden:

“Vi har haft en del vrøvl med Afd. 9 idet Vormslev Olsen [afd.9's formand], der er blikkenslagernes fjende nr. 1, hader blikkenslagere fordi de har faaet installationsarbejde med ind i deres svendeprøver. De unge iblandt os, som nu kommer frem, er jo rutinerede i at omgaas flaskerne (Latter) ja, jeg mener ilt og brint-flaskerne”.

Ved 80-års jubilæet den 15. august 1953 indviedes fagforeningens femte fane (ABA).

Men han håbede uoverenstemmelserne ville kunne bilægges med et fællesbestyrelsesmøde.

I 1954 var man tæt på en overenskomstkonflikt. Der var kommet et forligsmandsforslag, og formanden bedømte situationen ret alvorligt. Forretningsføreren for Blikkenslagersvendenes A/S havde tilbudt at betale kontingent for dem, der måtte komme på strejkeunderstøttelse. Men formanden anbefalede dog forslaget til vedtagelse. Erik Wimmelmann kritiserede det stærkt. Han mente, at DsF ikke havde interesseret sig for 44-timersugen. Hvad nyttede små lønforhøjelser, når priserne steg hele tiden. Men forslaget blev alligevel vedtaget.

Holger Agerup var i 1954 den første til at foreslå at ansætte en opmålermand i fagforeningen efter svensk forbillede. Men det var der modstand imod. Mange svende mente, at de kunne forhandle sig til bedre særaftaler. Så forslaget blev forkastet. Men det endte jo med, at opmålerfunktionen blev en meget vigtig del af fagforeningens arbejde.

Var der optræk til konflikt i 1954, så var tegnene på den økonomiske himmel endnu kraftigere i 1956. Opsvinget var ved at køre fast, omend ikke til en ny krise, så til et midlertidigt tilbageslag. I 1955-56 steg forbundets arbejdsløshed til 4,4% og i 1956-57 til 6%, for i 1957-58 at toppe med 9,6%. Ved overenskomstforhandlingerne i vinteren 1955-56 var hovedkravene at arbejdstiden skulle fra 48 ned til 44 timer med indførelse af en weekend-ordning; lønnen skulle op; der skulle betales løn under sygdom, mm. Forhandlingerne med lauget om de specielle krav gik rimeligt godt, men de centrale forhandlinger mellem DsF og arbejdsgiverne gik helt i hårdknude.

Forligsmanden greb ind og udsatte de varslede strejker og udarbejdede et mæglingforslag, men han kunne ikke bevæge arbejdsgiverne, og den 17. marts 1956 gik strejkerne igang. 1.823 eller ca. 60% af blikkenslagerforbundets medlemmer var i strejke. Det var første gang siden 1925 at forbundet var ude i en strejke. Det var ret uvant.

Set fra samfundets side vakte det dog større interesse, at Arbejdsmandsforbundet havde udtaget olie- og benzinudkørsel som strejkeområde. I de ret tomme gader kunne man enkelte steder se personbiler med hesteforspand. Men det ville være synd at sige, at sympatien var på arbejdsmændenes side. Selvom de havde undtaget alle livsvigtige områ-

Der stakkes wcer til et nybyggeri i 50erne.

der, indskrænkede olieselskaberne selv disse for at presse regeringen til et indgreb. Fra arbejdsgivernes og andres side blev der lagt stærkt pres på den socialdemokratiske regering under ledelse af H. C. Hansen. H. C. Hansen pressede selv fagforbundene og arbejdsgiverne til at sætte sig til forhandlingsbordet med forligsmanden igen. Samtidig anmodede han om, at strejkerne blev afblæst, mens der blev forhandlet og stemt.

Blikkenslagerforbundet imødekom denne henstilling og stoppede strejken ved en meddelelse over radioen. Mæglingsforslaget, som den 9. april nåede frem til afstemning gav ingen indrømmelser på arbejdstidskravet, men en forbedring på timelønnen.

På mødet den 9. april blev Arnold Johansen kritiseret skarpt fra mange sider, fordi forbundet uden afstemning havde stoppet strejken. Forbundsformanden forsvarede sin ret til at slutte strejken med hjemmel i lovene, og i øvrigt anbefalede han mæglingsforslaget. Det samme gjorde

Den 13. april 1956 var mindst 200.000 samlet til demonstration foran Christiansborg. Én af de største demonstrationer nogensinde herhjemme.

Gustav Friis. Der blev stillet en resolution, som anbefalede at stemme nej og at indføre et pris- og avancementstop. Den blev vedtaget med overvældende majoritet.

Mæglingforslaget blev vedtaget af arbejdsgiverne, men forkastet af arbejderne. I blikkenslagerforbundet stemte blandt bygningsblikkenslagerne 1.463 nej og 732 ja, blandt fabriksfolkene 246 nej og 129 ja. I København var nej'et endnu mere udpræget:

Bygningsområdet:	665 nej og 203 ja
Jernindustrien:	72 nej og 30 ja

Nej'et nyttede imidlertid ingen steder. For H. C. Hansen ophøjede mæglingforslaget til lov den 12. april 1956. Regeringens vurdering var vel, at den selv ville blive væltet (det var en mindretalsregering), hvis ikke den greb ind. Men vreden i arbejderkredse var voldsom. Og det kom til den største demonstration nogensinde på slotspladsen – større end den i 1945.

På fagforeningens generalforsamling den 7. maj 1956 blev bestyrelsen kritiseret kraftigt af kommunisten Henry Larsen for sin opførsel. Han – og flere andre – ønskede en ny bestyrelse, der varetog medlemmernes interesser. Der blev stillet et mistillidsvotum til bestyrelsen, som dog ikke blev vedtaget. Og ved valget blev både Holger Aagerup og Gustav Friis genvalgt.

Stod kommunisterne ikke stærkt hos blikkenslagerne, så havde regeringsindgrebet kraftigt forbedret deres position. Galluptallene spåede en kraftig fremgang ved et kommende valg. Men i oktober 1956 invaderede Sovjetunionen Ungarn og knuste en folkelig opstand i blod. Det reducerede den ventede kommunistiske fremgang eftertrykkeligt. Og det startede en proces i DKP, som i 1958 førte til partiets splittelse. Partiets mangeårige formand, Aksel Larsen, blev ekskluderet og grundlagde i 1959 Socialistisk Folkeparti.

Arbejdsløsheden 1956-57 var et forbigående fænomen, og i 1960 var den igen nede under 1% for forbundet som sådan. De forbedrede konjunkturer førte til, at arbejdstiden ved overenskomsten 1959-61 blev sat trinvis ned til 45 timer med en weekendordning.

Ved fagforeningens 90-års jubilæum i 1963 hilser Arnold Johansen på Gustav Friis, mens Knud Christensen ser til. Bagved hænger først fanen fra 1923, dernæst i laset stand den første fane fra 1875 og til sidst den fra 1908 (ABA).

I maj 1963 blev Gustav Friis valgt som formand for fagforeningen. Bortset fra en stigning i 1968 holdt arbejdsløsheden sig nede under 3-4% i hele Gustav Friis' periode. Den lignede meget den forudgående periode, selvom Gustav Friis gjorde meget for at højne aktiviteten. Han fik gjort en del ved opmålingsarbejdet og fik igangsat studiekredse i opmåling. Medlemmernes fremmøde i fagforeningen var ikke stort, men de økonomiske resultater, der blev opnået ved overenskomsterne, temmelig gode. Én afgørende ting tog dog form i denne periode, nemlig ændringen af forholdet til rør læggerne i afd. 9 af Smedeforbundet. Disse ændringer førte til en sammenlægning af rør og blik i København. Det skal vi se lidt nærmere på.

Gustav Friis, formand 1963-72.

RØRLÆGGERNES HISTORIE – LIDT KORT

1899-1971

Historien om, hvordan rørlæggerne fik deres egen fagforening, starter med centralvarmen. Varmtvandsapparater dukkede op i slutningen af forrige århundrede, først kulfyrede, siden gasfyrede. Men varmtvandsapparaterne udvikledes hurtigt fra en måde at skaffe varmt vand på til at skaffe varme i huse og lejligheder. Ved at lede det varme vand rundt gennem varmeapparater i de enkelte rum, kunne man undgå kakkelovne i hvert rum, men kunne fyre op i huset på én gang. De første varmeapparater var lavet som tro kopier af kakkelovnene. De var lavet af støbejern og bestod af en række tykke, runde rør, der sad oven på hinanden på et lodret rør. Forneden var der løvefødder, foroven en krone. Fuldstændig som en kakkelovn. Men støbejernsapparatet blev udkonkurreret af *radiatoren*. Den fladere konstruktion gjorde, at den kunne placeres, hvor det skulle være.

I 1899 dannede de smede, som lavede centralvarme, Centralvarmearbejdernes Klub indenfor Smedeforbundets afd. 1 i København. Det var nemlig smedearbejde at lave centralvarme. Klubben lavede den første prisliste for sit område og opfordrede i 1902 Smedeforbundet til at lave en særlig afdeling for centralvarmearbejdere. Men det ville forbundet ikke, og i 1910 afgik klubben ved døden.

Efterhånden blev centralvarme en varm sag for mange husejere, og installatørerne fik travlt. Tit skulle husejerne lige have ordnet noget andet rørarbejde samtidig og smedenes, gas- og vand-arbejdernes og blikkenslagernes områder bevægede sig ind over hinanden. Det førte til, at Gas- og Vandarbejdernes Fagforening i 1915 foreslog blikkenslagerne og smedene i afd. 1 og 2, at man samarbejdede prislisterne for hele rørområdet.

Smedenes formand, J. A. Hansen syntes, det var en meget dårlig idé. Rørsmedene fik imidlertid både deres egen fagforening og en fælles rørprisliste.

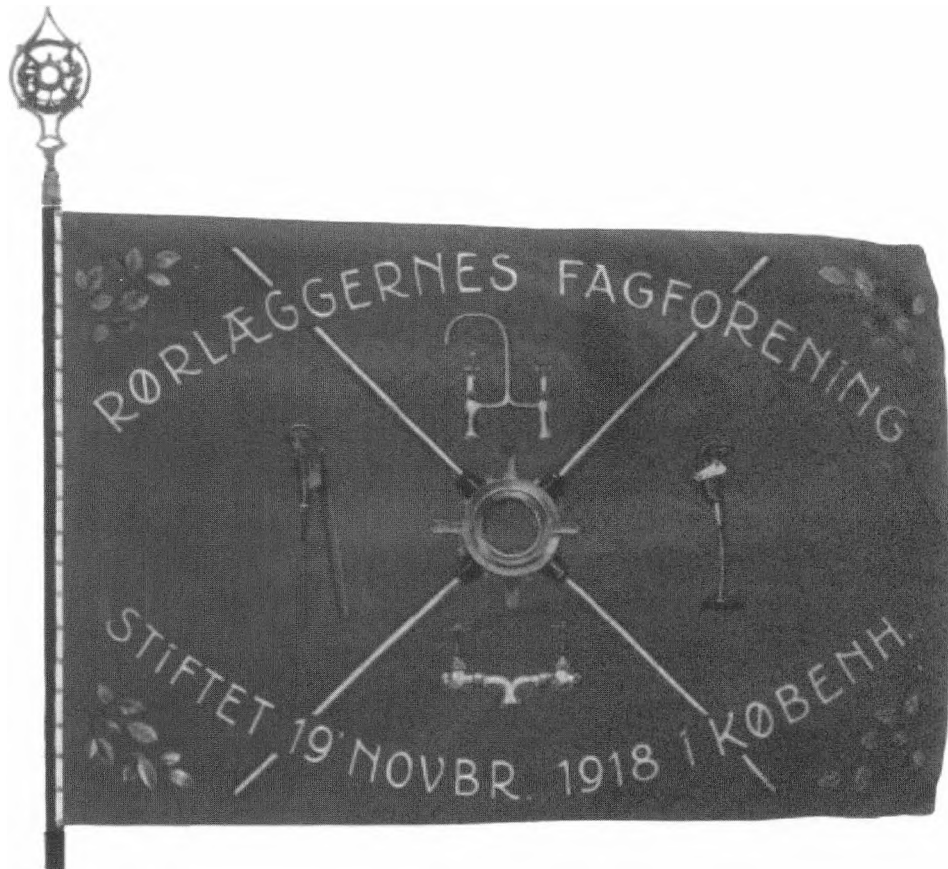
Det var rørsmedene på A/S Vølund og hos Bruun & Sørensen, der i februar 1918 tog initiativ til at indkalde til et møde, hvor det blev besluttet at gå til afd. 1 for at få sin egen afdeling. Formanden for afd. 1 svarede dog ikke på henvendelsen og heller ikke på en ny henvendelse. Og da rørsmedene henvendte sig personligt, stillede han sig meget afvisende. Først da en afstemning blandt rørsmedene havde givet resultatet 101 for og 1 imod en ny afdeling, kom tilladelsen, og den 19. november 1918 konstitueredes den ny afdeling med navnet *Rørleggernes Fagforening* som afd. 9 i Dansk Smede- og Maskinarbejder-Forbund.

Rørleggerne var afd. 9 i Smedeforbundet og i deres logo indgik bl.a. en klup.

*Smedemester P. Hetmar
og hans ansatte fra 1903.
Han har tydeligvis også
været rørelægger, at dømme
efter kluppen (KB).*

*Rørlæggernes fane, indviet 28.
november 1925 med klup, rør-
tang, rørskeer og armaturer.*

Fra de omkring 100 grundlæggere skete der en kraftig vækst i mellemkrigstiden til over 700 i 1939. I 50erne passerede afdelingen 975 medlemmer for i tresserne at nå op mod de 1.300. Det var klart et område med kraftig vækst.

Rørlæggernes fagforening adskilte sig fra blikkenslagernes på en række områder. Det drejede sig f.eks. om traditioner. Rørlæggerfaget var et relativt nyt område, mens blikkenslagerfaget trækker sin traditioner tilbage til før industrialiseringen. Men det drejede sig også om politiske traditioner. Hvor blikkenslagerforbundet og afdelingen i København altid havde været en socialdemokratisk højborg, så havde smedene et kraftigere indslag af oppositionelle allerede i 30erne.

Rørlæggernes fagforening havde med jævne mellemrum kommunister i bestyrelsen. I midten af 50erne mønstrede kommunisterne hele tre pladser i bestyrelsen. Under Ungarn-invasionen i 1956 blev de tre i øvrigt opfordret til at nedlægge deres mandater eller tage afstand fra DKP. Det ville de ikke, og de faldt alle tre ved det efterfølgende valg i

april 1957. Den kommunistiske opposition blev splittet efter 1958. Én af de meget aktive, Vagn Damgård-Sørensen, forlod DKP og blev SFer.

Spørgsmålet om at samle rørleggere og blikkenslagere i ét forbund var blevet diskuteret flere gange. Idéen var jo oplagt: selvom rørlegerne især havde at gøre med centralvarme og store rørdimensioner, og blikkenslagerne især lavede sanitet, bevægede begge grupper sig ind over det samme område og var som regel ansat hos de samme arbejdsgivere. I midten af 50'erne foreslog Holger Agerup, blikkenslagernes formand, at rørlegerne skulle "under vort fag". Det kom til et fællesmøde i november 1955 mellem blikkenslagernes og rørleggerne fagforeninger og begges forbund. Bølgene gik højt, "uden at man på dette punkt nåede et resultat."

På Blikkenslagerforbundets kongres i 1957 blev spørgsmålet taget op, og der blev givet grønt lys for, at rørlegerne kunne optages i forbundet. Til gengæld skulle fabriksblikkenslagerne afstås til Smedeforbundet.

Men det holdt lidt hårdt at komme igang med forhandlinger, og det var en sej proces at få resultater ud af dem. På et fællesbestyrelsesmøde mellem blikkenslagere og rørleggere i december 1963 enedes man om at nedsætte et udvalg med repræsentation fra begge sider, hvori man kunne diskutere fælles forhold. Der var principiel interesse på begge sider.

Der blandede sig imidlertid et andet problem ind i forløbet, som varede de næste otte år. Det var, at oppositionen i afd. 9 vandt frem i løbet af 60'erne. Det skete i øvrigt i flere andre smedeaftdelinger. I 1963 blev Vagn Damgård Sørensen valgt ind i bestyrelsen for afd. 9 som næstformand. Han var på det tidspunkt partiløs, men havde et nært samarbejde med den kommunistiske fraktion i fagforeningen. Selvom fraktionen kun var på 25-30 mand, var den ret aktiv og fik valgt flere folk ind i bestyrelsen.

I 1964 besluttedes det på en nyt fællesbestyrelsesmøde, at Arnold Johansen skulle rette henvendelse til smedeformand Hans Rasmussen om at få nedsat et arbejdsudvalg med henblik på, at få alle landets rørleggere ind i Blikkenslagerforbundet. I løbet af et halvt års tid lykke-

Også hos rørlegerne var juletræsfesten en vigtig tradition.

des det at få nedsat udvalget, og i januar 1965 blev det besluttet, at nu ville man gå igang med enkeltproblemer ved sammenlægningen.

I efteråret 1965 besluttede den kommunistiske fraktion i afd. 9 at opstille Knud Leihøj til bestyrelsesvalget, og i oktober blev han valgt ind. Kommunisterne havde nu fire ud af ni pladser i bestyrelsen. De fem andre var socialdemokrater og bestemte, hvad der skulle ske. Men kommunisterne var nu meget samarbejdsvillige.

Det førte til en bizar konfrontation på april-generalforsamlingen 1966. Jørgen Bille, formand for afd. 9., havde lavet en dumhed i forbindelse med en fyring hos N. J. Petersen & søn. På den baggrund ønskede Knud Leihøj at stille et mistillidsvotum til ham. Det frarådede de andre kommunister i bestyrelsen. Det frarådede fraktionen, og det frarådede DKPs faglige sekretariat. Men Leihøj insisterede, og på generalforsamlingen blev Jørgen Billes beretning forkastet med 60 imod 47.

Nu måtte hele bestyrelsen gå på valg. Til formandsposten opstillede Vagn Damgård-Sørensen, Knud Leihøj og Jørgen Bille. Vagn Damgård vandt i anden valgomgang med 263 mod Billes 116. Knud Leihøj blev næstformand med 202 mod 70 til en socialdemokratisk kandidat. Nu havde man altså den barokke situation, at kommunisterne havde overtaget magten i afd. 9 nærmest *mod deres vilje*.

I den følgende tid opstod der forskellige problemer med sammenlægningsbestræbelserne. På fællesbestyrelsesmøder udtalte Gustav Friis, at der jo var mange problemer, der skulle løses. Og på et hovedbestyrelsesmøde i Smedeforbundet kom det frem, at provinsens rørlæggere ikke var vilde med tanken om sammenlægning med blikkenslagerne til et "nyt rørlæggerforbund", som de kaldte det. Og Smedeforbundets kongressamme år tog slet ikke problemet op. Det fik Gustav Friis til at konkludere, at smedene havde kuldkastet sammenslutningen, og han ville i hvert fald ikke i fremtiden gøre nogen tilnærmelser, men ville arbejde for et bygningsarbejderforbund.

I afd. 9s ledelse voksede interessen for sammenlægning, efter den nye bestyrelse kom til. Den havde kontorer i smedehuset og opdagede, at det var meget svært at komme igennem med noget som helst i den kæmpeinstitution, Smedeforbundet var. På en generalforsamling i 1967 sagde Vagn Damgård Sørensen, at afdelingen var "en blindtarm i Smedefor-

Nr. 97. Rørlægger.

En hel Gruppe af Metalarbejdere som Kobbersmede, Blikkenslagere, Gørtlere, Rørlæggere og Klejnsmede foretager Arbejde, der er nærbeslægtet og griber over i hinanden. Blikkenslagere kan finde Beskæftigelse i Kobbersmedier, i Metalvarefabrikker, i Kniv- og Værktøjsfabrikker og i Maskinfabrikker, og Blikkenslagerforeningen kan beskæftige baade Rørlæggere, Monterer og Smede- og Maskinarbejdere. Rørlæggeren paa Billedet staar ved sin Esse. Pedalen driver en Blæsebælg, der faar Ilden i Smedekullene til at blusse op. Han arbejder med Reparation af et Centralvarmeanlæg. En stor Del af det Arbejde, saadanne Metalarbejdere udfører, er Bygningsarbejde, det øvrige er Værkstedarbejde.

Fra Rich's-albummet Vort flittige Folk udgivet i slutningen af 30'erne.

bundet”, og at en sammenslutning var nødvendig. Og afd. 9 pressede på for at få Smedeforbundet ind i realitetsforhandlinger. Selvom Vagn Damgård i 1967 blev formand for Landsudvalget for rørleggere blev det imidlertid klart, at provinsens rørleggere ikke var interesserede i at skifte forbund. Først i 1968 tog Hans Rasmussen skridt til realitetsforhandlinger. Og senere på året blev en række betingelser nedfældet på papir.

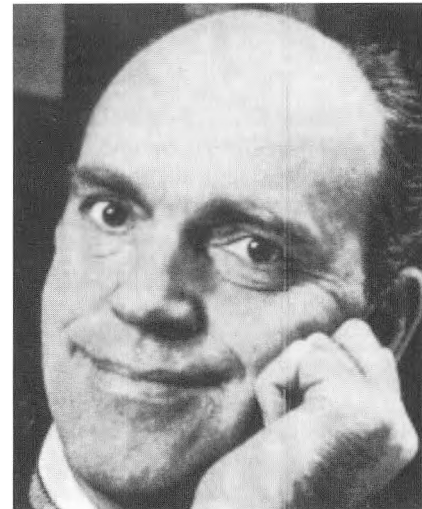
Afd. 9 ville som selvstændig afdeling under Blikkenslager-, Sanitet- og Rørarbejderforbundet kunne begære mæglingssmøder afholdt vedrørende rørprislisten. Afd. 9 ville ligeledes blive tilsluttet forbundets konsulent- og opmålerordning. Blikkenslagerforbundet betingede sig, at optagelsen af afd. 9 ikke måtte forrykke mandatfordelingen på forbundets kongres i forholdet København-provinsen. Og forbundet betingede sig også, at Smedeforbundet ikke oprettede nogen ny rørlegerafdeling.

Da sagerne nu var kommet så vidt, krævede smedeforbanden, at der skulle afholdes urafstemning i afd. 9 om overflytning. Men det ville ikke være nok med flertalsafgørelse. I realiteten handlede afstemningen om en afdelings nedlæggelse. Derfor krævede Hans Rasmussen, at 75% af de stemmeberettigede skulle stemme for overflytning.

På trods af det overmenneskelige krav gik bestyrelsen igang med at mobilisere medlemmerne til urafstemningen. Ikke mindst på klubmøderne opfordrede de kraftigt til at deltage. Afstemningen skulle være tilendebragt inden den 1. februar. Da afstemningsresultatet forelå, havde 972 stemt ja, 74 havde stemt nej og 20 stemmesedler var ugyldige. Det gav en ja-procent på 77. Og selvom forbundet ifølge afdelingen havde sat medlemstallet rigeligt højt, var sejren krystalklar. Det medgav Hans Rasmussen øjeblikkelig.

Men problemerne var langt fra slut. For nu skulle det gøres op hvilke forhold, der måtte bringes i orden inden afdelingen kunne forlade Smedeforbundet. Og dens andel i den samlede formue måtte gøres op. Omkring 250.000 kr. mente Hans Rasmussen, den androg. For nu var medlemstallet, der skulle danne basis for overflytningen, pludselig ikke så stort længere. Og Hans Rasmussen havde én trumf i baghånden: Hvis ikke afd. 9 gjorde, som der blev sagt, måtte hovedbestyrelsen afvente kongressens mening. Og så vidste ingen, hvad resultatet kunne blive.

Den 1. april 1969 var afd. 9 blevet til afd. 9A under Blik- og Rørar-

Vagn Damgård-Sørensen, formand for rørlegerne 1966-72.

Den 9. maj 1969 holdt Rørlæggerne Fagforening åbent hus i deres nye lokaler Rosenørns allé 65. I døråbningen tager Vagn Damgård-Sørensen imod.

bejder-forbundet. Afdelingen flyttede ud af smedehuset og ind i nye lokaler på hjørnet af Bülowsvej og Rosenørnsallé. Men den lovede selvstændighed i overenskomstsystemet holdt ikke vand. Selvom den var aftalt med forbundet, var der ikke juridisk dækning for den. Hertil kom, at Gustav Friis åbenbart havde fået kolde fødder med hensyn til næste etape: sammenlægningen til én afdeling. Han mente ikke sammenlægning kunne blive til noget før i 1973, når bygningsarbejderforbundet skulle realiseres.

I december 1970 fandt man imidlertid frem til et kompromis. Sammenslutningen kunne finde sted den 1. juni 1971 på det grundlag, at blikkenslagerne fik syv pladser i bestyrelsen inklusive formandsposten, mens rørlæggerne fik fire pladser. Sekretærposten splittedes op i to, således at der kom en bliksekretær og en rørsekretær. Gustav Friis blev lovet borgfred i et år, hvor ingen rørlægger ville stille op imod ham.

Alt syntes nu på plads. Men til den sidste generalforsamling i Blikkenslagerfagforeningen den 30. marts 1971 udsendte "en kreds af socialdemokratiske blikkenslagere", herunder flere bestyrelsesmedlemmer en opfordring til at komme til stede og give "en håndsækning". Hvori den bestod, stod der ikke. Men der stod, at afd. 9A blev ledet af kommunister, "og efter vor opfattelse har de som sådan ikke de samme demokratiske synspunkter, som er traditionelle her i Danmark". Det førte til et meget skarpt brev fra Vagn Damgård-Sørensen, hvori han gjorde opmærksom på, at de socialdemokratiske medlemmer af bestyrelsen i 1873 havde været med til at aftale fredsvalg. Men nu blev der opfordret til politisk kamp. Hvis blikkenslagerne nu afviste fredsvalget, kunne afd. 9As bestyrelse ikke tage ansvaret for det videre forløb.

I et åbent brev fra bestyrelsen i 1873 beklagede man ordvalget hos modparten, og mente ikke brevet fra de socialdemokratiske blikkenslagere havde noget med bestyrelsen at gøre. Man stod ved aftalen som hidtil.

Den 2. juni 1971 blev der holdt samlende generalforsamling i Folkets Hus på Enghavevej. Den nye fagforening fik navnet Rør- og Blikkenslagerfagforeningen af 1873. Lovændringerne blev godkendt med 135 for og 58 imod. Dvs. at næppe meget flere end 200 overværede dette historiske møde ud af 3.400 mulige.

FAGLIG FORNYELSE

1971-77. Sammenslutning og ny bestyrelse. En aktiv fagforening på store nye arbejdspladser.

Det politiske landskab i den nye sammensluttede fagforening på omkring 3.400 medlemmer adskilte sig noget fra den gamle blikkenslagerfagforening. Der er næppe tvivl om, at ved folketingsvalgene stemte den største gruppe på Socialdemokratiet. Ved valget til Folketinget i 1971 fik Socialdemokratiet 37,3% af stemmerne, SF fik 9,1% og DKP fik 1,4%.

Netop i disse år skete der imidlertid nogle alvorlige skred. EF-afstemningen i 1972 splittede Socialdemokratiet og styrkede venstrefløjen. De vilde strejker udfordrede det fagretslige system, som i den lange efterkrigshøjkonjunktur stille og roligt var blevet udbygget og cementeret. Ved valget i 1973 svandt Socialdemokratiet ind til 25,6%, mens SF måtte se sig reduceret til 6%, og DKP nåede op over spærregrænsen og fik 3,6%. Også VS gik frem i disse år. Og den brede uorganiserede venstrefløj var så aktiv og idérig, at mange fejlagtigt troede, at den var meget stor.

I Blikkenslagerfagforeningen var den kommunistiske fraktion gået i opløsning efter SFs dannelse i 1959. Men i slutningen af 60erne var der et par stykker, der begyndte at være aktive på generalforsamlingerne. Øvre i afd. 9A var den kommunistiske fraktion imidlertid stor og meget aktiv. Det besluttedes nu at oprette en fælles fraktion for de to afdelinger.

I 1970 nedfældedes fraktionens vedtægter. Ifølge vedtægterne skulle fraktionens medlemmer arbejde for enhed, for forståelse af de socialistiske idéer, placere partikammerater i ledende stillinger samt gøre fagfore-

ningen til en virkelig kamporganisation. Det skulle den altsammen gøre “i samarbejde med DKPs faglige sekretariat og i overensstemmelse med partiets love”, ligesom det gjaldt om at “udvise loyalitet udadtil”. Politikken skulle fastlægges på månedlige fraktionsmøder. I disse fraktionsmøder deltog tit DKPs faglige sekretær, fremgår det af referaterne i DKPs arkiv.

Den kommunistiske fraktion var altså en intern organisation i fagforeningen, men med en myndighed over sig (DKPs faglige sekretariat og DKPs ledelse), som forpligtede medlemmerne i Rør og Blik.

Socialdemokraterne havde siden midten af 30'erne haft en fraktion, kaldet Socialdemokratiske Blikkenslagere. Men den havde der ikke været meget liv i, så længe socialdemokraterne sad solidt på magten i afdeling og forbund. Den adskilte sig også fra den kommunistiske fraktion derved, at der ikke var noget formelt organ over den i Socialdemokratiet.

Socialdemokraterne betragtede oppositionen under ét som *splittelse*. Og de betragtede dét, som oppositionen ville, som politisk og derfor som noget ikke-fagligt. Denne holdning er lige så gammel som opposition overhovedet i dansk arbejderbevægelse. Den hænger sammen med, at for Socialdemokratiet er arbejderbevægelsen det samme som Socialdemokratiet. Man behøver ikke at dykke særlig langt ned i blikkenslagernes fagblad for at se, med hvilken selvfølge L. C. Andersen eller Arnold Johansen opfordrede medlemmerne til at stemme socialdemokratisk. Eller med hvilken selvfølge fagforeningen støttede *Social-Demokraten*. Enhver diskussion om at støtte andre arbejderblade betragtedes med afsky og væmmelse – og blev nedstemt.

KOMMUNISTERNE KOMMER!

Efter generalforsamlingen den 2. juni 1971 var bestyrelsesflertallet i hænderne på blikkenslagerne. Gustav Friis var stadig formand. Sekretærposten var blevet delt i to: Jørgen Hansen var bliksekretær og Vagn Damgård-Sørensen var rørssekretær. Kassererposten blev besat med en rørlægger, nemlig Anker Nielsen. Hertil kom så to bestyrelsesmedlemmer fra rørlæggerne og fem fra blikkenslagerne. Rørlæggerens næstformand Knud Leihøj var blevet ansat som opmåler. Endelig havde Vagn

*Op til afstemningen om EU
blev varmeværkets skorsten på
Lygten dekoreret med et tydeligt
nej.*

Damgård-Sørensen og Knud Leihøj midlertidigt fået hver en plads i forbundets hovedbestyrelse.

Den første tid gik arbejdet i den nye bestyrelse forbløffende godt. Helt nye idéer blev modtaget positivt. Åbne bestyrelsesmøder blev vedtaget. Et fagforeningsblad blev vedtaget. Det blev til *Utætheden*, som udkom fra maj 1972. En ny og åben form for generalforsamling blev vedtaget: små borde, vandrende mikrofoner, forudbestemt taletid for beretning o.lign. Også studiekreise blev sat i værk.

Bestyrelsen blev delt på spørgsmålet om støtte til *Land og Folk*. Til gengæld vedtog generalforsamlingen med alle stemmer mod fire i september 1971 at støtte dagbladet. I løbet af vinteren 1971 besluttede bestyrelsen også, at den var modstander af EF eller Fællesmarkedet, som det hed dengang. Det fik Arnold Johansen til på et landsmøde mellem rørlæggere og blikkenslagere at true med at afbryde samarbejdet. Forsamlingen havde nemlig i lighed med bestyrelsen vedtaget, at den var imod EF.

At sammenslutningen var gået gnidningsløst var Gustav Friis' og Vagn Damgård-Sørensens fælles vurdering i september 1971.

Men oppositionen markerede sig tydeligt med sine nye idéer. Og dens tanke med at lave fredsvalg i et år efter sammenslutningen var, at lade medlemmerne tage stilling til to forskellige faglige linjer.

Tidspunktet kom med generalforsamlingen den 28. november 1972, hvor Vagn Damgård stillede op mod Gustav Friis. Friis sluttede sin beretning af med disse ord:

“Der er sikkert ingen her i salen der er i tvivl om, at det er en politisk fraktion der ønsker at overtage magten i fagforeningen. Det ligger derfor op til denne generalforsamling at bestemme om det skal ende i politisk kaos eller om det er de faglige interesser der skal have første prioritet.”

Vagn Damgård mente i sin beretning, at en ny målsætning skulle være,

“at man ikke kun skal administrere de eksisterende overenskomstregler, men at man må være med til at lave de urimeligheder om som eksisterer”.

Første nummer af Utætheden, fagforeningens eget blad, fra maj 1972.

STEMMESEDDEL

ved

RØR- OG

BLIKKENSLAGERNES FAGFORENING'S
GENERALFORSAMLING

Tirsdag den 28. november 1972

Der må kun stemmes på 1

Formand:

1	957 *Gustav Friis	307
2	9424 Vagn Damgaard Sørensen	408

Der må kun stemmes på 1

Rørsekretær:

3	1281 Svend Maes	296
4	9509 Knud Leihøj	406

Der må højst stemmes på 4

Repræsentanter:

5	856 *Finn Jensen	428
6	9920 *Sti Davidsen	297
7	471 Arne Eriksen	150
8	6024 Palle Orth	114
9	1281 Svend Maes	260
10	9511 Erik Palludan Olsen	224
11	1399 Kurt Bang Poulsen	67
12	1457 Ole Lundgreen	169
13	9333 Svend Johansen	197
14	348 Ounnar Hansen	236

Der må kun stemmes på 1

Revisor:

15	9732 *Hans Ernst	326
16	227 Poul Christensen	196

Fanebærere:

17	1302 *Svend Hansen	485

Der sættes kryds ud for de navne, man ønsker at stemme på. - De med stjerne mærkede er afgående tilidsmænd, som modtager genvalg.

Der vælges: 1 formand - 1 sekretær - rør - 4 repræsentanter - 1 revisor - 1 fanebærer.

Stemmeseddel med resultatet af afstemningen på generalforsamlingen den 28. november 1972.

Ved valget fik Vagn Damgård 410 stemmer, mens Gustav Friis fik 310. Samtidig vandt Knud Leihøj over Svend Maes i afstemningen om rørssekretærposten, og i bestyrelsen fik kommunisterne flertallet. Vagn Damgård havde nemlig i begyndelsen af 70'erne genindmeldt sig i DKP.

ARNOLD JOHANSEN, RØRLÆGGERNE OG KONGRESSEN I 1973

Helt tilbage i 1968, da man forhandlede om sammenslutning havde Blikkenslagerforbundet stillet den betingelse, at sammenslutningen

“ikke måtte forrykke mandatfordelingen på Blikkenslager-, Sanitet- og Rørarbejderforbundets kongres i forholdet København – provinsen”.

Dengang blev spørgsmålet ikke diskuteret. Men man kan næppe hævde, at rørlæggerne ikke godkendte vilkåret. Til gengæld var det jo åbenlyst urimeligt, at 1.200 nye medlemmer ikke skulle vise sig i forøget indflydelse i hovedbestyrelsen. Det var i hvert fald holdningen hos den nye bestyrelse i fagforeningen op til forbundets kongres i 1973.

Det blev en kongres, som var mærket af kold krig. Arnold Johansen, som aldrig blev kendt for sin fleksibilitet, var indstillet på at give kommunisterne en lærestreg. Selvom medlemmerne i København udgjorde halvdelen af forbundets medlemmer, kunne der ikke være tale om, at afdelingen kunne få mere end de ca. 25% af de delegerede, afdelingen hele tiden havde haft. Arne Kragh, som var delegeret fra København, husker med gru kongressen. Den var delt i en kommunistisk del og en socialdemokratisk del, som kun nødtvungent omgikkes hinanden. Og da Arnold Johansen, hovedbestyrelsens flertal og den socialdemokratiske fraktion i København valgte en liste med udelukkende socialdemokrater til hovedbestyrelsen, var stilen lagt fra begge sider. Man havde nu en afdeling med halvdelen af medlemmerne, hvis bestyrelse slet ikke var repræsenteret i hovedbestyrelsen.

Kongressen vedtog også med 87 stemmer mod 32, at københavnernes ikke skulle have flere mandater. Københavnsafdelingen anlagde sag mod forbundet ved Østre Landsret. Her vandt man den principielle del af sagen. Men forbundet ankede sagen til Højesteret, som endte med at

give forbundet ret. I øvrigt blev sagen siden løst, da man i 1977 gik over til at opdele forbundet i kredse og ændrede stemmefordelingen mellem København og provinsen.

Kongressen fik et efterspil, der varede, til Arnold Johansen gik af i 1977. Mest umiddelbart kom det til et opgør på generalforsamlingen i København den 27. november 1973, hvor den nye bestyrelse havde siddet i et år. Den hidtidige bliksekretær Jørgen Hansen angreb kommunisternes optræden på kongressen og sagde, at det var besynderligt at tale om samling og enighed i arbejderklassen, og "så kan man ikke engang samle 35 delegerede på en kongres". Arnold Johansen mente, at siden sammenlægningen havde "3 gode kolleger, tvunget af terror, måttet forlade denne fagforening". Han henviste til tre ansatte, som var holdt op.

Fagforeningens 100-års jubilæum i 1973. Finn Iwanouw hilser på Vagn Damgård.

Den ene godt nok før sammenlægningen, men man skal jo ikke være smålig.

Fra den anden side svarede Allan Kragh, at det var mindretallet, der havde søgt splittelse på kongressen. Og Jørn-Oluf Olsen anklagede den af provinsen valgte hovedbestyrelse for at udøve censur i forbundsbladet.

Til bestyrelsesvalget deltog endnu flere end året før. Jørgen Hansen stillede op mod Vagn Damgård-Sørensen. Hansen fik 432, men Vagn Damgård nåede op på 475. Hele bestyrelsen var på valg, men kommunisterne satte sig på det hele, bortset fra en enkelt repræsentant i bestyrelsen. Allan Kragh røg ind som bliksekretær.

LØNUDVIKLING, ARBEJDSLØSHED OG FAGLIGT ARBEJDE

Den nye bestyrelse kom til i den sidste fase af efterkrigstidens højkonjunktur. Lønningerne kunne stadig presses opad. Fra 1959 til 1969 steg arbejdsmarkedets realløn med 53%. Fra 1969-79 steg den lige så meget. Men stigningstakten begyndte for alvor at falde fra 1975. Samme år nåede arbejdsløsheden for første gang siden krigen over 10% for blikkenslagere. Og bortset fra tre år har den holdt sig dér siden.

70erne var det årti, hvor kæmpebyggepladser som Herlev og Hvidovre Hospitaler og Postgiroen så dagens lys. Her arbejdede fagforeningens medlemmer sammen i sjak så store som ingensinde. På disse byggepladser var der samlet mange VVS-firmaer og enkelte sjak kunne være på 40-50 mand. Her fik man kravet om fælles kantiner igennem for alle arbejdergrupper. Den store efterspørgsel på arbejdskraft gjorde, at arbejderne tillod sig ting over for arbejdsgiverne, som ikke var set før. Det betød meget for sammenholdet. Ikke mindst de store arbejdspladser blev de brækjern, der sikrede fortsatte lønstigninger frem til slutningen af 70erne. Det skete gennem en aktiv faglig politik. Den nye bestyrelse støttede en aktivistisk linje, hvor faglige møder, strejker og blokader blev de nye våben, der skulle tages i anvendelse. Fra disse store arbejdspladser i 70erne kom flere af fagforeningens senere ledere ind i bestyrelsesarbejdet, som Jørn-Oluf Olsen, Svend Erik Due (fra Hvidovre), Per Juul Frederiksen og Jørgen B. Hansen (fra Herlev).

Arbejdsretten var blevet udviklet som det instrument, der kunne hol-

*Lockout-møde ved byggeriet
Hyldebjergvej.*

de konflikterne nede på vågeblus. Men de 'ulovlige' eller overenskomststridige aktioner, som fagforeningen ikke måtte støtte, men kunne gøre hemmeligt, kunne forsinke arbejdet så meget, at arbejdsgiverne tit gav sig og gav lønindrømmelser. Denne 'direkte aktions'-politik gav pote så længe, der var noget at give af.

Men set i bakspejlet, må vi indse, at fra 1973-74 sluttede højkonjunkturen. De mange berømte kampe: Uniprint, Info, Scaniadam, Boy Transport, Bella-Centret, Hyldebjergvej osv. var ikke begyndelsen til en ny tid for arbejderbevægelsen, hvor fagforeningen kunne blive en virkelig kamporganisation. Det var *tilbagekæmpinger*. Det var kampe om de sidste lønforhøjelser inden menuen stod på arbejdsløshed af en størrelse, der afgørende ændrede kampvilkårene. I 80'erne var lønfremgangene minimale, arbejdsløsheden stor, kun arbejdstempoet fortsatte med at vokse uhæmmet.

Disse forhold – og flere til – fik afgørende indflydelse på årene 1972-78 i fagforeningens historie. For de er de grundlæggende forhold.

Den nye bestyrelse betød ganske enkelt en *fornyelse* af hele fagforeningens arbejdsstil. Den åbnede sig mod medlemmerne og satte ting igang. Den inddrog flere i arbejdet og aktiverede flere end før. Den tog også nye faglige områder op. Ikke mindst sikkerhed og miljø blev to nye vigtige områder, den nye bestyrelse arbejdede med. Der blev oprettet et arbejdsløshedsudvalg, som kunne koordinere arbejdet blandt de arbejdsløse kolleger.

Bestyrelsen åbnede sig også mod samfundet ved at inddrage andre institutioner i sit arbejde. Således fik fagforeningen en fin kontakt til Roskilde Universitets Center (RUC). Studenter fra RUC fulgte fagforenin-

Den Røde Højskole i Svendborg.

I 1975 kunne fagforeningen flytte ind i Byggefagernes Hus på Lygten. Huset blev siden erklæret for atomvåbenfrit område. Huset ses her som baggrund for en delegation fra den spanske fagbevægelse.

gens arbejde på nært hold, overværede generalforsamlinger, deltog i solidaritetsarbejde ved aktioner, og samtidig kunne de skrive opgaver og specialer om et område, der ikke specielt havde haft forskningens bevågenhed. Fagforeningen støttede også RUC, da den politiske stålhånd kom ud af fløjshandsken og satte universitetet under administration.

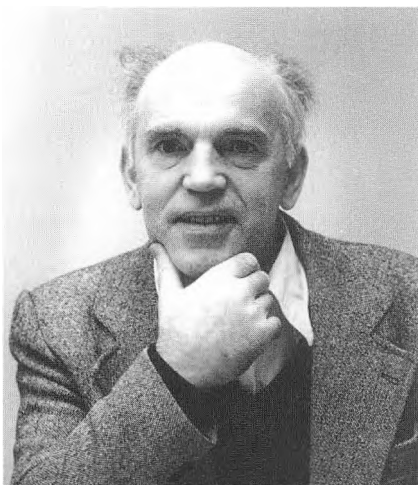
Fagforeningen havde tidligere økonomisk støttet forskellige sociale formål. Men hertil kom nu en lang række politiske foreninger og processer, der nød godt af tilskud fra Rør og Blik. *Land og Folk* var nogenlunde fast på understøttelseslisten, men også *minavisen*, SFs nu hedenangne dagblad, fik en overgang støtte, i øvrigt efter forslag fra en VSer i fagforeningen.

Fagforeningen fik også kontakt med Den Røde Højskole i Svendborg. Den var startet op som et ret bredt venstrefløjsinitiativ, men blev overtaget af en gruppe DKP-lærere. Den Røde Højskole organiserede i samarbejde med fagforeningen en lang række kurser for fagforeningsmedlemmer. Skolen spillede i årene 1975-77 en vigtig rolle i fagforeningen.

Sammen med de øvrige byggefag gik fagforeningen igang med at bygge hus på Lygten, så man kunne flytte fra forbundet. I 1975 kunne man flytte ind i det nye hus til 13 $\frac{1}{2}$ million kroner. Det blev noget dyrere end budgetteret. Deri ligner det meget af det moderne boligbyggeri.

INTERN KAMP

1977-81. Kommunisterne kæmper mod hinanden.

*Vagn Damgård-Sørensen,
formand 1972-81 (ABA).*

Knud Leihøj (ABA).

Det er ikke underligt, at der kom modsætninger i ledelsen. For modsætninger det kom der. Og det i den grad. Det er ikke underligt, fordi der var tale om tilbagetogskampe, uden man gjorde sig det klart. Samtidig satte ledelsen så mange nye projekter igang, at der måtte komme uenigheder.

Dertil kom, at der i selve forholdet til DKP lå en tidsindstillet bombe. Både Vagn Damgård-Sørensen og Knud Leihøj, som jo blev kernen i den nye ledelse, var ikke gjort af det stof, DKP-ledelsen ønskede. De ville gerne bestemme selv uden indblanding fra DKPs faglige sekretariat. De havde også en større faglig erfaring end folkene i sekretariatet. Og fremfor alt: de var næppe i praksis enige med den linje, DKP havde lagt for det faglige arbejde. Deres linje var i langt højere grad en aktivistisk linje, hvor DKP ønskede enhed som det vigtigste i den faglige kamp.

Man kunne også sige, at i forholdet til DKP spillede det dels en rolle, hvad det var for personligheder og dels, i hvor høj grad de var i stand til at overholde den loyalitet, som er fundamental i kommunismens opfattelse af politisk arbejde. Loyalitet betyder nemlig, at hver enkelt udadtil opfører sig som om, de var enige med en truffen beslutning uanset deres personlige opfattelse.

Der var i den nye ledelse, og ikke mindst i den kommunistiske fraktion, nogen der i højere grad kunne dette. Og som i højere grad nød det faglige sekretariats bevågenhed.

Men også i fagforeningssammenhæng spiller personligheden en betydelig rolle. I fagforeningens barndom var formanden ofte 'høvding', 'konge' eller 'fagforeningsejer'. Det hang sammen med, at de fleste fagforeninger reelt var énmandsforetagender. Formanden var dét centrum, alle informationer og beslutninger løb igennem. Og det forhold kom til

at præge opbygningen af fagbevægelsen i det hele taget. Den fik et meget stærkt islæt af centralisme. Det har derfor været muligt for stærke personligheder at sætte deres personlige præg på en udvikling.

I Blikkenslagerfagforeningen og hos rørlæggerne har der været en vekselvirkning mellem ledelsens og klubbernes betydning. I nogen perioder har en stærk ledelse helt overtaget initiativet. I perioden 1972-78 spillede Vagn Damgårds personlighed givet en stor rolle for udviklingen. Men samtidig var det en periode, hvor klubberne fik en helt anderledes og vigtigere rolle end nogensinde tidligere.

BYGNINGSARBEJDERFORBUNDET – ET FATAMORGANA?

Første gang idéen, at sammenslutte alle bygningsarbejdere i ét forbund, kom op, var i 1911. I juli holdt fagforeningen møde om det i Tømrerkroen i Adelgade. Lythjohan udtalte på dette møde, som var noget kaotisk, at blikkenslagerne tilsluttede sig tanken om sammenslutning, men afventede et passende tidspunkt. Denne holdning delte forsamlingen.

Lythjohan havde næppe forestillet sig, at der skulle gå 58 år før diskussionerne igen begyndte at køre. Men på kongressen i 1969 besluttede blikkenslagerne at arbejde for ét stort bygningsarbejderforbund. Arnold Johansen havde store planer om at samle blikkenslagere, rørlæggere, snedkere, tømrere, murere, arbejdsmænd og måske elektrikere. Snedkerens, tømrernes og murerens formænd erklærede sig på kongressen for idéen, mens arbejdsmændenes formand, Anker Jørgensen, var meget kritisk. Han så et skjult magtønske i Arnold Johansens forslag, og han ønskede ikke arbejdsmændene ind i et faglært forbund, med mindre et nyt uddannelsessystem blev lavet, hvor mesterlæren og skellet mellem faglært og ufaglært blev afskaffet.

Først i januar 1977 var forhandlingerne med murerne og de nu forenede snedker-tømrere gjort færdige og kunne sendes ud til høring i de tre forbund med henblik på samtidige ekstraordinære kongresser 1.-2. april 1977.

Fra kongressen i 1973 havde der stort set jævnlige været slagsmål mellem afdelingen i København og forbundet om repræsentation på kongresser og i hovedbestyrelse. Op til den ekstraordinære kongres i 1977

Allan Kragh og Jørn-Olaf Olsen fotograferet under møder af Carl Lythjohan og L.C. Andersen.

fik københavnerne at vide fra forbundet, at de samme regler for repræsentation som i 1973 ville gælde i 1977. Det har næppe stemt sindene blidere i Københavnsafdelingen.

Dertil kom, at forhandlingerne var kørt i et snævert udvalg på forbundsplan uden samtidige diskussioner blandt medlemmerne. Det fandt københavnerne forkasteligt og udemokratisk. Endelig var selve forslaget udemokratisk, fordi det ikke indeholdt nogen beskyttelse af et mindretal som blikkenslagerne overfor de mange snedker-tømrere. På generalforsamlingen den 22. februar 1977 besluttede man, at sammenslutning kun

kunne ske ud fra det princip, at alle tre faggrupper skulle repræsenteres i afdelingsbestyrelserne. Hele 620 medlemmer stemte på generalforsamlingen, og blandt de 32 delegerede, der fik mere end 427 stemmer, var der overvægt af kommunister.

Det var imidlertid ikke kun københavnernes, der mødte Arnold Johansen med kritik på kongressen. Vagn Damgård lagde ud og blev fulgt af stort set alle delegerede. Det endte med, at kongressen vedtog et forslag om, at kongressen nedsatte sit eget strukturudvalg, der kunne forhandle videre. Et nyt forhandlingsresultat skulle sendes til urafstemning. Men de to andre forbund meddelte, at de ikke ville genforhandle sagen.

Det var et klart nederlag for Arnold Johansen, som valgte at trække sig som formand. Han efterfulgtes af Ingemann Petersen på den efterfølgende kongres samme år.

MODSÆTNINGERNE I BESTYRELSEN

I 1973 fik fagforeningen kontakt til Den Røde Højskole. Højskolen manglede elever og fagforeningen manglede et godt sted til at lave arbejdsløshedskurser. Kontakten førte til et frugtbart samarbejde mellem højskolen og fagforeningen. Det blev til mange kurser, til bestyrelsesweekender og til personlige venskaber.

I fagforeningen var det især Allan Kragh der havde forbindelsen, senere også Jørn-Oluf Olsen. Fagforeningen gik også ind i det interne opgør på højskolen, da den DKP-dominerede fløj af lærere i 1975 gjorde op med den VS-orienterede forstander. Man diskuterede, om Sovjetunionen nu også var et socialistisk land. Det mente DKPerne jo, at det var, og så måtte VS'erne ud. Opgøret blev bl.a. foretaget ved, at mange fra Rør og Blik meldte sig ind i skolekredsen, som så valgte Vagn Damgård-Sørensen til formand.

Det var ikke tilladt lærerne på højskolen at organisere sig politisk, men efter opgøret meldte flertallet sig ind i DKP – bl.a. tilskyndet af kommunisterne i Rør og Blik. Blandt de nye DKPerne var Bjørn Erichsen, som var knyttet venskabeligt til Allan Kragh. Bjørn Erichsen kom til at spille en fremtrædende rolle i forholdet mellem Den Røde Højskole og fagforeningen. Han var bl. a. forfatter til en kortfattet fremstilling af arbej-

derbevægelsens historie, som kom som indstik i *Utætheden*. Indstikket hed slet og ret *Arbejdet* og var hver gang på fire sider. I otte sådanne indstik gennemgik Bjørn Erichsen simpelthen, hvad han kaldte “Hovedlinjer i Arbejderbevægelsens Historie” i overskuelig og letlæst form. Det var et utroligt flot initiativ og vidnede om idérigdommen i dén periode.

Fagforeningens rolle på Den Røde Højskole blev så central, at den fik ansat “sin egen lærer” derovre.

RUC var en anden dimension i fagforeningens udadvendte arbejde. Det var ikke mindst Jørn-Oluf Olsen, der administrerede denne kontakt. RUC-studerne spillede en vigtig rolle i udarbejdelsen af fagforeningens arbejdsmiljø-udspil på den ordinære kongres i 1977.

Der var på den tid en udbredt arbejderisme på venstrefløjen, ikke mindst blandt de studerende på venstrefløjen. Måske er arbejderromantik et mere rammende udtryk. Og studenterne flokkedes om Rør og Blik som bier om honning. Rør og Blik var simpelthen DKPs bedste faglige bastion i 70erne. Her kunne man se, hvordan revolutionært fagligt arbejde blev lavet. Her kunne man se rigtige arbejdere. Omvendt var fagforeningens bestyrelse åben overfor studenterne og indså, at de kunne bruges til fornuftigt arbejde for fagforeningen.

På et møde mellem fagforeningen og Den Røde Højskole i marts 1976 fastlagde man de opgaver, fagforeningens mand på højskolen skulle stå for meget detaljeret. Det kom imidlertid til en konflikt i denne forbindelse. På højskolen opfattede man det som et forsøg på styring fra København. Det stødte sammen med den nye struktur, der var kommet efter opgøret i 1975. Nu skulle bestyrelsens opgaver være formelle, mens den egentlige magt skulle ligge hos lærergruppen.

Allan Kragh var enig i, at bestyrelsens opgaver skulle være af formel art, men sad selv i det udvalg, som administrerede de faglige kurser. På et tidspunkt i 1977 skrev han et brev til fagforeningens lærer på skolen, hvor han kritiserede hans arbejde så voldsomt, så der reelt var tale om en fyring. Og det var der dækning for hos skolens lærere. Men Vagn Damgård-Sørensen var ikke blevet informeret og opfattede det som et forsøg på at gå bag om ryggen på ham. Dertil kom, at han rygtevis havde hørt, at han skulle afsættes som formand for skolebestyrelsen.

Det er formentlig rigtigt, at der var planer om på skolen at afsætte ham

som formand. Der herskede blandt lærerne en vis paranoia overfor styringsforsøg fra København. Det har næppe heller stemt Vagn Damgård blidere, da han hørte rygterne om sin afsættelse.

Sagen om Den Røde Højskole førte til langvarige og heftige diskussioner i fagforeningens bestyrelse. Den fik modsætninger, der kun havde ulmet, til at komme op til overfladen. Lidt skematisk kan vi sige, at det drejede sig om følgende problemer:

1. Hvem bestemte over hvem? Var det DKP-fraktionen og over den DKPs faglige sekretariat eller var det fagforeningens bestyrelse, der bestemte?
2. Hvem var nr. 2 i bestyrelsen efter formanden? Var det Knud Leihøj? Eller var det de to fremstormende unge løver Allan Kragh og Jørn-Oluf Olsen?
3. Hvem kunne lide hinanden? Hvor Vagn Damgård og Knud Leihøj havde været makkerpar fra Rørlæggerfagforeningen, blev Vagn Damgård og Jørn-Oluf Olsen i højere grad makkerpar i løbet af 1976-77.

Disse forskellige og meget vanskeligt beskrivelige modsætninger førte til sammenstød omkring fordeling af arbejdsopgaver og beføjelser.

Sagen om Den Røde Højskole endte efter en lang diskussion i bestyrelsen med, at alle skulle trække sig ud af Den Røde Højskoles bestyrelse og at alle de lærere, der havde været involveret i konflikterne på højskolen ikke længere kunne undervise på fagforeningens kurser og studiekredse. Det skete på et bestyrelsesmøde i maj 1977.

På dette bestyrelsesmøde kom Jørgen Brandt med et oplæg, som viser, at sagen om Den Røde Højskole mere var en anledning end en årsag. Der lå mange frustrationer i arbejdet. F. eks. sagde han:

“For at starte i den anden ende føler jeg, at vi i stedet for at sikre den demokratiske proces efterhånden har udviklet vort bestyrelsesarbejde til en eftertænkelsesproces, hvor vi tager trufne beslutninger til efterretning.

At det er sådan, er vel delvis selvforskyldt, at i den periode, hvor det, der kaldes den daglige ledelse, fungerede som en kollektiv enhed, hvor

Jørgen Brandt.

tingene pegede fremad, var dette til at bære. Men at det ikke i længden kan eller bør være sådan, viser tydeligt det sidste år. En periode med mistænkeliggørelse, kævl og ævl og frasegtige debatter vedrørende Højskole og andet, som vi har oplevet for at sige det mildt.”

Jørgen Brandt skød i sit oplæg direkte på Vagn Damgård, og hans oplæg endte op i et forslag om en arbejdsbeskrivelse og en arbejdsfordeling, der skulle give bestyrelsen større indflydelse. Vagn Damgård opfattede det, sagde han ifølge referatet, som et angreb på hans person og arbejdsstil og vel at mærke et angreb, som reelt kom fra Allan Kragh.

I en samtale med DKPs faglige sekretær en måned senere gav Vagn Damgård udtryk for, at Den Røde Højskole næsten blev mere end fagforeningen for mange af de unge arbejdsløse. Og at det var disse unge arbejdsløse, som var Allan Kraghs baggrundsgruppe sammen med lærlingene. Han foreslog, at Allan Kragh skulle fjernes fra arbejdet med de arbejdsløse og lærlingene.

Flere af de involverede husker efteråret 1977 som en ubehagelig periode med mange rygtedannelser. Rygterne er ikke mindst rettet mod Vagn Damgård-Sørensen. Rygterne ville vide, at han var selvrådig, at han ikke informerede bestyrelsen ordentligt, at han var uegnet til sit job. Kun ét af rygterne var så substantielt, at det kunne undersøges. Det handlede om, at han havde indkøbt en kopimaskine uden at spørge bestyrelsen. Det var rigtigt, men næppe nogen stor sag værdig.

Vagn Damgård og flere af de andre i den daværende bestyrelse mente, at også rygterne havde sit udspring hos Allan Kragh og hans kreds.

På generalforsamlingen den 15. september 1977 skulle der vælges 31 delegerede til forbundets ordinære kongres den 14.-19. november. Her opnåede Allan Kragh 245 stemmer, det højeste tal og to mere end formanden. Men på grund af modsætningerne blev den gamle regel om, at den, der fik højest stemmetal, var fløjmand og sad forrest på kongressen, afskaffet.

Samtidig foregik der diskussioner i fraktionen og bestyrelsen om, hvem fagforeningen skulle opstille som kandidat til en sekretærpost i forbundet. Det var traditionelt en vigtig beslutning, fordi sekretæren havde en rimelig chance for senere at blive formand. Der var flere kandidater.

Jørn-Oluf Olsen foreslog Allan Kragh, mens Allan Kragh foreslog Jørn-Oluf Olsen. For at fuldende billedet foreslog Knud Leihøj Vagn Damgård. Diskussionerne endte med, at man i enighed opstillede Jørn-Oluf Olsen. Efter en meget flot arbejdsmiljø-tale på kongressen i 1977 blev han også valgt og tiltrådte i forbundet 1. januar 1978.

På bestyrelsesmødet den 26. oktober 1977 sprang der en bombe. Ikke en rigtig én. Men effekten var alligevel voldsom. Det var et brev fra forbundet, der rykkede for svar på et brev fra Arbejdsdirektoratet om manglende ledighedserklæringer fra april kvartal. A-kassen havde ikke svaret direktoratet, som så havde rykket forbundet, som igen havde rykket a-kassen et utal af gange. Til sidst henvendte forbundet sig altså direkte til formanden. Bestyrelsen besluttede, at kasserer Anker Nielsen skulle ordne sagen indenfor 14 dage. Sagen var hans ansvarsområde, men Vagn Damgård-Sørensen kritiserede Allan Kragh, der fordelte posten hver morgen, for at han ikke havde underrettet ham.

A-kassesagen kom på dagsordenen på et fraktionsmøde dagen efter bestyrelsesmødet. Det var et vigtigt møde, for der var mødepligt, og DKPs formand Jørgen Jensen var til stede sammen med partiets faglige sekretær. Det er svært af referatet at gennemskue, hvad der skete. Men i hvert fald konstaterede Knud Leihøj, at der var to grupper i fraktionen. Han udpegede Allan Kragh og Sven Erik Due som ledere af den gruppe, som modarbejdede bestyrelsen. De skal ud, sagde han.

A-kassesagen gjorde ikke modsætningerne i bestyrelsen lettere. Og da man ind under jul 1977 skulle ansætte midlertidige opmålere, blev bestyrelsen for første gang delt 5-5 i afstemningen (der var afbud fra en).

Fra at bestyrelsen havde været drivkraften i at gøre fagforeningen til et dynamisk kraftcentrum i den københavnske fagbevægelse, var den nu lammet af indre modsætninger, som ingen kunne gennemskue klart.

DEN SOCIALDEMOKRATISKE FRAKTION 1971-78

Den fraktion eller klub, som havde været omkring Gustav Friis og ledelsen i blikkenslagerfagforeningen fik omkring sammenslutningen trukket nogle yngre kræfter ind i arbejdet. Set med de noget yngre medlemmers øjne var det en meget lukket kreds. Men presset af de nye arbejdsvilkår,

Svend Erik Due.

**RØR- OG BLIKKENSLAGERNES
SOCIALDEMOKRATISKE KLUB**

Allan Kragh og Svend Erik Duc.

med en stærk kommunistisk fraktion imod sig, dannede den socialdemokratiske klub en gruppe med navnet "Kontakt os" af yngre folk, som ikke nødvendigvis var socialdemokrater, men som ville holde sammen på det, man havde oparbejdet i fagforeningen.

Som sagt gik samarbejdet godt i begyndelsen i den nye bestyrelse, men efter Gustav Friis havde tabt kampvalget til Vagn Damgård, så socialdemokraterne kommunisterne i et nyt lys. Socialdemokraterne havde opfattet det på den måde, at skulle der ske ændringer i fagforeningens arbejde, skulle det ske glidende. Men det blev i realiteten et systemskifte. Og en chokbehandling af en fagforening, hvor der var generationers traditioner for socialdemokratisk ledelse.

Kommunisterne var fast besluttede på at gennemføre systemskiftet, og det førte bl.a. til generalforsamlinger, hvor endeløse debatter fik deltagerne til at sive, indtil kommunisterne var i tilstrækkeligt flertal til at få vedtaget deres forslag. Disse endeløse natte-generalforsamlinger blev i øvrigt stoppet med en vedtagelse om en fastsat tid (kl. 23), hvor mødet skulle slutte, så man kunne komme op og på arbejde dagen efter. Det førte imidlertid til, at generalforsamlingerne strakte sig over flere møder med fortsættelsesgeneralforsamling efter den fastsatte.

Efter socialdemokraterne havde tabt nogle gange til Vagn Damgård og kommunisterne, gik deres fraktion reelt i opløsning omkring midten af 70'erne. I et par år var der ikke noget organiseret socialdemokratisk fraktionsarbejde. Nogle af de yngre kræfter tog imidlertid omkring 1977 initiativet til at genoprette fraktionen. Og på baggrund af de modsætninger, som siden kommunisternes overtagelse af fagforeningen, var vokset op mellem Vagn Damgård og Allan Kragh, fik socialdemokraterne nye taktiske vilkår at arbejde under. Presset som Vagn Damgård var, opsøgte han socialdemokraterne og inviterede til samarbejde.

1978 – DET FRYGTELIGE ÅR

Året begyndte med, at bestyrelsen sagde farvel til Jørn-Oluf Olsen. Og det fik formentlig en betydning for det følgende forløb. For med hans afgang mistede Vagn Damgård én af sine bedste støtter.

På et tillidsmandsmøde i januar aflagde Vagn Damgård en beretning,

hvor han anklagede Allan Kragh for mange fejl i det faglige arbejde. Det handlede bl.a. om firmaet Pool, hvor han havde lavet en bøj, så fagforeningen fik en bod på 10.000 kr. i arbejdsretten.

På det efterfølgende bestyrelsesmøde sagde Allan Kragh, at efter formandens beretning på tillidsmandsmødet følte han sig ikke længere “forpligtet til at holde de interne stridigheder inden for husets døre”. Vagn Damgård gav udtryk for, at nu måtte stridighederne frem, så medlemmerne kunne tage stilling til konflikten.

Det lød som et klart oplæg til en generalforsamling, hvor en afstemning før eller siden ville fjerne én eller flere fra bestyrelsen. Men der skete noget andet.

Den 1. februar indkaldte DKPs faglige sekretær et fremtrædende medlem af fraktionen til møde. På mødet fremlagde den faglige sekretær en plan, der skulle kunne løse problemerne blandt kommunisterne i fagforeningen. Den gik ud på at udelukke bl.a. Jørgen Brandt fra bestyrelsesarbejdet. Det kommunistiske fraktionsmedlem gjorde i et brev rede for en klar kritik. Han så problemet på den måde, at Vagn Damgård og Knud Leihøj repræsenterede en faglig linje i DKP, som brød med den enhedspolitik, partiet havde vedtaget. Han fremhævede, at Knud Leihøj tilhørte gruppen omkring Carl Madsen og Lejre-Hvalsø partiafdeling, og at de begge på de to sidste partikongresser havde draget partidemokratiet i tvivl. De havde også anfægtet partifraktionens evne til at “tage stilling til ret meget”. De havde brugt kupmetoder og forskelligt andet.

Det var et meget negativt billede af Vagn Damgård og Knud Leihøj, der blev tilstillet det faglige sekretariat. Hertil kom, at han mente, at fraktionen skulle følge sine vedtægter og dermed optræde loyalt udadtil, og vigtige spørgsmål skulle forelægges fraktionen til debat og vedtagelse.

Det blev hurtigt til virkelighed. Den 8. februar kom det til en principiel afstemning i den kommunistiske fraktion, om fraktionen kunne pålægge bestyrelsen en bestemt holdning. Vagn Damgård mente ikke, fraktionen havde beføjelse til den slags, men tabte afstemningen med en stemme.

Den næste dag mødte han op til bestyrelsesmødet, og “meddelte at han med øjeblikkeligt varsel trådte af som foreningens formand og at han ikke ønskede at deltage i generalforsamlingen den 14. februar”.

Generalforsamlingen den 14. februar 1978 var en opstillings-general-forsamling, hvor der normalt ikke kom så mange som til efterårets valg-general-forsamling. Den 14. februar var der kun 233, der afgav deres stemme. Forløbet var det, at Knud Leihøj på bestyrelsens vegne afgav beretning. Den svarede Vagn Damgård på. Jørn-Oluf Olsen stillede så en resolution til afstemning, som foreslog, at Vagn Damgård skulle fortsætte som formand. Den blev imidlertid nedstemt med 126 mod 107.

I begyndelsen af marts var der tillidsmandsmøde og møde i arbejdsløshedsudvalget. Begge steder kom sagen op. På baggrund af de forskellige indlæg kan vi måske opsummere:

Knud Leihøj vendte sig nu mod Vagn Damgård. Han var træt af hans lederstil. Utallige var de gange, sagde han, hvor Vagn Damgård havde truet med at gå for at få sin vilje. Den gik ikke i længden, nu måtte Vagn Damgård forstå, at der var en grænse. Til gengæld sagde han ikke længere noget negativt om Allan Kragh.

Vagn Damgård vendte til gengæld hele skytset mod Allan Kragh. Han sagde ifølge referatet, at Allan Kragh stod bag en systematisk undergravningskampagne mod ham. Allan Kragh passede ikke sit arbejde. Det var ham, der havde forholdt Vagn Damgård oplysninger om A-kassesagen. Han løb fra aftaler. Han havde lavet en blokade mod et firma (Pool-sagen), som kostede fagforeningen 10.000 kr. i bod. Han brugte fraktionen og partiloyaliteten imod Vagn Damgård.

Knud Leihøj beklagede, at et mangeårigt samarbejde med Vagn Damgård var blevet brudt. Men det gik ikke, at Vagn Damgård traf beslutninger udenom bestyrelsen (kopi-maskinen), og at han gav bestyrelsesmedlemmer skidebatter i fuld offentlighed. Han burde i det mindste trække dem ind på kontoret.

Vagn Damgård gensvarede, at kopi-maskinen ville murerne i Byggefagenes Hus købe under alle omstændigheder. Rør og Blik var blevet tilbudt en halvpart, og bestyrelsen havde godkendt planen, inden den bakkede ud igen. Og skideballen havde han givet, fordi ingen i bestyrelsen ville påtage sig arbejdet som protokolfører. "Jeg har i modsætning til Knud Leihøj aldrig inviteret nogle bestyrelsesmedlemmer på røvfuld udenfor".

Allan Kragh indrømmede, at det var en bommert med Pool-sagen, og at Vagn Damgård burde have været underrettet om A-kassesagen. Til gengæld afviste han, at han undergravede Vagn Damgård.

Den 9. marts blev bestyrelsens beretning godkendt på en fortsættelses-generalforsamling. Der blev indsamlet underskrifter til en ekstraordinær generalforsamling. Begrundelsen var, at bestyrelsen havde udelukket Vagn Damgård fra at deltage i tillidsmandsmødet den 1. marts, hvor til gengæld flere bestyrelsesmedlemmer "rejste sig op og fortalte at det først og fremmest er Allan Kraghs intriger og manglende evne til at arbejde kollektivt, der har ført til den situation vi står i idag".

Den ekstraordinære generalforsamling fandt sted den 14. april og handlede kun om Vagn Damgårds afgang. Der kom ikke noget nyt frem i forhold til de anklager og forsvar, der allerede var i luften. Til gengæld stemte dobbelt så mange som den 14. februar. 196 stemte for bestyrelsen og 250 stemte imod. Nu var situationen helt åben. Bestyrelsen fungerede kun som forretningsministerium.

Den kommunistiske fraktion holdt møde om sagen den 26. april. Her henstillede den til DKPs forretningsudvalg at ekskludere Vagn Damgård og Jørn-Oluf Olsen af DKP. Den 12. maj besluttede partiledelsen "at give Vagn Damgård-Sørensen og Jørn-Oluf Olsen en kraftig irettesættelse", men i øvrigt lægge op til centralkomitéens møde den 3. juni at træffe beslutning vedrørende eventuel eksklusion.

Op til generalforsamlingen den 16. maj blev der udfoldet en hektisk aktivitet. Den kommunistiske fraktion valgte ikke at opstille Knud Leihøj som formandskandidat. Det var formentlig hans medlemskab af den oppositionelle Lejre-Hvalsø partiafdeling i DKP, der spillede ind. Han blev i stedet opstillet som rørsekretær. Den opstillede heller ikke Allan Kragh, hvad der også kan undre. Han blev i stedet opstillet som bliksekretær. Som formandsemne foreslog man Bjarne Olsen. Anker Nielsen blev opstillet som kasserer og Kaj Andersen som opmålersekretær. Dertil fire kommunister til bestyrelsen.

Den anden fløj under ledelse af Vagn Damgård og Jørn-Oluf Olsen indledte et samarbejde med socialdemokraterne og opstillede nogle af dem til en ny bestyrelse. Den havde Vagn Damgård som formand. Så

havde den som den anden liste Anker Nielsen som kasserer og Knud Leihøj som rørsekretær. Som bliksekretær havde listen Bruno Cavagnaro og John Petersen som opmålersekretær og i bestyrelsen to socialdemokrater, nemlig Hugo Bjergvang og Finn Iwanouw. Denne alliance bakkede den socialdemokratiske fraktion op.

På generalforsamlingen den 16. maj vandt Vagn Damgårds nye alliance klart. Der blev afgivet 709 stemmer. Ved formandsvalget fik Vagn Damgård 411 mod Bjarne Olsens 282. Bruno Cavagnaro fik 431 mod Allan Kraghs 253. Som opmålersekretær fik John Petersen 446 mod Kaj Andersens 230. Men i bestyrelsen kom et par af kommunisterne fra den anden fløj ind.

Den kommunistiske fraktion ved Bjarne Olsen, Allan Kragh og Knud Leihøj rettede den 29. maj fornyet henvendelse til DKPs ledelse for at få Vagn Damgård og Jørn-Oluf Olsen ekskluderet. Det begrundedes med alliancen med socialdemokraterne imod kommunisterne. I forlængelse heraf besluttede fraktionen at udelukke seks medlemmer midlertidigt. Heriblandt flere bestyrelsesmedlemmer i fagforeningen. Vagn Damgård og Jørn-Oluf Olsen forsvarede sig i et brev til DKPs centralkomité og lagde her hele ansvaret på "Allan Kragh og hans klike".

Centralkomitéen besluttede den 3. juni at suspendere Vagn Damgård og Jørn-Oluf Olsen i et år. Det betød, at de ikke kunne vælges i nogen sammenhænge i partiet og ikke måtte tale på dets vegne.

Vagn Damgård og Jørn-Oluf Olsen sendte et 20 sider langt brev til DKPs ledelse med 20 bilag, som detaljeret gennemgik hele konflikten én gang til. På den baggrund plæderede de for ophævelse af suspensionen. Brevet blev fulgt op af et nyt brev den 1. september til DKPs ledelse, hvor Vagn Damgård klagede sin nød over arbejdsklimaet. Knud Leihøj saboterede bestyrelsesarbejdet og svinede formanden til. De åbne bestyrelsesmøder var rene parodier, hvor Knud Leihøj brugte enhver bagatel til debatter "til støtte for Allan Kragh, der som tilskuer kommer med provokerende bemærkninger". Brevet mandede ud i et spørgsmål til partiet: om det bakkede fraktions-flertallets linje op?

På et møde med DKPs formand, dets faglige sekretær, fraktions-ledelsen og dele af fagforeningens bestyrelse meddelte DKP-ledelsen, at man stod bag fraktionen. Den forlangte, at Vagn Damgård og et bestyrelses-

Anker Nielsen.

Erling Ryder-Tønnesen.

medlem frivilligt skulle trække sig og anbefalede i stedet Allan Kragh og Bjarne Olsen. Herefter meldte Vagn Damgård, Jørn-Oluf Olsen, Gert Hansen, John Petersen, Gert Iversen og Erling Ryder-Tønnesen sig ud af DKP.

På generalforsamlingen den 27. september meddelte Vagn Damgård denne beslutning. På samme møde blev hans beretning imidlertid forkastet, mens Knud Leihøjs blev vedtaget. Det førte til en optrapning af krigen, men også til en usikkerhed om, hvilket grundlag, der skulle regeres på. Der blev indleveret krav om ekstraordinær generalforsamling. Men Vagn Damgård afviste kravet med henvisning til, at underskrifterne var indsamlet på falsk grundlag. Det kom til voldsomme sammenstød i bestyrelsen. Den måtte give sig med hensyn til den ekstraordinære generalforsamling, men indkaldte den til samme dag og umiddelbart forud for den ordinære generalforsamling den 21. november 1978. På den ekstraordinære generalforsamling blev der stillet mistillidsvotum til formanden, bliksekretæren og opmålersekretæren under ét. I alt deltog 776 i afstemningen. 410 stemte imod og 350 stemte for.

Herefter kunne man gå over til den ordinære generalforsamling. Her stillede Bjarne Olsen igen op mod Vagn Damgård, men tabte med 295 imod 379. Knud Leihøj måtte også indkassere et nederlag, da Erling Ryder-Tønnesen blev valgt med 365 imod 301. Tre af bestyrelsesposterne var på valg. De to gik til Vagn Damgårds fløj, én til den anden fløj. Havde kommunisterne troet de kunne løbe stormløb, blev de afvist af alliancen mellem Vagn Damgård og socialdemokraterne.

Men hermed var sagen alligevel ikke afgjort. Generalforsamlingen måtte fortsættes den 14. december. Og hertil orkede kun 151 at komme og afgive deres stemme. Og her fik Vagn Damgård forkastet sin beretning med 113 mod 37.

FAGFORENINGEN I SPLID MED SIG SELV

Selvom generalforsamling fulgte på generalforsamling gennem 1978, havde det kun forøget det politiske og juridiske kaos i butikken. Fagforeningen var ved at lamme sig selv på grund af kampene mellem tidligere og nuværende kommunister.

På en generalforsamling den 13. februar 1979 foreslog bestyrelsen at lave en midlertidig lovændring, som skulle sikre, at en bestyrelse valgt på maj-generalforsamlingen kunne arbejde uforstyrret et år. Men det blev nedstemt. Samtidig fik formanden endnu en gang sin beretning forkastet.

På generalforsamlingen den 14. maj 1979 blev kaoset yderligere forøget ved, at formandens beretning for tredje gang blev forkastet. Ved valget tabte Allan Kragh til Bruno Cavagnaro ved opstillingen som bliksekretær. Opmålersekretær John Petersen tabte til gengæld til Kaj Andersen. Og til bestyrelsen fik kommunisterne valgt Sti Davidsen, Bjarne Olsen og Knud Leihøj ind. Fra den anden fløj blev Hugo Bjergvang valgt.

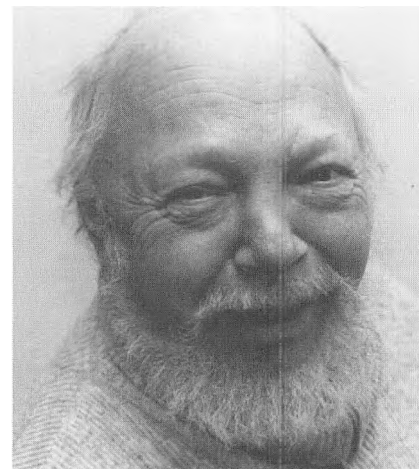
Vagn Damgårds fløj havde stadig flertallet i bestyrelsen, hvor det stod 5-4 ved næsten alle afstemninger. En generalforsamling i november 1979, hvor 565 afgav deres stemme, genvalgte Vagn Damgård, men genindsatte samtidig Knud Leihøj som rørsekretær, ligesom Allan Kragh blev valgt ind i bestyrelsen.

Der gik nu et års tid uden de store konfrontationer i bestyrelsen. Der var også rigeligt at se til uden. Arbejdsløsheden steg 1979-80 fra syv til 10% for blikkenslagerfaget. Det var en tid med store miljømæssige udfordringer. Der var kampen mod epoxy og opskumning, og den næsten automatiske lønfremgang var stort set gået i stå. For timelønnens vedkommende faldt reallønnen i 80erne, mens akkordlønnen lige holdt skindet på næsen.

På generalforsamlingen i september 1980 kom det imidlertid til et nyt sammenstød. Allan Kragh stillede et mistillidsvotum til bestyrelsen, fordi den lod *Utætheden* trykke på et uorganiseret trykkeri. Han fremlagde et brev fra sekretæren i Dansk Typografforbund.

Sagen var imidlertid den, at trykkeriet ejedes af to brødre, som lavede arbejdet selv. I øvrigt havde de ikke noget imod at lade sig organisere, hvis det kunne lade sig gøre. Erklæringen fra Dansk Typografforbund var indhentet af en kommunist ansat i blikkenslagernes A-kasse. Han havde givet sig ud for at være fra bestyrelsen.

På denne baggrund måtte Allan Kragh aflyse sit mistillidsvotum, og den pågældende ansatte i A-kassen blev fyret af bestyrelsesflertallet, Allan

Sti Davidsen.

MEDLEMMERNE I RØR & BLIK HAR TALT

På den ekstraordinære generalforsamling søgte medlemmerne med et stort flertal NEJ til den siddende bestyrelse, og det på trinds af, at bestyrelsen truede medlemmerne med sin samlede afgang.

En ledelse, der forsøger at slække over fejl, er ikke troværdig. Det er i sig selv ikke alvorligt at begå fejl, men det er virkelig alvorligt at forsøge at skjule dem.

Ledelsen i vor fagforening skal bestå af mennesker, der har tilstrækkelig respekt og tillid til kollegernes dommekraft, til at turde tage en åben debat.

Før at sikre tildeltelse på egne løn- og arbejdsforhold opfordres du til at stemme på en ledelse, der vil lytte og handle i sine interesser.

Du opfordres derfor til at stemme på følgende kolleger på denne generalforsamling:

Formand:	Vagn Damgård-Sørensen
Kasserer:	Anker Nielsen
Itsekretær:	Knud Leihøj
Bliksekretær:	Bruno Cavagnaro
Opmålersekretær:	John Petersen
Bestyrelsen:	Gert Iversen (bestyrelsesmedlem)
	Palle Nielsen (till. mand Brøndbyvester Mølle)
	Gert Hansen (ansat på kassererkontoret)
	Pinn Iwanou (till. mand f.a.: Strømmand)
	Hugo Bjergvang (till. mand Blik A/S)
	Sti Davidsen (till. mand: Semco A/S)

Vagn Damgårds oplæg til generalforsamlingen 16. maj 1978.

Kragh og Bjarne Olsen stemte imod. Og 7-2 stod de fleste afgørelser i bestyrelsen i den følgende tid. Og selvom det ikke kom til de store sammenstød, virkede fagforeningen splittet og uden det store initiativ.

I efteråret 1979 så en ny fraktion dagens lys i fagforeningen. Det var Den tværsocialistiske klub. Her deltog både Vagn Damgård og flere VSere og SFere i fagforeningen. Men det var svært at løse op for de stivnede fronter.

På generalforsamlingen den 2. november 1981 rettedes der en del kritik mod ledelsen ikke mindst fra kommunisternes side. Afdelingen var lammet, mente én af dem. Og ved formandsvalget tabte Vagn Damgård til Bjarne Olsen 212-157. Samtidig vandt Per Juul Frederiksen over Knud Leihøj valget til rørsekretærposten.

Bag valget af en kommunist (Per Juul Frederiksen) i stedet for en anden (Knud Leihøj) lå dels nye modsætninger i den kommunistiske fraktion og dels en ny alliance mellem kommunister og socialdemokrater op til generalforsamlingen. Modsætningerne i fraktionen havde placeret Knud Leihøj på et sidespor. Det var en udvikling, der var startet med, at han havde støttet Carl Madsen. Hans kort stod dårligt, og op til generalforsamlingen i november 1981 besluttede fraktionen så, at Per Juul Frederiksen skulle stille op imod ham. Fraktionen lavede en aftale med socialdemokraterne om, at de skulle støtte valget af Bjarne Olsen og Per Juul, mod at bestyrelsen siden skulle konstituere en socialdemokrat som bliksekretær. Det gjorde den imidlertid ikke. Den konstituerede Allan Kragh.

Land og Folk havde op til generalforsamlingen den 2. november kraftigt støttet valget af både Bjarne Olsen og Per Juul Frederiksen. En protest-artikel fra Knud Leihøj blev ikke optaget. Tværtimod førte Knud Leihøjs vrede over den behandling, han blev udsat for, til en klage fra DKPs faglige landsudvalg til centralkomiteén over Leihøj. Centralkomiteén meddelte ham så i april 1982, at han ville blive smidt ud af partiet, hvis ikke han ophørte med sin skadelige opførsel. Opførslen bestod i, at han krævede en bestemt artikel i *Land og Folk* dementeret. Da han stadig gjorde det, blev han ekskluderet.

Rør og blikkenslagernes
Tværsocialistiske Klub

Den Tværsocialistiske Klub forsøgte at samle VSere, SFere og andre uden for de kæmpende fraktioner.

HVAD SKAL MAN NU MENE?

I 1981 var en periode forbi. Efter ni år som formand måtte Vagn Damgård gå. Det havde været ni vigtige år for fagforeningen. De første fem havde været én lang fremgangsperiode, hvor fagforeningen struttede af visioner og aktivitet. De sidste fire år havde været lammende erfaringer med oprivende interne kampe, som sled opbakningen op.

Men hvad skete der? På de foregående sider er disse år beskrevet. Problemet er blot dét, at *sandheden* ikke er nogen enkel sag. Jeg har talt med en del af de implicerede og læst mange sider. Ikke alle versioner kan være rigtige. Men efter min overbevisning er de heller ikke alle sammen forkerte. Graver man i de forskellige anklager, viser det sig, at der er noget om det meste. Men derved adskiller denne konfliktsituation sig ikke fra mange andre situationer uden konflikt.

Det påfaldende ved de fire års konflikt er, at de er mærkeligt blottet for fagligt og politisk indhold. Det er ikke to klart definerede fagpolitiske holdninger, der står over for hinanden.

Jeg tror, at konflikten 1977-81 i Rør og Blik indeholder noget, som er meget svært gennemskueligt. Noget som især befinder sig på det psykologiske niveau. Det handler om oplevelsen af at løfte i flok og blive skuffet over, at flokkens medlemmer har forskellige ambitioner. Alle løfter nok i flok, men nogen løfter for at placere sig bedre i fremtiden. Jeg har tidligere kaldt det striden om, hvem der skulle være nr. to.

Til det psykologiske hører også noget, som ligner en generationsmod-sætning. Vagn Damgård og Knud Leihøj tilhørte alt andet lige en anden generation end flere af de andre i bestyrelsen. Og de unge kom til at spille en rolle i fagforeningen i disse år på lige fod med, hvad der skete i samfundet og på venstrefløj. Ungdomsoprøret ulmede også i fagforeningen.

Endelig spiller det en rolle, hvem folk er. Hvilken karakter har de, hvordan omgås de hinanden? Det er forhold, som ikke kan udredes. Men som givet spiller en vigtig rolle for den uigennemsigthed, krisen 1977-81 har.

KRISE, ARBEJDSLØSHED OG MILJØKAMP

1981-1993. Borgerlig regering, mange arbejdsløse og ændringer i fagforeningens demokrati

Kort efter generalforsamlingen i november 1981, hvor Bjarne Olsen blev formand, blev Allan Kragh konstitueret som bliksekretær af bestyrelsens flertal. Det blev så bekræftet ved generalforsamlingen i maj 1982. Her blev Allan Kragh valgt mod to modkandidater med 149 stemmer mod henholdsvis 83 og 63. Som opmålersekretær blev Svend Erik Due valgt, ligesom kommunisterne styrkede repræsentationen i bestyrelsen og nu sad solidt på magten.

Ved efterårsgeneralforsamlingen prøvede Vagn Damgård-Sørensen og Knud Leihøj et comeback, men Bjarne Olsen og Per Juul Frederiksen vandt komfortabelt.

Politisk fortsatte den nye kommunistiske ledelse den linje, den tidligere havde fulgt. Dvs. den støttede *Land og Folk*, Folkebevægelsen mod EF, arbejdsløshedsarbejdet osv. Fagligt var der nok en vis nuanceforskel mellem den gamle og den nye ledelse. Men mest afgørende var det vel, at en række ydre faktorer afgørende ændrede arbejdets betingelser.

I 1982 blev der konstateret en mangel på omkring 30.000 kr. i fagforeningens kasse. Der blev indledt en politiundersøgelse, men ingen skyldig kunne findes. Og selvom Anker Nielsen blev renset og ingen mistænkte ham, trak han sig som kasserer. Bestyrelsen konstituerede herefter socialdemokraten Finn Iwanouw, som så blev valgt i maj 1983.

I Blik og Rørarbejder-forbundet var meget ændret efter kongressen i 1977. Københavnerne fik større repræsentation. Delegationerne fra København blev meget større, så store, at det nogen gange kunne knibe med at holde sammen på synspunkterne. I 1981 blev Hans Jensen for-

Bjarne Olsen, formand 1981-85.

mand efter Ingemann Petersen. Og samtidig blev Jørn-Oluf Olsen næstformand. Selvom han ikke længere var kommunist, spillede det dog en rolle, at København var repræsenteret i ledelsen. Der var vel også enighed om, at Hans Jensens lederstil så radikalt adskilte sig fra de tidligere formænds, at samarbejdet også lettedes herigennem.

I samfundet var økonomien kørt i stå. Krisen var blevet mere eller mindre permanent, og man begyndte at snakke om 'fattigfirserne'. Bortset fra 1986 og 1987 holdt arbejdsløsheden sig over de 10% for blikkenslagere, og i 1983 nåede den 18% på landsplan, men over 25% for København. Arbejdsløsheden blev med rette 80ernes største problem. Men også lønnen var under pres. Inflationen faldt gennem 80erne og fik lønudviklingen til at holde sig på et meget jævnt niveau. Og ser vi på reallønnen, så steg den svagt for akkordlønnen, mens den faldt for timelønnens vedkommende.

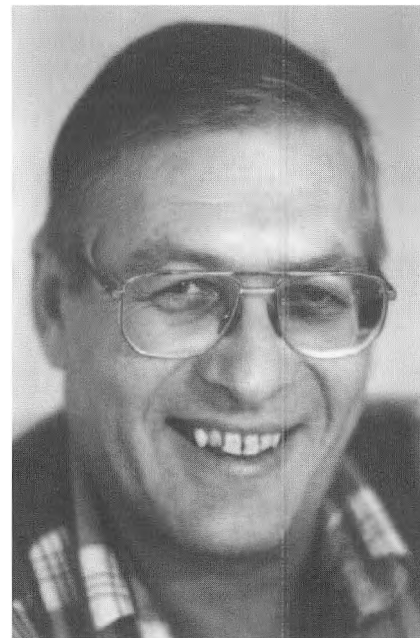
Arbejdsløshedsperioder tidligere i fagets historie plejede at følges med lønned sættelser. Arbejdsgiverne brugte arbejdsløsheden til at presse lønnen ned.

Strategien i 80erne ser ud til at have været en anden. Interviews med ørlæggere og blikkenslagere peger på, at arbejdstempoet er blev skruet betragteligt i vejret ved hjælp af arbejdsløshedsspøgelset. Det er ikke mindst gået ud over lidt ældre kolleger, der ikke har fysik til det hårde tempo. Som et medlem udtrykker det i *Utætheden* i 1990: Hvis du er arbejdsløs og over 50, så er du færdig i branchen. Så målt i 'stykpris' er lønnen givet faldet, fordi man må løbe hurtigere for at tjene de samme kroner.

Endelig skiftede regeringen i 1982 farve. Den socialdemokratiske regering kom i mindretal og måtte give regeringsmagten til højrefløjen, som i vekslende kombinationer holdt sig ved magten indtil 1993, hvor en socialdemokratisk ledet regering med deltagelse af de små midterpartier kom til magten. 1982-93 var den længste borgerlige regeringsperiode siden 1924.

Den nye økonomiske og sociale situation prægede naturligvis fagforeningens generalforsamlinger, hvor kampen mod dagpengeforringelser allerede fra 1983 var fast inventar.

Det kom til større sammenstød mellem den borgerlige regering og

Finn Iwanouw.

*Fra den store konflikt
i 1985. Per Juul Fre-
deriksen i spidsen for
byggefagenes del af
demonstrationen på
vej til Christiansborg.*

*Udsnit af demonstra-
tionen i 1985 foran
Christiansborg med
Rørleggere og Blikken-
slageres banner midt i
billedet.*

arbejderne både i 1984 og 1985. Begge gange var fagforeningen aktiv. Man støttede HT-chaufførernes blokade i 1984. Den 24. maj 1984 indkaldte fagforeningen til dagmøde, hvor 600 mødte frem.

I 1985 var der lagt op til storkonflikt på arbejdsmarkedet. Regeringen havde fastsat en lønramme på 1,5-2%. Det gjorde forhandlinger nærmest overflødige, selvom regeringen indkaldte til trepartsforhandlinger med arbejdsmarkedets parter. Det kom til konflikt fra den 24. marts. Blik- og Rør-Forbundet havde trukket i det store udtræk i strejkekassen. Op imod 24 millioner kr. var der til rådighed eller til tre ugers konflikt. Men den borgerlige regering greb ind efter en uge med et løndiktat. 3.410 medlemmer fra Blik og Rør var i aktion. Efter indgrebet kom det til store demonstrationer, sammenstød med politiet, overenskomstridige arbejdsnedlæggelser og en voldsom aktivitet i fagforeningen. Fagforeningen fik lavet en video om forløbet med den sigende titel: "Stolte dage i april". I begyndelsen af 1986 fik fagforeningen en bod på 50.000 kr. for organisationsansvar i forbindelse med arbejdsnedlæggelserne i april 1985.

På generalforsamlingen den 26. februar 1985 var det bliksekretæren Allan Kragh, der aflagde bestyrelsens beretning, da formanden Bjarne Olsen havde været sygemeldt siden begyndelsen af december 1984. Han kunne meddele, at Bjarne Olsen trak sig som formand, derfor skulle der være ekstraordinært formandsvalg. Allan Kragh stillede selv op til formandsposten. Og på maj-generalforsamlingen blev han valgt med 182 stemmer ud af 224 afgivne.

På forbundets kongres i 1986 vedtoges første etape af en historisk decentralisering af strejkefonden, som udbyggedes på den ekstraordinære kongres i 1987. Herefter lå en del af midlerne i afdelingerne (kredsene), som de selv kunne disponere over uden forbundets indblanding. Til gengæld skulle afdelingerne kunne præstere en uges strejkeunderstøttelse ved overenskomstens udløb.

I 1987 blev Blik & Rørarbejder-forbundets formand Hans Jensen næstformand i LO. København stillede Allan Kragh som formandskandidat. Det blev imidlertid næstformanden Jørn-Oluf Olsen, der blev valgt med 96 stemmer mod 70, og han blev budt velkommen i *Utætheden* af sin gamle med- og modkæmper Allan Kragh. Det blev Jørn-Oluf Olsen, som førte forbundet gennem sit 100-års jubilæum i 1990.

*Allan Kragh,
formand 1985-94.*

*Poul Schlüter var
ikke just populær
efter indgrebet i
1985,*

*men det var
Mogens Glistrup
heller ikke, da
han viste sig
blandt demon-
stranterne.*

Jubilæumskongressen blev i øvrigt kraftigt præget af de 57 delegerede fra København (Kreds 10). Deres opposition imod mange af forbundets forslag til handlingsprogram satte sit præg på programmets endelige udformning. Et særligt tilskud til kongresforhandlingerne udgjordes af Rør & Bliks revygruppe, der i sange og optrin fik sendt et par morsomme kommentarer afsted.

Rør & Blik revyen førte i øvrigt til gendannelsen af et sangkor i fagforeningen. Blikkenslagersangkoret af 1938 lagde op i 1970. Efter 21 års pause holdtes der den 5. februar 1992 stiftende generalforsamling i det nye Rør & Blik Kor. Imidlertid holdt koret denne gang kun i to år.

Kreds 10 til kongres i Blik- og Rørarbejderforbundet. Det er på første række Per Juul Frederiksen, Allan Kragh, Finn Iwanouw, Sti Davidsen og Helmer Jensen. På anden række ses Bjarne Galsgaard Petersen.

Lærlinguddannelsen blev som tidligere beskrevet fastlagt i lærlingeloven fra 1937. Mesterlæren, som her blev lovbundet, fortsatte i lærlingeloven fra 1956, selvom den åbnede for andre veje, f.eks. værkstedsskoler. En afgørende ændring var det, at blikkenslagerfaget fra oktober 1960 indførte dagskoleundervisning i stedet for aftenskoler.

I løbet af 70'erne blev Erhvervsfaglig Grund-Uddannelse (EFG) gennemført i mange fag som et brud med mesterlæren. I EFG-systemet spillede skoleundervisningen den afgørende rolle. Men uddannelsen krævede et praktikår for at være afsluttet.

Mod slutningen af 70'erne erkendte Blik og Rør-forbundet, at mesterlæren ikke slog til. Det enkelte værksted eller firma var ikke alsidigt nok. Og akkordsystemet gjorde sit til, at svendene ikke havde tid til (eller råd til) at oplære lærlinge.

Sammen med Dansk VVS-Installatørforening, som mestrene nu var organiseret i, gennemførtes i 1982 en omlægning af uddannelsen. Det skete i samarbejde med EFG, så der nu var to forskellige systemer, EFG og mesterlære. Fra 1987 blev de to systemer sammenlagt til en enhedsuddannelse. Men man kunne starte med to forskellige moduler: mesterlære eller skole.

Ved overgangen til EFG skete der to afgørende ting med VVS-uddannelsen. For det første blev den skræddersyet til netop de typer arbejde, som blev udført indenfor faget og med henblik på netop de materialer, som var i brug. Den brød altså med den vægtning af traditionen, som tidligere lå i Teknisk Skole-regi. For det andet blev det muligt at specialisere sig i forskellige uddannelser: VVS- og energimontør, VVS- og industrimontør, VVS-montør og blikkenslager, VVS- og ventilationsmontør samt isolatør. I 1989 blev også fabriksblikkenslager-uddannelsen ajourført.

Rørsmede-uddannelsen er fortsat en del af metaluddannelsen og forhandles af Dansk Metal. Men med revisionen af smede- og blikkenslager-uddannelserne er der mindre tendens til, at nyuddannede rørsmede bevæger sig ind på VVS-området.

Lærlingene var kommet med i overenskomsterne allerede fra 1894. Men forbundet og fagforeningen gjorde nu ikke meget for at bedre deres

vilkår. Først i 1936 dannedes en lærlingeforening i København, og først fra 1973 kunne lærlinge blive medlemmer af forbundet. I slutningen af 70erne satsede man en del krudt på at organisere lærlingene i VVS-ungdom – og med godt resultat. I 80erne kom der en ungdomskonsulent i fagforeningen, Hans Søby. Baggrunden for ungdomsudvalget og ungdomskonsulenten var en diskussion om nødvendigheden af at rekruttere unge til fagforeningens arbejde. I stor udstrækning lykkedes dette, idet flere af medlemmerne i ungdomsudvalget senere kom til at spille en rolle i bestyrelsen.

Udviklingen i faget nødvendiggjorde ikke kun en ny lærlingeuddan-

*Lærlingebestyrelsen i Rør og
Blik.*

nelse. Med de nye byggeformer og de nye materialer blev det nødvendigt med efteruddannelseskurser også for svendene. Især efter 1978 blev efteruddannelsen meget omfattende. Både naturgas og fjernvarme gjorde kurser i certifikat-svejsning stærkt eftertragtede.

STRUKTUR – DET STORE SPØGELSE

I 1984 blev sammenslutningsforhandlingerne mellem Blik og Rør, murere og snedker/tømrere genoptaget. Målet var igen et bygningsarbejderforbund. Men forhandlingerne kom hurtigt igen ind i et dødvande. Blik og Rør ønskede en branchestruktur med lokale valg efter branche. Det ville så at sige mindretalsbeskytte det lille Blik og Rør-forbund mod de andres talmæssige overvægt. Men det ville snedker/tømrerne ikke være med til. I november 1984 blev det meddelt på generalforsamlingen, at forhandlingerne igen var brudt sammen.

Næste fase var et forsøg på samarbejde mellem Metal, El-forbundet og Blik og Rør i et såkaldt teknikerkartel. Metals oplæg forelå i oktober 1985, men var for vidtgående i retning af en kommende sammenlægning af forbundene. I Rør og Blik, København, var man ret skeptiske og udarbejdede ændringsforslag til behandlingen på kongressen. Ændringsforslagene blev behandlet grundigt på en weekendkonference i Gilleleje, på et medlemsmøde i januar 1986 og blev endelig vedtaget på en ekstraordinær generalforsamling den 21. januar 1986. Her besluttede fagforeningen at gå ind i teknikerkartellet, hvis det blev begrænset til primært et uddannelsesmæssigt samarbejde. Men kartellet måtte ikke stille sig i vejen for et eventuelt kommende bygningsarbejderforbund og ikke sigte mod en kommende indslusning i Dansk Metal. Og faktisk blev disse ændringsforslag vedtaget på forbundets kongres i 1986.

Teknikerkartellet blev imidlertid en skuffelse. Allerede på generalforsamlingen i november 1987 meddelte Allan Kragh, at bestyrelsen overvejede at træde ud af kartellet. Og selvom forbundsformand Hans Jensen heller ikke syntes, det var gået som ønsket med kartellet, advarede han dog mod at trække sig ud. Men ved indgangen til 1990 var Teknikerkartellet nedlagt.

Indtil videre sidste fase i strukturforhandlingerne startede i 1988 –

nogenlunde samtidig med at LO gik ind i sin strukturdebat, der førte til det meget omdiskuterede forslag om at danne store karteller indenfor LO til afløsning af de mange mindre forbund. Det var i øvrigt et forslag, der var præget en del af Blik og Rørs tidligere formand Hans Jensen.

Denne sidste fase af strukturforhandlingerne drejede sig igen om et bygningsarbejderforbund, denne gang bestående af Blik og Rør, Murerforbundet, Snedker/tømrerforbundet og Træindustriforbundet. Der blev holdt fælles hovedbestyrelsesmøde mellem de fire forbund og på maj-generalforsamlingen 1990 blev det meddelt, at de fire forbund havde vedtaget at lave et fælles blad *Byg og Træ* og havde besluttet at lave fælles kurser under FIU, fagbevægelsens interne uddannelser, samt at samordne sikkerheds- og miljøarbejde.

Det lød næsten for godt til at være sandt. Og det var det også. For på november-generalforsamlingen samme år kom meddelelsen om, at Træindustriforbundet havde meldt sig ud af forhandlingerne. Og så var man lige langt.

KLUBBERNE

Den ældste klub i fagforeningen ser ud til at være klubben på Carl Lunds Fabrik. Den er formentlig dannet i slutningen af 1880'erne og viste sig som et godt aktiv, ikke mindst når man skulle ud i strejke. I hvert fald anbefalede en generalforsamling i 1891 af danne klubber andre steder.

Det er svært at sige, hvor udbredte klubberne blev i denne tidlige periode. Man kunne forestille sig, at de var mest udbredte på fabrikkerne. Værkstederne var gennemgående så små, at klubber var overflødige. Der var dog enkelte store værksteder, f.eks. nogle af de offentlige. På Frederiksberg Gasværk blev der således i 1898 oprettet en klub for blikkenslagere.

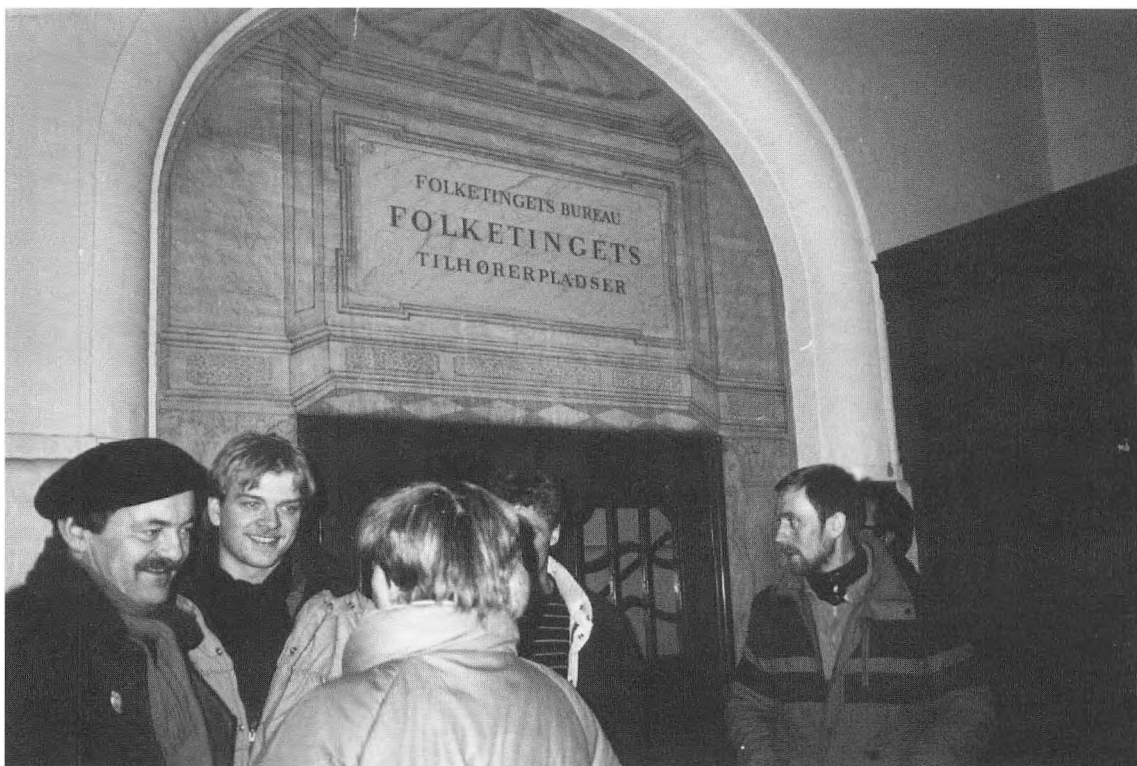
Både fabriksklubberne og værkstedsklubberne hed i lovene *værkstedsklubber*. Men mod slutningen af 1800-tallet opstod der brancheklubber i fagforeningen, nemlig Bygningsklubben og Fabriksklubben. De organiserede på tværs af arbejdspladser i forhold til overenskomstområde. Derfor blev lovene i 1903 lavet om, så de nu kun talte om *klubber*.

Syndikalisterne organiserede sig også i klubber. Og hos blikkenslager-

*1985, fortsat:
Vejen til Rigs-
dagsgården
blev spærret af
medlemmer
fra Rør og
Blik ved at
slæbe en skur-
vogn på tværs
af broen.*

*Repræsentan-
ter for Rør og
Blik søger
foretræde for
Folketingets
arbejdsmar-
kedsudvalg for
at protestere
mod indgrebet
i 1985.*

Allan Kragh på talerstolen ved et medlemsmøde i Nørrebrohallen under konflikten i 1985. Også daværende forbundsformand Hans Jensen kom på talerstolen og sagde bl.a.: "Vi vinder - hvis I vil, og hvis I vil, står jeres organisation bag jer." Siden har udtalelsen prydet Utæthedens forside.

ne kom der 1918-19 en sådan syndikalistisk blikkenslagerklub. Den gik altså ligesom brancheklubben på tværs af arbejdspladserne. Ligesom Diskussionsklubben fra samme tid.

Brancheklubberne ser ud til at eksistere op gennem hele mellemkrigs-tiden. Bygningsklubben er i slutningen af 30'erne samlingssted for en hel del oppositionelle og derfor meget udskældt af ledelsen.

Mange VVS-firmaer voksede sig langt udover værkstedstørrelse. De bredte sig over flere forskellige funktioner og havde ofte afdelinger flere steder i landet eller havde flere store nybygninger igang med mange blikkenslagere og rørlæggere på én gang. I disse firmaer blev klubben ofte noget meget vigtigt for at holde sammen på folk og for at kunne udveksle informationer om firmaets politik. Disse klubber i de store VVS-firmaer kom til at spille en vigtig rolle fra begyndelsen af 1970'erne.

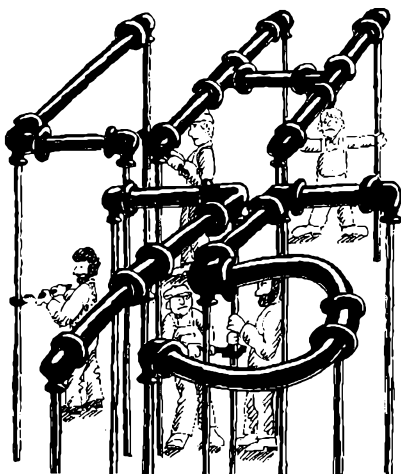
Én af dem er klubben hos Ludvigsen & Hermann. Her har der eksisteret en rørklub siden 1913. Klubbens bestyrelse var meget aktiv under afstemningen for eller imod sammenlægning med blikkenslagerne. Fra L&H klubben kom også Jørn-Oluf Olsen og Jørgen Brandt (omend han oprindeligt var i OMM-klubben, indtil firmaet blev overtaget af L&H).

I 70'erne spillede klubberne en fremskudt rolle som det sted, hvor diskussionerne blev taget, inden de skulle afgøres på generalforsamlinger. Tillidsmænd, der opstillede eller anbefalede opstilling, repræsenterede bestemte store klubber som Semco, OMM eller andre. Klubberne blev en slags lokalt demokrati i fagforeningsdemokratiet.

Tillidsfolkene fik en central rolle i takt med, at generalforsamlingernes betydning faldt i løbet af 80'erne. Men også som følge af en bevidst udbygning af tillidsmands- og sikkerhedsrepræsentant-systemet. Et udtryk for denne forøgede betydning var det, at afdelingen fra 1988 udsendte *Tillidsmandsposten* til alle tillidsfolk. Det er et 14-dages blad, som indeholder informationer om afdelingens løbende sager og større politiske linjer. Gennem *Tillidsmandsposten* kan tillidsmanden få den information, der gør ham til det vigtige mellemlid mellem afdelingen og klubmødet.

I 80'erne skete der en yderligere styrkelse af klubbernes betydning gennem indførelse af årlige *klubkonferencer*, som en slags overbygning på de kvartalsvise tillidsmands- og sikkerhedsmøder. Her deltog repræsentan-

Rørklub og hjælpekasse L&H 75 år's jubilæum

Jubilæumsskrift fra L&H klubben 1988.

Asbestsanering i rumdragter.

ter fra klubberne i en weekends drøftelser af de mest påtrængende opgaver og udformede f.eks. oplæg til forbundets kongresser.

ASBEST, MILJØ, SIKKERHED OG ARBEJDSLØSHED

Den høje arbejdsløshed skulle – hvis man skulle dømme efter tidligere perioder – havde dikteret en ret lav profil i det faglige arbejde. Men faktisk er der flere vigtige sager, der kommer op i løbet af firserne.

Firserne startede med en kraftig betoning af lønnens og arbejdstidens betydning i det faglige arbejde. I 1982 sendte afdelingen både forår og efterår en *lønbuss* rundt for at komme i kontakt med kollegerne og herigennem påvirke især timelønnen. Timelønnen stod også i centrum efter regeringen ved overenskomsten i 1985 fastsatte en lønramme på 1¹/₂-

Eksem forårsaget af skæreolie var bare én af de mange nye arbejdsskader der dukkede op i blikkenslagerens arbejdsmiljø.

For at spare et stillads blev en ny tagrende lagt op af sådanne tagartister, som var helt afhængige af om rendejernene var rustne, og om de var ordentligt fastgjorte.

*Her lægger et par andre tagar-
tister nyt tag siddende på et
enkelt bræt.*

*De nye maskiner og materialer
gav nye miljøproblemer til de,
man altid havde haft. En række
af dem blev taget op i denne fæl-
lespjece udgivet af Elektrikerne
og Rør og Blik.*

STØV, STØJ OG VIBRATIONER

**PJECI UDGIVET AF RØR OG BLIK OG
DANSK ELFØRBUND, KØBENHAVN**

2%. Fagforeningens taktik var herefter at presse timelønnen op lokalt. Og det gav virkelig pote. Løndiktatet blev brudt med flere procent.

Hovedkravet ved overenskomsten i 1985 var som flere gange før kravet om 35 timers arbejdsuge. Samtidig krævede fagforeningen Arbejdsretten og hovedaftalen afskaffet til fordel for aftaler indbygget i overenskomsterne. Og ved et møde i Nørrebrohallen den 1. april 1985 besluttede 2.000 rørlæggere og blikkenslagere at opsige hovedaftalen.

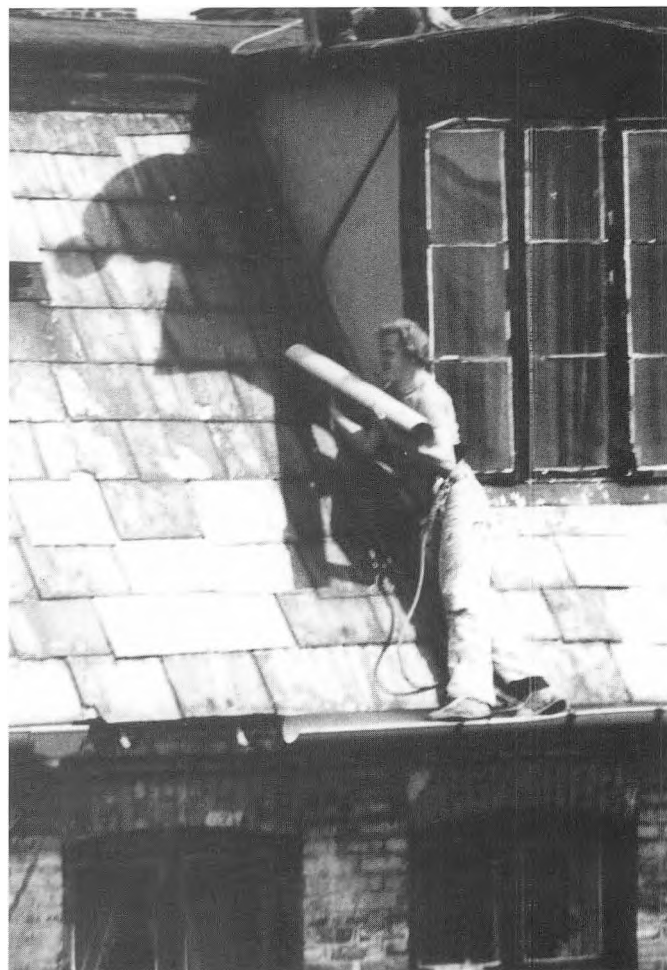
Men hvordan man end vendte og drejede sig, så holdt det hårdt med at komme igennem med forbedrede løn- og arbejdstidsforhold som i 70'erne. Arbejdsgiverne var blevet stålsatte. De var presset af økonomien og ikke mindst bakket op af en regering, som krævede tilbageholdenhed *fra lønmodtagernes side*. Og tilbageholdenheden blev yderligere understreget ved nedskæringer på det sociale område af den borgerlige regering. Fagforeningen var derfor meget aktiv i det samarbejde, som blev kaldt Tillidsmandsringen, som

gjorde 1. oktober 1985 til landsdækkende aktionsdag mod Schlüter-regeringen. Også i 1986 opfordrede fagforeningen til at bryde lønrammediktatet. Men lønaktionerne gled mere og mere i baggrunden for arbejdsløsheden som 80ernes største problem. Og ved siden af arbejdsløsheden var der de store miljø- og sundhedsproblemer.

Ét af problemerne var asbest. Asbest var blevet brugt til utallige isolationsformål, tagplader (eter-nit), loftsplader og meget andet godt. Man havde længe vidst, at folk, der arbejdede meget med asbest, fik dårlige lunger. Læge Martin Døssing holdt foredrag i fagforeningen i 1986 og fortalte, at man allerede i 1937 havde erkendt asbestens farlighed – dog uden konsekvenser for produktionen. Men nu lød advarslerne helt anderledes klart: asbest er – selv i små bitte doser – dødsensfarligt på lidt længere sigt.

Fra 1985 lød advarslerne mod asbest både på generalforsamlinger og i *Utatheden*. I 1986 lavede fagforeningen en asbestkampagne. Den førte til en bod på 25.000 kr. i Arbejdsretten. Men pengene var godt givet ud, for i 1987 var det slut med ny asbest i arbejdsmiljøet. Men der var stadig store problemer med den asbest, der var sat op. Hvem skulle tage den ned? Og hvilke forholdsregler skulle man tage? Til slut kom der en ny asbest-bekendtgørelse, der stillede strenge krav til omgangen med de farlige fibre.

Asbesten var kun ét aspekt af en bred vifte af miljøproblemer, fagforeningen fra slutningen af 70erne måtte tage op: Skæreoljer, opskumning, epoxy, lime, isolation, mineraluld og støv. I mange år havde blikkenslagere og rørleggere levet med dampene fra loddevand, loddetin, flydende bly, svejsedampe, paksalveoverfølsomhed og den slags. Men nu dukkede en hel masse nye stoffer op i forbindelse med de nye teknikker. Affedtningsmidler og skæreoljer indeholdt ofte giftige eller kræftfremkaldende stoffer. Når man skulle svejse på rør, der var isoleret med op-

*1. Kun sikret af et løst tov
ankommer blikkenslageren
med den nye tagrende*

2. Hjulpet af en anden tagrendekunstner bringes stykket på plads i 4.-5. sals højde.

3. Stykket er på plads, hjælperen er krøbet i sikkerhed. Vi kan nu se, at tovet var bundet fast til skorstenen og går ned over kvisttagets skarpe kant.

skummet polyurethan, fik man giftige dampe i lungerne. De meget støvede krybekældre var ofte fyldt med støv, det var farligt at indånde.

Også sikkerheden måtte med jævne mellemrum tages op. Det handlede ikke mindst om klassikeren: faren for faldulykker. Der måtte kæmpes for et ordentligt stigerement. For brug af stilladser eller lift ved tagarbejde i stedet for de akrobatiske øvelser, blikkenslagere i generationer havde udført på glatte tage for at reparere eller sætter tagrender op. 80erne var ikke mindst det årti, hvor sikkerhedsproblemerne for alvor kom på dagsordenen. Fagforeningen havde et meget aktivt sikkerhedsudvalg under ledelse af Svend Erik Due. Sikkerhedsudvalget markerede sig stærkt, både med agitation i pjecer og f.eks. videoen *Støv, støj og vibra-*

*Tverfaglig
arbejds-
løshedskonferen-
ce i Herle-
vhallen i
80'erne.*

tioner, men også derved, at de forhold udvalget tog op faktisk førte til ændringer. Betydningen af Svend Erik Dues arbejde kunne ikke mindst aflæses i de høje valgtal han tit opnåede på generalforsamlinger.

Arbejdere havde i generationer måttet betragte den krumme og ødelagte ryg som en næsten nødvendig pris for lønarbejdet. Først i løbet af 80erne blev problemet taget op: var dårlig ryg ikke i virkeligheden en arbejdsbetinget sygdom? I 1987 lavede fagforeningen sammen med de andre bygningsarbejderfagforeninger i København en rygskadekampagne. Men først i 1993 gav Højesteret en fagforening medhold i at rygskade kunne være en arbejdssygdom.

De nye maskiner som slagboremaskiner, vinkelslibere og rillefræsere viste sig at give vibrationsskader i form af 'hvide fingre'. Arbejdet havde altid været farligt og hårdt. Men det voldsomme pres på tempoet i 80erne og 90erne gjorde arbejdssygdomme, arbejdsskader og miljøproblemer til noget helt centralt i afdelingens arbejde.

Arbejdsløsheden var og blev dog 80ernes største problem. Den var kommet for at blive, og fagforeningen måtte genoptage arbejdsløshedsarbejdet.

Byggefagenes telt en 1. maj i 80erne.

RØR & BLIK I DET 21. ÅRHUNDREDE?

1993-98

Politisk ændrede klimaet sig meget i løbet af 1980erne. Den kommunistiske ledelse i fagforeningen fortsatte på flere måder linjen fra tidligere. I 1985 støttede man en Blikkenslager-skole i Tete i Moçambique med 20.000 kr. Fra begyndelsen af 80erne havde to kvindelige, danske blikkenslagere arbejdet på at realisere et sådant projekt. I forlængelse heraf fik fagforeningen forbundet til at udgive en bog om de sydafrikanske fagforeninger sammen med AOF. I 1986 støttede man Folkebevægelsen mod EF med 10.000 kr. Ligesom man, frem til *Land og Folk* lukkede i 1990, støttede det kommunistiske dagblad med 10.000 kr. om året.

Rør & Blik markerede sig også i 80erne og 90erne som én af fagbevægelsens venstreorienterede fagforeninger. Både ved overenskomsten i 1985 og ved senere lejligheder markerede fagforeningen sig som en kritisk fagforening. Når det drejede sig om en for ringe mineraluldsbekendtgørelse, som forbundet havde godkendt. Når det drejede sig om dårlige overenskomstresultater. Fagforeningen støttede de antiracistiske initiativer, som Byggefagernes Samvirke tog, og var naturligvis imod EF-unionen. Næsten som en tradition opfordrede bestyrelsen til at stemme nej til overenskomstresultatet. For første gang blev traditionen brudt, da bestyrelsen i 1993 opfordrede til at stemme ja – og medlemmerne fulgte opfordringen.

Men 80erne var også det årti, hvor kommunismen led sit historiske nederlag. Sammenbruddet i Østeuropa, Berlinmurens fald, genforeningen af Tyskland og Sovjets opløsning gik heller ikke spurlost hen over de danske kommunister.

I 1985 kunne Knud Leihøj endnu stille op til kampvalg om rørsekretærposten med den begrundelse, at han ville bryde 2-partisystemet i fagforeningen. Hermed tænkte han på den kommunistiske og den socialdemokratiske fraktion, der ikke efterlod meget plads til andre grupper.

Men dette system var under nedbrydning allerede i 80'erne. Den kommunistiske bestyrelse konstituerede en socialdemokratisk kasserer og ansatte siden en socialdemokratisk ungdomskonsulent. DKP gik mere eller mindre i opløsning i kølvandet på Østeuropas sammenbrud, og det ramte også den kommunistiske fraktion i fagforeningen. Flere fremtrædende DKP'ere meldte sig ud. Og selvom de politiske modsætninger ikke

Både på Lynetten og andre steder blev der kæmpet imod brugen af det kræftfremkaldende epoxy.

Sti Davidsen med fagforeningens banner 1. maj 1985.

af den grund forsvandt ud af fagforeningen, så var det politiske system i hvert fald under nygruppering. De politiske fraktioner spillede ikke længere den centrale rolle.

Det kan ikke skjules, at fremmødet på generalforsamlingerne i 80'erne holdt sig ret konstant under 10%. Kun ved urafstemninger om overenskomst-afslutninger nåede man højere og da op omkring 50%.

I 1987 rejste John Bloch-Poulsen problemet om det ringe fremmøde på generalforsamlingerne. Han mente, det var en fare for fagbevægelsen og efterlyste idéer til ændringer af generalforsamlingerne. Allan Kragh replicerede, at det ringe fremmøde jo også kunne skyldes, at folk var tilfredse med ledelsen. Men et halvt år efter, og efter en weekendkonference om spørgsmålet, fremlagde bestyrelsen et forslag om at skære antallet af ordinære generalforsamlinger ned fra fire til to. I stedet skulle informationsstrømmen forstærkes: *Utatheden* skulle komme med seks numre årligt i stedet for fire, tillidsmandsudsendelserne skulle gøres hyppigere og antallet af møder i de åbne arbejdsgrupper skulle sættes op. 1988 skulle være et prøveår. Forslaget blev vedtaget, mens et forslag, der kom op flere gange det følgende 1½ år, nemlig at vælge bestyrelse ved urafstemning, blev forkastet.

Problemet med det ringe fremmøde var ikke noget nyt. Det er kommet og gået i perioder. Men det ser ud til at være et problem, som hele fagbevægelsen kæmpede med. I flere forbund har det ført til en styrkelse af de centrale organer, på amtsniveau og på forbundsniveau. Rør & Blik gjorde noget andet, som hænger sammen med klubbernes fremskudte position i fagforeningens demokrati. Ved at satse på *information* gennem *Utatheden* og *Tillidsmandsposten* flyttede man en del af generalforsamlingens funktioner til bladene og til klubmøderne. Dermed flyttede man også mere af fagforeningens demokrati fra generalforsamlingerne til klubmøderne, tillidsmands- og sikkerhedsmøderne. Den gamle tradition med oplæsning af forhandlingsprotokoller, som skulle finde sted før generalforsamlingen, var nu kun en afglans af gamle dage, kun overværet af én eller et par tilhørere.

Som en konsekvens af denne ændring i fagforeningens demokrati blev også urafstemningen ved valg af ledelse indført i Rør & Blik. Urafstemning var et krav, som socialdemokraterne havde fremsat allerede ved

Ved den alternative sociale konference af NGO-grupper fra hele verden på Holmen i København i 1996 inviterede IBIS den sydafrikanske billedkunstner Willy Bester til at lave denne skulptur af skrot på Holmen. Fagforeningen blev bedt om at hjælpe med det praktiske. Bent Kyhn og Svend Engstrøm var med til at udføre kunstværket. Idag kan det ses på LO-Skolen.

sammenlægningen med rørlæggerne i 1971, men da blev det nedstemt. På en klubkonference besluttede afdelingen at fremsætte forslaget på kongressen i 1991. Her blev det imidlertid forkastet. Derefter vedtog afdelingen det som en lokal vedtægtsændring.

Urafstemningen kom første gang i anvendelse i forbindelse med en mindre krise i fagforeningens ledelse. På generalforsamlingen den 11. november 1991 aflagde Allan Kragh som vanligt beretning som formand. Beretningen indeholdt en passus, som kritiserede kvaliteten af en unavngiven sekretærs arbejde. Da der samtidig blev talt om at nedskære antallet af ansatte, lå det lige for at antage, at formanden ville af med netop denne sekretær. Efter en del diskussion blev beretningen forkastet, først ved håndsoprækning og sidenhen skriftligt med 49 for og 81 imod. Og selvom et fremmøde på 130 var ringe, så var det en forkastelse.

Efter to bestyrelsesmøder besluttede bestyrelsen at stryge den pågældende passus og genfremsætte beretningen på en ekstraordinær generalforsamling. Den fandt sted den 19. december 1991. Her sagde Allan Kragh i øvrigt, at det var rørsekretæren Per Juul Frederiksen, han havde haft i tankerne. Men efter kritikken var blevet strøget, blev beretningen vedtaget med 130 for og 26 imod. På denne generalforsamling udfordredes Allan Kragh til kampvalg af Ivan Rønne Petersen. Allan Kragh vandt urafstemningen med 705 stemmer mod Ivan Rønne Petersens 226. Samtidig vandt Per Juul Frederiksen med 571 over John Bloch-Poulsens 356. 983 eller 32% stemte ved urafstemningen.

Urafstemningerne havde igen ændret ved generalforsamlingernes betydning. Urafstemning gjorde betydningen af 'de aktive' i en fagforening mindre. 'De aktive' var ikke mindst medlemmerne i de politiske fraktioner, hvis betydning nu yderligere var blevet neddroset. Urafstemningen, tillidsmands- og sikkerhedsmøderne, klubkonferencerne osv. havde forskudt demokratiet i fagforeningen fra generalforsamlingen til en hel række sammenhænge.

Som vi har set, var den kommunistiske fraktion udsat for voldsomme turbulenser i perioden efter 1977. Men i perioden fra Berlinmurens fald i 1989 til Sovjetunionens opløsning i 1991-2 gik også DKP i opløsning. Hvad der måtte være tilbage af den kommunistiske fraktion i fagforeningen forsvandt med, at medlemmerne meldte sig ud af DKP.

*Fra solidaritetsaktionen i
Nyhavn, februar 1995 med
restaurationsarbejderne. Det er
fagforeningens formand Tommy
Balle og faneberer Alex Berg.*

Firserne igennem havde den socialdemokratiske fraktion fungeret med møder, kontingent osv. og havde fundet sin plads sammen med kommunisterne. Efter socialdemokraterne var kommet tilbage i bestyrelsen for fagforeningen, blev de der, omend antallet varierede meget. Men også den socialdemokratiske fraktions rolle nedtonedes i årene omkring 1990.

FØRNYET KAMP I FAGFORENINGEN 1991-94

Allan Kraghs modsætningsforhold til Per Juul Frederiksen var af en art, som for medlemmerne var svært at gennemskue. Allan Kragh hævdede især, at modsætningen handlede om Per Juuls manglende arbejdsindsats. Hvordan det nu ellers hang sammen, blev modsætningen årsagen til en ny omtumlet periode for ledelse og fagforening.

90ernes faglige problemer havde især arbejdsløsheden i centrum. For Rør & Blik fik arbejdsløsheden et nyt aspekt ved, at arbejdsløsheden var markant større i København end i provinsen. Meget arbejde i København blev udført af provinsmestre, som tilmed brugte svende fra provinsen. Det blev fremført, at svendene fra København gjorde for meget vrøvl. Men en undersøgelse pegede især på to økonomiske forhold, som førte til dette skæve forhold. Provinstmestrenes tilbud var simpelthen billigere end de københavnske mestres. Det skyldtes, at deres dækningsbidrag var mindre. Deres administration og organisation var billigere og mindre end de københavnske mestres. Dertil kom, at det godt kunne betale sig at bruge provinssvendene, fordi de via skattelovgivningen fik et tilskud til dobbelt husholdning, der gjorde det fordelagtigt for dem at arbejde i København.

Ved siden af arbejdsløsheden var miljøet, sikkerheden og skurspørgsmålet i fokus. Arbejdsskaderne faldt fra begyndelsen af 90erne, mens det ser ud til, at det forøgede tempo også øgede den almindelige nedslidning. Det forøgede tempo medførte også, at arbejdsløsheden ramte de ældste og de yngste hårdest.

Ved overenskomstfornyelsen i 1993 anbefalede såvel forbund som fagforening at stemme ja, og for fagforeningens vedkommende var det noget nyt. Ved urafstemningen afgav 55% deres stemme og af dem fulgte 83% bestyrelsen og stemte ja.

Blikkenslagere i demonstration i Esbjerg 1. juni 1995 i anledning af Ri-Bus konflikten.

Maj-generalforsamlingen 1993 var ikke meget besøgt. Der blev afgivet 156 stemmer i en afstemning, om man skulle afskaffe urafstemningen ved bestyrelsesvalg. Bestyrelsen foreslog at udskyde beslutningen til efter forbundskongressen i maj 1994, men det blev forkastet med 91 mod 65. Og på efterårsgeneralforsamlingen blev der stemt om urafstemningen igen, men her var 186 for bevarelsen af urafstemning, mens 153 var imod.

Modviljen mod Allan Kragh kom voldsomt til orde ved bestyrelsesmøder, ikke mindst fra Tommy Balles side. Han ytrede uvilje og mistil-

Fagforeningens fane foran den franske ambassade 1995 i protest mod de franske atomvåbenforsøg i Stillehavet.

Der lægges nye rør på loftet i Brumleby.

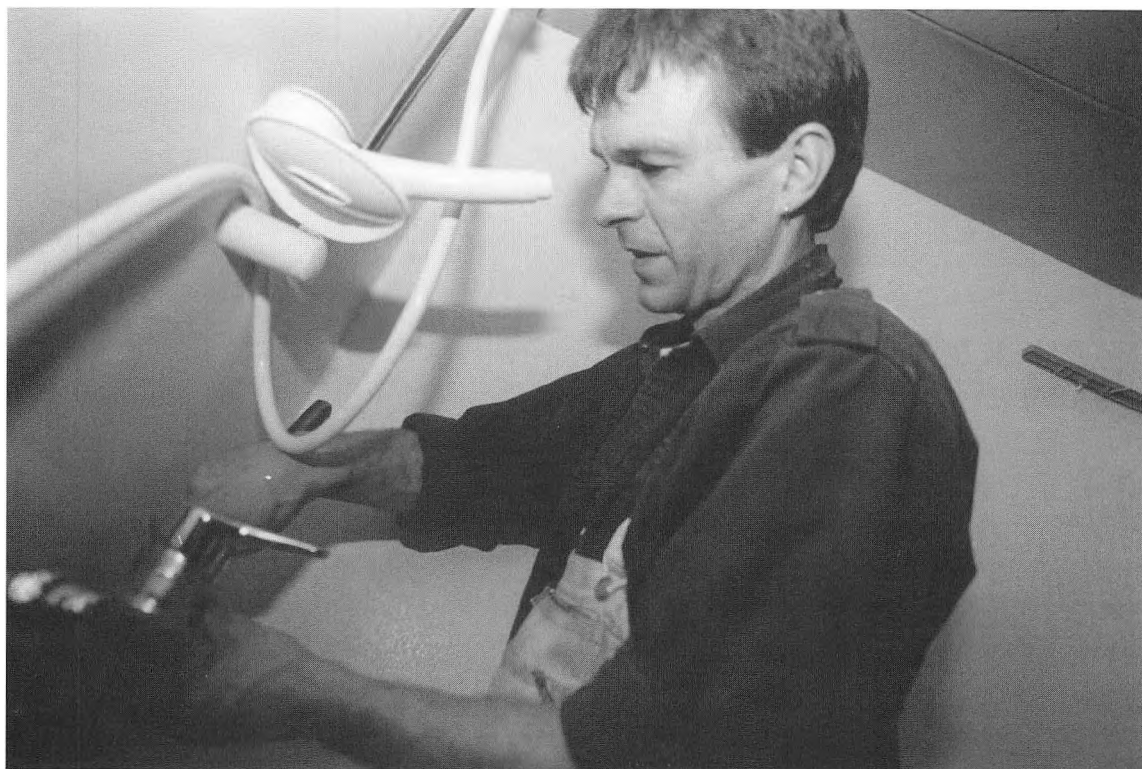
Blik-og rørorkestret med Jan Illum, Bjarne Ørbekker og Tommy Balle underholder på en klubkonference på Gilleleje Feriecenter.

lid ved enhver lejlighed. Ligeledes gav han udtryk for, at det var tydeligt, at daglig ledelse ikke fungerede. Fagforeningens planlagte 120-års jubilæumsfest i august 1993 blev aflyst, formentlig som følge af spændingerne i bestyrelsen.

Allan Kragh lagde mere og mere pres på Per Juul Frederiksen og anklagede ham for ikke at passe sit arbejde. På generalforsamlingen i maj 1994 foreslog han gennemført en evaluering af de valgte og ansattes arbejdsopgaver med henblik på en vurdering af, om de levede op til fagforeningens og forbundets målsætninger. Per Juul udtalte, at en sådan evaluering vil kræve 4-5 mands arbejde. "Jeg mener, at det er kemien i

Der bæres hængklosetter op og monteres blandingsbatteri og bruser.

bestyrelsen, der ikke passer sammen og det er noget gejl med alle de analyser”, udtalte han. Tommy Balle udtalte, at “Allan Kragh skal ødelægges hvis fagforeningen skal gå styrket ud af det her.” Allan Kraghs støtte gennem mange år, Jørgen Brandt, trak sig i øvrigt fra bestyrelsen.

Som en konsekvens af idéen om arbejdsevaluering udkom *Utætheden* i september 1994 med et 13-siders tillæg om de ansattes arbejdsindsats. Men Allan Kraghs pres mod Per Juul blev i august-september pludselig vendt til et pres mod ham selv. På et bestyrelsesmøde i august 1994 blev kassereren Finn Iwanouw spurgt, om der var valgte eller ansatte, der havde modtaget forskud udover det tidligere vedtagne. Kassereren oplyste, at Allan Kragh i sommeren 1994 havde fået forskud og udlæg, som overskred det aftalte, men at der var lavet en ordning, som gjorde, at det hurtigt ville blive udlignet. På bestyrelsesmødet den 12. september fremlagde kassereren en oversigt over udlæg i 1994, som førte til en beslutning om, at lade Revisionsinstituttet af 1920 gennemgå alle bilag om forskud og udlæg fra 1. januar 1993. Samtidig blev kontokortene afviklet, og der måtte ikke længere udbetales lån. På samme bestyrelsesmøde kom det til en kampafstemning om Per Juuls plads i forbundets rørudvalg, som Allan Kragh ville have. Per Juul vandt imidlertid afstemningen seks mod tre.

Revisionsinstituttets beretning forelå den 26. september og afslørede, at formanden reelt have taget lån i kassen på tilsammen 75.000 kr. Det var ikke ulovligt, men næppe acceptabelt. Der var altså ikke tale om bedrageri. Allan Kragh havde benyttet sig af de muligheder, bestyrelsen havde skabt. Men ingen havde forestillet sig, at det skulle antage et sådant omfang. Det kom til voldsomme diskussioner i bestyrelsen, hvor forbundsformand Jørn-Oluf Olsen forsøgte at mægle. På bestyrelsesmødet den 7. oktober foreslog Per Juul et mistillidsvotum til Allan Kragh, som blev vedtaget med syv stemmer mod fire. På samme møde vedtog man at indkalde en ekstraordinær generalforsamling.

Den 26. oktober 1994 afholdtes ekstraordinær generalforsamling med et punkt på dagsordenen, nemlig et mistillidsvotum til Allan Kragh. Per Juul fremlagde bestyrelsens holdning, som var den, at fik Allan Kragh ikke et mistillidsvotum, stillede hele bestyrelsen sine mandater til rådighed. Allan Kragh beklagede, at han havde lånt alle de mange penge, men

Kobberpladen udglødes for at kunne bearbejdes.

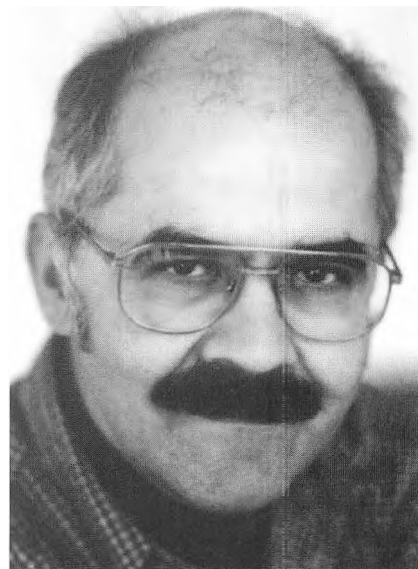

understregede, at revisionen ikke havde afsløret svig, og at han havde betalt pengene tilbage. Finn Iwanouw beklagede, at han så længe havde prøvet at skjule Allan Kraghs alt for lette omgang med betroede midler og tilbød at stille sit mandat til rådighed, hvis Allan Kragh fik et mistillidsvotum. Ved afstemningen stemte 340 for et mistillidsvotum, mens 200 stemte imod. Dermed var "Formanden væltet", som der stod på forsiden af *Utatheden* i november 1994.

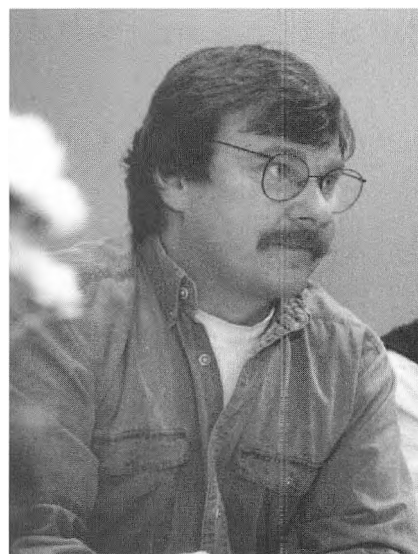
Bestyrelsen konstituerede sig nu med Per Juul Frederiksen som formand. Men to medlemmer af bestyrelsen, Sv. Erik Due og Bennet Onsvig, mente, at der var sket procedurefejl, som gjorde generalforsamlingen ulovlig. I november gav forbundet klagerne ret, mens et juridisk responsum, bestyrelsen indhentede, fastslog, at der ikke var sket ulovligheder. Bestyrelsens flertal bakkede dette responsum op. Samtidig fandt bestyrelsen ud af, at Finn Iwanouw slet ikke kunne stille sit mandat til rådighed før ved forårsgeneralforsamling 1995. Endelig havde bestyrelsen ingen formandskandidat.

Den 22. november 1994 var der indkaldt til generalforsamling. Her fastholdt Jørn-Oluf Olsen forbundets bedømmelse af proceduren på forrige generalforsamling, mens omvendt bestyrelsen fastholdt sin. Disse modsætninger fik imidlertid ingen betydning, idet der blev stillet et mistillidsvotum til hele bestyrelsen med den begrundelse, at den samlet havde ansvaret for, at der var blevet lånt af kassen. Dette mistillidsvotum blev vedtaget (uden at stemmetallene fremgår). Herefter blev generalforsamlingen suspenderet, og forbundet overtog ledelsen af fagforeningen, som nu var helt uden ledelse. Den 6. december blev der indkaldt til ekstraordinær generalforsamling. Her mødte ca. 500 medlemmer frem til et turbulent møde. Der var kun ét punkt på dagsordenen, og det var opstilling til alle bestyrelsesposter. Der blev opstillet tre formandskandidater, to kassererkandidater, seks kandidater til posten som sekretærer og 17 til bestyrelsen.

Den 30. december var urafstemningen afgjort. Af de tre formandskandidater fik Tommy Balle 544 stemmer, Allan Kragh

Hans Søby

*Tommy Balle,
formand 1994-97.*

444 og John Bloch-Poulsen 261. Dermed var der sket en afgørelse på spørgsmålet om Allan Kraghs mulige tilbagevenden. Finn Iwanouw blev genvalgt som kasserer med 730 stemmer. De tre sekretærer blev: Sv. Erik Due (732), Hans Søby (589) og Per Juul Frederiksen (574).

Den 2. januar 1995 kunne Tommy Balle og Finn Iwanouw møde op i forbundet "til aflevering af fagforeningen fra forbundet side", som der står i referatet. Fra den 22. november 1994 til den 2. januar 1995 havde forbundet administreret fagforeningen og altså også nyvalgt til bestyrelsen. Bestyrelsen samledes til en række bestyrelsesmøder i begyndelsen af januar for at bringe orden i sagerne og kunne så den 12. januar konstituere sig efter den lange periode med mistro, kamp og turbulens. I *Utætheden* lovede den nye bestyrelse, at nu skulle der arbejdes. Og selvom der var modsætninger, ser det ud som om, konfliktniveauet kun var af almindeligt omfang. Bestyrelsens mødereferater indeholder i modsætning til tidligere ingen alvorlige spor af skænderier.

Den nye bestyrelse kom til på et tidspunkt, hvor der var kaos i administrationen. Natten mellem den 22. og 23. december 1994 var der op-stået brand i en klipsemaskine i fagforeningens kontor. Rummet, hvor den stod, var total-skadet, og alle sagsmapper var sodet til og måtte renses. Men der var også sket andre ændringer i Byggefagernes Hus på Lygten. Kvindeligt Arbejderforbunds afd. 5 var flyttet fra huset i 1994, og Rør & Blik og Murerne ejede nu halvdele af huset hver. Endelig var der i 1996 så mange indbrud i huset, at man først måtte investere i et nyt alarmanlæg og senere i oktober 1997 i videoovervågning til 100.000 kr.

På maj-generalforsamlingen 1995 var der en repræsentant til stede for de konfliktende Ri-Bus-chauffører i Esbjerg. På mødet besluttedes det at støtte Ri-bus chaufførerne. Og Ri-bus-konflikten blev et centralt tema gennem hele året. Flere medlemmer af fagforeningen deltog i blok-

*En stolt blikkenslager med sit
svendestykke.*

aderne i Esbjerg og fik politihundenes tænder at føle – faktisk så alvorligt, at Rør & Blik anlagde sag mod politiet. Ellers var generalforsamlingen orienteret mod indre problemer. Det blev endnu engang foreslået, at man skulle ophæve urafstemningen. Det blev besluttet, at lovene skulle have et større eftersyn, men der blev ikke besluttet noget endeligt. En detalje i forbindelse med nyvalget af tre medlemmer til bestyrelsen blev måske alligevel et argument imod urafstemningen. Ved urafstemningen om de tre pladser fik Jørgen Hansen og Morten Velling begge 318 stemmer og stod derfor lige til den tredje plads. Et omvalg ville koste 30.000 kr., og det blev derfor foreslået, at man trak lod. Jørgen Hansen mente imidlertid, at lovene skulle fortolkes sådan, at hvis ingen havde fået flere stemmer end ham, som sad i bestyrelsen i forvejen, skulle han blive siddende. Derfor vedtog man det dyre omvalg. Og interessant nok havde kun 22% stemt ved den første urafstemning. Ved omvalget stemte hele 28% og Morten Velling vandt stort (513 mod 367).

På generalforsamlingen blev det bemærket, at der var 22, som kun var medlemmer af a-kassen. Det var ikke noget, man gjorde noget særligt ud af. Men det blev alligevel bemærket. Og faktisk var antallet steget til det dobbelte i løbet af 90'erne, og det steg for hver generalforsamling (til 30 i 1996). For fagforeningen er denne udvikling farlig, og den er en påmindelse om, at fagforeningen ikke i alle medlemmers øjne har samme nødvendighed som en a-kasse.

Spørgsmålet om de nye love blev behandlet på en fortsættelsesgeneralforsamling i juni 1995. Her blev det forslag, bestyrelsen havde offentliggjort i maj-nummeret af *Utatheden*, vedtaget, men det skulle besluttes

*Tidligere blev radiatorerne
båret op med rygskader til følge.
Nu skal de op med lift.*

Rør og Bliks sportsklubs fodboldhold med pokalen.

Bjarne G. Petersen.

Allan Pedersen.

endnu engang på novembergeneralforsamlingen for at fungere. Her kom forslaget så til 2. behandling og blev vedtaget. Dermed var urafstemningen afskaffet. Det nye system indebærer, at opstilling sker gennem *Utætheden*. I et følgende nummer præsenteres kandidaterne (evt. med billede og en lille erklæring). Dette nummer af bladet skal komme tidsnok til at være lovlig indkaldelse af generalforsamling. Selve afstemningen sker på generalforsamlingen og de følgende tre hverdage i fagforeningen. Det var både en billigere og hurtigere løsning.

I juli 1995 døde forbundsformand Jørn-Oluf Olsen, og der blev indkaldt til ekstraordinær kongres i august. Her blev næstformanden Per Frederiksen valgt til ny formand, mens Hans Søby fra Rør & Blik blev valgt til sekretær. Dermed skulle fagforeningen finde en ny sekretær, og Bjarne G. Petersen blev konstitueret af bestyrelsen.

Ved novembergeneralforsamlingen kunne Tommy Balle se tilbage på tiden efter omvæltningerne og sige: "Jeg mener nu 10-11 måneder efter, at vi har levet op til medlemmernes krav om samarbejde og en måde at finde ud af det her stykke arbejde på". Fagforeningen havde været meget aktiv i Ri-bus-konflikten og bekræftede denne linje. Der skulle på denne generalforsamling for første gang holdes valg efter den nye metode. 810 medlemmer eller 25% afgav deres stemme, hvilket var ganske godt. Formanden blev genvalgt uden modkandidat, mens Allan Pedersen, Per Juul Frederiksen og Bjarne G. Petersen blev valgt som sekretærer.

Den tolkning af situationen, som Tommy Balle gav udtryk for, nemlig at arbejdet i fagforeningen forløb uden de store konflikter, gælder også de følgende år. Meget tyder på, at antallet af afgivne stemmer ved fagforeningens valg stiger, når der er konflikter og falder, når konflikterne bliver løst. Hvis det er rigtigt, må den faldende deltagelse i afstemningerne 1995-97 være et tegn på, at der i hvert fald ikke var store konflikter hverken i bestyrelsen eller mellem svendene og arbejdsgiverne.

Fagforeningen markerede sig fra slutningen af 1995 med støtte til den konflikt som Restaurations- og Bryggeriarbejderne (RBF) havde kørende mod restauranterne i Nyhavn. Og fra februar 1996 var man i sympatiaktion mod restauratørerne. I Enhedslistens ugeavis *Socialisten* købte man en anpart i 1996, og på maj-generalforsamlingen blev det besluttet at støtte avisen med 10.000 kr., en bevilling som blev gentaget i 1997.

Også havnearbejderne i Liverpool støttede man i 1997 og det med 20.000 kr. I sommeren 1997 deltog fagforeningen i den europæiske arbejdsløsheds-march i Amsterdam.

Som noget nyt i fagforeningens liv var Rør & Bliks Sportsklub kommet til på privat initiativ. Siden efteråret 1996 havde håndboldholdet deltaget i turneringer og lå i 1997 i Dansk Arbejder Idræts anden division. Desværre led holdet et nederlag til Røde Stjerne. Udover håndbold dyrkede sportsklubben også bowling og fodbold.

På novembergeneralforsamlingen 1997 måtte Tommy Balle trække sig som formand efter diskussioner i bestyrelsen. Han havde taget en humanistisk basis-uddannelse på Roskilde Universitets Center og var blevet optaget som historiestuderende på overbygningen. Bestyrelsen mente, at det ville være svært at få tid til også at være formand.

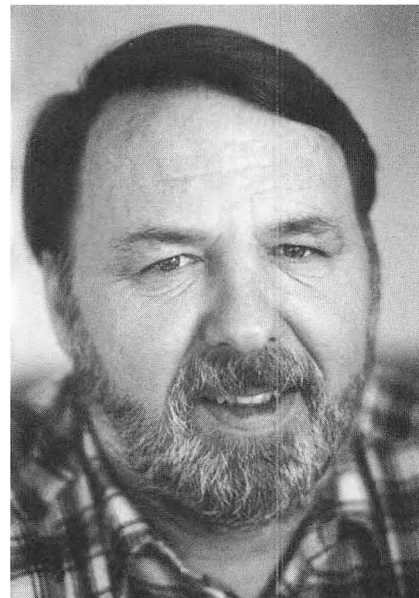
Til afløsning for Tommy Balle stillede fagforeningens mangeårige sekretær Per Juul Frederiksen op uden modkandidat. Som afløser som sekretær for rørområdet stiller bestyrelses- og hovedbestyrelsesmedlem John Antonsen op også uden modkandidat. De blev således begge valgt uden afstemning.

HVORHEN?

I august 1998 kan Rør- og Blikkenslagernes Fagforening af 1873 fejre sin 125 års fødselsdag. Det har været 125 begivenhedsrige år. Men samtidig markerer denne fødselsdag formentlig begyndelsen til en ny fase i fagforeningens liv. Denne nye fase er fremfor alt markeret af tre vigtige forhold:

1. De første 100 år af fagforeningens liv var den periode, hvor Danmark blev forvandlet fra et landbrugsland til et industriland. Den udvikling er tilendebragt, og meget tyder på, at den klassiske industriarbejderklasse er på tilbagetog. Flere og flere jobs forsvinder over i servicefag. Hermed forsvinder også det politiske grundlag for de klassiske arbejderpartier.

2. Den centrale periode i udviklingen af arbejderbevægelsen var formentlig perioden fra 1929-1982, hvor Socialdemokratiet og fagbevægelsen

John Antonsen.

*Per Juul Frederiksen,
formand fra 1997.*

Der lægges fjernvarmerør af John Antonsen og nu afdøde Kjeld Jensen på voldterrænet bag ved Langebrogade i 1985.

sen i et parløb opbyggede et moderne demokrati og en velfærdsstat med et veludbygget socialt sikkerhedsnet. Denne udvikling kunne i Danmark ikke udelukkende bygge på arbejderklassen, hvis partier kun i to situationer har haft flertal i Folketinget. Den måtte bygge på et *klassesamarbejde*. Dette klassesamarbejde blev brudt, da den lange højkonjunktur efter verdenskrigen var slut med udgangen af 1970erne. Nu ville borgerskabet styre alene.

*Fagforeningens opmåler Stig
Søllested med målebånd og blok
måler fjernvarmearbejde op.*

3. I hele den periode, hvor industrialiseringen voksede frem, blev Socialdemokratiet udfordret fra venstre af en opposition, som var utilfreds med dets reformisme som vej til socialismen og siden med dets klassesamarbejde som vej til velfærd. I en lang periode spillede ikke mindst kommunisterne rollen som opposition i mange fagforeninger. Med kommunismens fald er fagbevægelsen for øjeblikket uden organiseret opposition. Men samtidig er fagbevægelsen ude i en dyb krise. Hvilken rolle skal den spille i det kommende samfund? Skal den distancere sig fra Socialdemokratiet? Skal den være en bred lønarbejderorganisation, der skræver over både den gamle arbejderklasse og de nye servicearbejdere? Og hvordan skal den overleve, hvis dens vækstlag, den aktive fagforening professionaliseres for at overkomme en stigende passivitet hos medlemmerne?

Indenfor rammerne af disse tre store problemkomplekser skal fagforeningen finde sine ben i det næste århundrede. Om det så bliver som rør- og blikkenslagere, bygningsarbejdere eller i et helt tredje regi, det er der næppe nogen, der kan udtale sig sikkert om i dag.

STATISTIK

Se tabellerne side 218ff for at følge med!

Det har vist sig vanskeligt at få ordentlige tal for antallet af medlemmer og arbejdsløshed. Jeg har imidlertid sammenstykket, hvad jeg kunne finde i protokollerne fra generalforsamlinger, medlemslister, regnskaber, beretninger og forbundets protokoller.

Medlemstallet vokser ikke jævnt. Der er perioder, hvor det næsten står stille og perioder, hvor tallet vokser kraftigt. Fra 1873-83 fordobles medlemstallet og ligeledes fra 1883-1893. Så falder væksten noget for først at stige kraftigt igen i mellemkrigstiden. I efterkrigstidens første årti står tallet i stampe for igen at vokse i 50erne, men stå stille i 60erne. Det højeste tal nås i 1969 og selvom sammenslutningen med rørlæggerne forøger medlemstallet med 1.200, så fortsætter faldet stort set indtil idag.

Arbejdsløsheden synes at udvikle sig i bølger. Der er korte bølger (3-5 år) og lange bølger. Fra den tid, hvor der findes tal, kan der udskilles en 1. periode 1910-1917 med en relativt lav arbejdsløshed (under 10%). 2. periode 1918-1945 med relativt høj arbejdsløshed (i hovedsagen over 10% og for de fleste år over 15%). 3. periode 1946-1974 med lav arbejdsløshed (under 10% og for mange år under 5%). 4. periode 1974-96 med høj arbejdsløshed (undtaget et par år midt i 80erne over 10% og for flere år over 15%).

Et forhold, som tit diskuteres i løbet af fagforeningens historie er *aktivitetsniveauet*. Det har jeg prøvet at belyse ved at notere stemmetallene ved de enkelte møder op. Det er imidlertid ikke så enkelt, som man skulle tro. Dels er det langt fra reglen, at referenten noterer i protokollen, med hvilket stemmetal folk bliver valgt og det er heller ikke nogen gylde regel at notere, hvor mange afgivne stemmer, der var totalt. Jeg har imidlertid lavet en tabel, hvor jeg har regnet ud, hvor stor en procent dis-

se stemmetal udgør af det samlede antal medlemmer. Disse procenter ses som sidste kolonne i tabellen.

Jeg har markeret urafstemning og strejkesituationer, fordi begge disse typer afstemning adskiller sig fra fagforeningens daglige liv. Ser vi på de øvrige tal, så udskiller der sig nogle perioder. Det ser ud til, at aktiviteten var rimelig høj i de første år for så at falde noget fra midten af 1880erne og frem til under 1. verdenskrig. Og selvom tallene veksler meget, ser det ud til, at der er en rimelig høj aktivitet frem til slutningen af 1940erne. 50erne og 60erne er derimod en lavaktivitetsperiode. Det ændrer sig en del i 70erne, specielt mod slutningen. Men fra 1980 synes aktiviteten igen at falde for at nå éncifrede tal i midten af firserne.

Det er svært ud fra talmaterialet om disse perioder at sige noget entydigt om, hvad der bestemmer aktiviteten. Helt bortset fra, at aktiviteten også kan give sig udslag på andre måder, f.eks. ved stort fremmøde til klubmøderne. Det eneste, der synes sikkert er, at når der er konflikt i fagforeningen er fremmødet stort. Det samme synes at gælde i perioder med kraftig oppositionel virksomhed. Det ser også ud til, at høj arbejdsløshed er medvirkende årsag til høj aktivitet, men det gælder ikke for 80erne. Omvendt synes lav arbejdsløshed at give lav aktivitet, hvilket heller ikke gælder 80erne.

FORKLARING TIL SKEMAET:

1. *kolonne* er årstallet. Står det alene er tallet et årsgennemsnit. Er der en månedsangivelse, gælder tallet denne måned.
2. *kolonne* er medlemstal.
3. *kolonne* er antal arbejdsløse.
4. *kolonne* er arbejdsløshedsprocenten. Står tallet i parentes, er det procenten for forbundet.
5. *kolonne* er det procentvise fremmøde målt ved afstemningstal. Et 'c' foran tallet betyder, at procenten baserer sig på det højeste stemmetal og ikke antallet af afgivne stemmer; et 's' foran tallet betyder at det er en afstemning om en strejke; et 'u' foran tallet betyder urafstemning; et 'd' foran tallet betyder demonstration.

	MEDLEMSTAL FOR	ARBEJDSLØSHED		AKTIVITET
		antal	i%	i%
sept 1873	102			
okt 1873	123			
nov 1873	132			
dec 1873	134			
jan 1874	149			56,49
jan 1875	201			s73,s100
jan 1876	140			
feb 1876	114			
okt 1877	104			43
1878				
1879	106			
1880	122			
1881	146			
1882	183			21
1883	200			
1884	246			
1885				c23,c13,41
1886				
1887				
1888				
1889				c11, 19
1890				c16
1891	380			7, 7
1892	387			22
1893	384			
1894	366			7
1895	337			18
1896	368			
1897	550			11, 22
1898	500			11
1899	637	ca. 570		28, 18

	MEDLEMSTAL FOR	ARBEJDSLØSHED		AKTIVITET
		antal	i%	i%
1900				c46, c55, c12
1901	699			12
1902	631			
1903				c33
1904	640			8
1905	671			8
1906	654			19, s57
1907	694			12
1908	744			16
1909	622			14
1910	670	56	8	15
1911	646	44	7	c35, c81, c77
1912	660	39	6	c24
1913	691	37	5	13, 16
1914	699	47	7	15, 11, 17
1915	767	44	6	23, 16
1916	779	25	3	44, 51
1917	841	47	6	15, 13
1918	899	179	20	14, 28
1919	863	127	15	74, 38, 43,s83
1920	860	63	7	34, 63, 22
1921	857	232	27	27, 35, 16
1922	833	129	18	35, 56, 65
1923	812	101	13	22, 30
1924	822	77	9	42, 11
1925	831	156	19	18,63,17,19,u92
1926	848	154	18	30
1927	829	172	21	20, 10
1928	828	137	17	12, 11
1929	849	68	8	6, 6
1930	873	88	10	19, 14

MEDLEMSTAL FOR	ARBEJDSLØSHED		AKTIVITET	
	antal	i%	i%	
1931	915	103	11	9, 16, 38, 6
1932	980	296	30	11, u44,u34
1933	1079	251	23	18
1934	1123	155	14	19, 47, 11
1935	1195	197	17	27, 10
1936	1273	258	20	23, 12
1937	1357	277	20	u58,34, 18, 27,25
1938	1332	370	28	c25, c15
1939	1347	291	22	c22, c15,c24
apr 1940	1382		27	20, 30
sep 1941	1410		12	u32, 15, 8
jul 1942	1408		8	5, 20, u26, 11
1943	1374		22	14, 13
mar 1944	1372		16	25, 21,39
mar 1945	1420		16	14, d70, 16
aug 1946	1408		(2)	25, 21, 15
1947			(0)	c15, c9, c22
1948			(1)	c13
1949			(2)	c19, c20, c12
1950	1473		(3)	11
1951			(5)	c16, c14
1952			(6)	c9, c13
feb 1953	1447	230	16	8, 9
aug 1954	1457		(3)	5, 8
apr 1955	1505		(2)	10
1956			(4)	c12, c6
feb 1957	1570mar	150	15	12, 10
maj 1958	1598		(4)	8
jul 1959	1647	36	2	4
maj 1960	1661 aug	0	0	3
nov 1961	1821		(1)	4

MEDLEMSTAL FOR	ARBEJDSLØSHED		AKTIVITET	
	antal	i%	i%	
aug 1962	1850		(1)	4
feb 1963	1844		(4)	8
maj 1964	1926	84	4	c4
nov 1965	2046	0	0	4
feb 1966	2160	81	4	
sep 1967	2237	13	1	22
feb 1968	2223	112	5	
sep 1968	2257	45	2	
feb 1969	2264	158	7	
nov 1969	2303	6	0	
feb 1970	2265	52	2	
nov 1970	2187	0	0	
feb 1971	2177	40	2	2, 19, 9
feb 1972	3489	214	6	6, 21
nov 1972	3440	44	1	
jun 1973	3373	48	1	27
sep 1974	3312	122	4	10, 12
nov 1974	2912	311	11	
feb 1975	2921	410	14	7
nov 1975	2874	414	14	
maj 1976	2868	505	18	4
nov 1976	2850	443	16	
feb 1977	2833	676	24	22, 3, 10, 6
nov 1977	2859	350	12	
maj 1978	2834	585	21	8, 16, 25, 27,5
nov 1978	2853	278	10	
feb 1979	2860	440	15	9, 16, 20
nov 1979	2797	196	7	
maj 1980	2650	392	15	11, 12
sep 1980	2665	266	10	
feb 1981	2575	480	19	9, 8, 14

	MEDLEMSTAL FOR	ARBEJDSLØSHED		AKTIVITET
		antal	i%	i%
nov 1981	2680	376	14	
feb 1982	2681	437	16	1, 12, 10
nov 1982	2753	385	14	
feb 1983	2662	586	22	8, 7, 6
nov 1983	2725	428	16	
feb 1984	2702	608	23	c8
nov 1984	2733	223	8	
feb 1985	2688	413	15	8, 8
nov 1985	2791	146	5	
feb 1986	2816	245	9	c6, c9
nov 1986	2733	199	7	
feb 1987	2671	312	12	u53, 4
nov 1987	2642	205	8	
maj 1988	2679	511	19	c4, 6
nov 1988	2655	280	11	
maj 1989	2626	544	21	4, 5

	MEDLEMSTAL FOR	ARBEJDSLØSHED		AKTIVITET
		antal	i%	i%
nov 1989	2614	392	15	
maj 1990	2671	601	23	9
nov 1990	2601	401	15	
maj 1991	2552	604	24	u55, 5, 6, u38
nov 1991	2577	472	18	
maj 1992	2575	706	27	u33
nov 1992	2616	395	15	u28
maj 1993	2551	728	29	u55, 6
nov 1993	2679	477	18	13
maj 1994	2641	586	22	u33, u29, 20
nov 1994	2735	290	11	20, u39
maj 1995	2724	545	20	u22, u28
nov 1995	2682	301	11	u25
maj 1996	2615	601	23	6
nov 1996	2631	302	11	5

FORMÆND I FAGFORENINGEN 1873-1998

1873-74	P. Nielsen	1920-24	Carl Lythjohan
1874-76	Christian Peter Hansen	1924-30	L. C. Andersen
1876-77	Carl Olsen	1930-37	Albert Andersen
1877-79	Christian Peter Hansen	1937-44	Svend Pedersen
1879-80	Carl Olsen	1944	Michael Bruhn (konstitueret)
1880-84	Oskar Thomsen	1944-51	Wiggo Hansen
1884-85	P. Tofte	1951-63	Holger Aagerup
1885-91	Carl Jacobsen	1963-72	Gustav Friis
1891-93	Otto Grundtvig	1972-78	Vagn Damgård-Sørensen
1893-99	Martin Hansen	1978	Knud Leihøj konstitueret
1899-01	Carl Lythjohan	1978-81	Vagn Damgård-Sørensen
1901-04	Carl Jacobsen	1981-85	Bjarne Olsen
1904-05	Martin Hansen	1985-94	Allan Kragh
1905-14	Carl Lythjohan	1994	Per Juul Frederiksen (konstitueret)
1914-15	L. C. Andersen	1994-97	Tommy Balle
1915-19	Carl Lythjohan	1997-	Per Juul Frederiksen
1919-20	R. Rasmussen		

LITTERATUR

(ABA betyder, at det findes på Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv. BRSF betyder at det findes hos Blik- og Rør-forbundet. Afdelingens arkiv betyder, at det findes i fagforeningens arkiv. MT betyder Morten Thing)

Utrykt materiale

BLIKKENSLAGERLAUGET

- Protocol for Svendenes Tidepenge 1831-32, 1848-56, ABA

FORENINGEN AF BLIKKENSLAGERSVENDE I KJØBENHAVN

- Regnskabsbog 1862-1863, ABA
- J. Rasmussen: Beretning til Blikkenslagersvendeforeningens opløsning i 1953, ABA.

BLIKKENSLAGERNES FAGFORENING AF 1873

- Forhandlingsprotokol 1873-1971, ABA
- Bestyrelsesprotokol 1897-1917, 1925-1950, ABA
- Bestyrelsesprotokol 1950-1971, ABA
- Medlemsbog 1873-1876, ABA
- Regnskabsbog 1873-1876, ABA
- Diverse arkivalier, ABA

RØR OG BLIKKENSLAGERNES FAGFORENING AF 1873

- Forhandlingsprotokol 1971-1997, afdelingens arkiv
- Bestyrelsesprotokol 1971-1997, afdelingens arkiv
- Diverse arkivalier indsamlet til denne bog af MT

GAS OG VANDARBEJDERNES FAGFORENING

- Forhandlingsprotokol 1886-1934, ABA

RØRLÆGGERNES FAGFORENING, DSMF AFD. 9

- Prislister, ABA
- Forhandlingsprotokol 1918-1964, ABA

- Forhandlingsprotokol 1964-1971, ABA
  - Diverse arkivalier, ABA
- DANMARKS KOMMUNISTISKE PARTI
- Fagligt arkiv, Rør og Blik 1970-78, ABA
  - Person- og enkeltsager
  - Kommunistiske Fraktion, Rør & Blik, div. protokoller, ABA.

RØRKLUBBEN L&H

- Forhandlingsprotokoller 1967-88, klubbens arkiv

FIRMAET HANIBAL

- Lønningsbog 1897-1900, firmaets arkiv

INTERVIEWS

Opført efter fødselsår:

Chr. Andersen (ABA), H. W. Larsen (ABA), H. C. J. Petersen (ABA), Svend Pedersen (ABA), Ch. Darling (BRSF), Hans Rasmus Jensen (BRSF), Gustav Friis (BRSF), Preben Høybye (BRSF), Poul Neubert (MT), Gudmund Ahlstrand (BRSF), Tage Jensen (BRSF), Helge Jørgensen (BRSF), Henry Larsen (MT), Arne Kragh (MT), Henry Pedersen (BRSF), Walther Willer Andersen (BRSF), Janos Tuska (BRSF), Vagn Damgård-Sørensen (MT), Vagn Tholstrup (BRSF), Knud Leihøj (MT), Jørgen Brandt (MT), Niels Carlslund Petersen (MT), Jørn-Oluf Olsen (MT), Finn Iwanouw (MT), Allan Kragh (MT), Tommy Balle (MT).

Trykt materiale

BLADE

- *Blikkenslageren* 1940-69
- *Blik og rør* 1970-92
- *Bygningsarbejderen* 1932-34
- *Medlemsblad for Blikkenslagerforbundet i Danmark* 1897-1939
- *Socialisten, Social-Demokraten*
- *Utætheden* 1972-98

PROTOKOLLER O. LIGN., TRYKT

- *Blikkenslagerforbundet i Danmark, beretning* 1926-90

- *Et tilbageblik over Arbejdstid og Lønforhold for Blikkenslagersvende i Danmark i Aarene 1890-1935*, 1936
- *Arbejds- og Lønforhold 1890-1940 for Blikkenslagersvende i Danmark*, 1940
- Priskuranter og prislister

BØGER O.LIGN.

- L. C. Andersen: *Blikkenslagerfagforeningen af 1873, 1873-1948*, *Blikkenslageren* nr. 5/ august 1948.
- Rasmus Berg: *Blikkenslagersvenden gennem Tiderne*, Kbh. 1940
- *Blikkenslagersnes Klub, Frederiksberg Gasværk*, Kbh. 1948
- *Blikkenslagersnes Sangkor 1938-1963*, Kbh. 1963
- *Blikkenslagersvendeforeningen af 1862, 1862-1912*, Kbh. 1912
- *Blikkenslagersvendenes aktieselskab gennem 25 år*, Kbh. 1952.
- Henry Bruun: *Den faglige Arbejderbevægelse i Danmark indtil Aar 1900. Første Del til ca. 1880*, Kbh. 1938.
- Ernst Christiansen: *Blikkenslagerne gennem 75 år*, Kbh. 1965
- C. A. Clemmensen: *Kjøbenhavns Blikkenslagerlaug 1678-1928*, Kbh. 1928.
- Jens Engberg: *Bliktude. Blik- og Rørarbejderforbundet 1890-1990*, Kbh. 1990
- Ole Hyldtoft: *Københavns industrialisering 1840-1914*, Kbh. 1989.
- Jens Lykkebo, Thomas Rasmussen og Knud Røddik: *Blikkenslagerfagets udvikling*, speciale på RUC 1979, kan lånes på ABA.
- Carl Lythjohan: *Blikkenslagerforbundet i Danmark 1890-1915*, Kbh. 1915.
- A. C. Meyer: *Blikkenslager-Fagforeningen af 1873, 1873-1923*, Kbh. 1923.
- Georg Nørregaard: *Arbejdsforhold indenfor dansk Haandværk og Industri 1857- 1899*, Kbh. 1943.
- Svend Pedersen: *Blikkenslagerfagforeningen 1873-1943*, *Blikkenslageren* nr. 11/august 1943.
- Harry Rasmussen: *Rørprislistens Tilblivelse og Historie gennem Tiden fra 1899- 1929*, Kbh. 1929.
- *Rørklub og hjælpekasse L&H 75 år's jubileum*, 1988.
- Åge Schiott: *Et halvt århundrede omkring rørprislisten*, Kbh. 1964.

Laugsfane fra 1840erne.
Se s. 15 og 33.

Forsiden af Blikkenslager-
svendeforeningens fane og

bagsiden med velkomsten.
Se s. 17.

Fagforeningens første fane
fra 1875. Se s. 33, 35f. og
132.

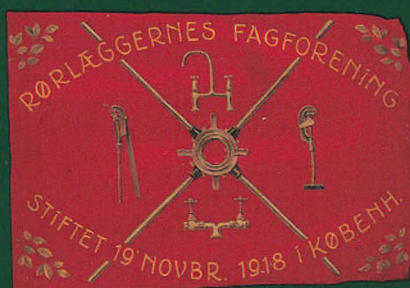
Fagforeningens anden fane
fra 1888. Se s. 33 og 36f.

Fagforeningens tredje fane
fra 1908. Se s. 49 og 132.

Fagforeningens fjerde fane
fra 1923. Se s. 65 og 132.

Rørlægernes fane fra 1925.
Se s. 135.

Fagforeningens femte fane
fra 1953. Se s. 127.

BLIKKENSLAGERNES · FAGFORENING

1873

1923

ENIGHED · GØR · STÆRK